

Statens tilbud

Jordbruksforhandlingene

2011

11. mai 2011

Innhold

1	Innledning	7
2	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2011	8
2.1	St.meld. nr. 19 (1999-2000)	8
2.2	Regjeringens politiske plattform	8
2.3	Stortingets behandling av tidligere jordbruksoppgjør	9
2.4	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi	11
3	Utviklingen i jordbruket	13
3.1	Et aktivt og variert jordbruk over hele landet	14
3.1.1	Arealutvikling og -fordeling	15
3.1.2	Geografisk fordeling	16
3.1.3	Nærings- og bygdeutvikling	18
3.2	Nasjonal matproduksjon	31
3.2.1	Generelt	31
3.2.2	Produksjons- og markedsutvikling	32
3.3	Miljø og klima	33
3.3.1	Miljø	33
3.3.2	Økologisk produksjon og forbruk	42
3.4	Inntekts- og kostnadsutviklingen	44
3.4.1	Inntektsutvikling	44
3.4.2	Kostnadsutvikling og investeringer	47
3.4.3	Utvikling i sysselsetting	48
3.4.4	Strukturutvikling	48
3.4.5	Produktivitet	49
3.4.6	Overføringene til jordbruket	50
3.5	Målretting og forenkling, styring og kontroll	51
4	Foredling og omsetning	53
4.1	Innledning	53
4.2	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder	53
4.3	Prisutviklingen på matvarer	55
4.4	Industri og konkurranseforhold	58
4.5	Matpolitikken	60
4.5.1	Trygg mat av riktig kvalitet	60
4.5.2	Innovasjon og matmangfold	61
4.6	Utredning av styrkeforhold i verdikjeden for mat	61
5	Importvernet og internasjonale forhold	63
5.1	Importvernet for landbruksvarer	63
5.2	WTO Landbruksavtalen	63
5.3	WTO-forhandlingene	64
5.4	MUL-import	65
5.5	EUs landbrukspolitikk og forhandlinger med EU	65
5.5.1	Utviklingen i EUs landbrukspolitikk	65
5.5.2	Forhandlinger med EU	67
5.5.3	Forhandlinger om handelsavtaler	68
6	Hovedtrekk i tilbudet	69
6.1	Innledning	69
6.2	Grunnlagsmaterialet	72
6.3	Rammen	76
6.3.1	Endringer på kap. 1150	76
6.3.2	Oppbygging av rammen	77

6.4	Fordeling på priser og tiltak	79
6.4.1	Økning i målprisene	79
6.4.2	Endring i bevilgninger over avtalen	79
6.4.3	Utslag på referansebrukene	80
6.5	Andre hovedpunkter	81
6.5.1	Grasbasert husdyrhold - distrikts- og strukturprofil	81
6.5.2	Grøntsektoren	82
6.5.3	Landbrukets utviklingsfond	82
6.5.4	Miljø- og klimatiltak	82
6.5.5	Økologisk jordbruk	83
6.5.6	Velferdsordningene	83
6.5.7	Andre politikkområder	83
7	Nærmere om viktige politikkområder	84
7.1	Skadefondet for landbruksproduksjon	84
7.2	Landbrukets utviklingsfond	85
7.2.1	Økonomisk oversikt over fondet	85
7.2.2	Innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond (LUF)	87
7.3	Nærings- og bygdeutvikling	88
7.3.1	Stiftelsen KSL Matmerk	88
7.3.2	Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket	89
7.3.3	Utviklingsprogram for matspesialiteter fra norsk landbruk	91
7.3.4	Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (BU-midlene)	92
7.3.5	Sentrale bygdeutviklingsmidler	93
7.3.6	Inn på tunet	94
7.3.7	Grønt reiseliv	94
7.3.8	Skogbruk og bioenergi	96
7.3.9	Helse- og utviklingstiltak sau og geit	97
7.3.10	Forskning	99
7.3.11	Sporing i matkjeden- ny identifikator i primærnæringen	99
7.3.12	Sametingets midler til næringsformål og midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	100
7.3.13	Tilbakeførte reguleringsmidler	100
7.4	Miljø	100
7.4.1	Miljømål i jordbruket	100
7.4.2	Miljøsatsing i jordbruksavtalen	101
7.4.3	Nasjonalt miljøprogram	102
7.4.4	Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2010-2014).	102
7.4.5	Regionale miljøprogram	103
7.4.6	Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)	105
7.5	Økologisk produksjon og forbruk	107
7.5.1	Økologisk kornproduksjon	108
7.5.2	Premieringsordningen for økologisk kjøtt	108
7.5.3	Generisk markedsføring av økologiske produkter	109
7.5.4	Utviklingsmidler	109
7.6	Korn	111
7.6.1	Markedssituasjonen	111
7.6.2	Opplegget for kornsesongen 2011-2012	111
7.7	Melk	112
7.7.1	Prioritering av melkeproduksjonen	112

7.7.2	Kvoteordningen for melk	112
7.7.3	RÅK-ordningen	112
7.7.4	Prisutjevningsordningen for melk – høring av satser	113
7.8	Frukt, grønt og poteter	113
7.8.1	Endringer i målpris	113
7.8.2	Avsetningstiltak	113
7.8.1	Prisnedskrivning av potetstivelse	113
7.8.2	Konservesordningen og pristilskudd til epler til industriell bearbeiding	114
7.9	Produksjonstilskudd	114
7.9.1	Bunnfradrag	114
7.9.2	Satsing på grovførbasert husdyrhold - toppavgrensing husdyrtilskudd	115
7.9.3	Tilskudd til lammeslakt	115
7.9.4	Pilot for bruk av husdyrregisteret ved utmåling av produksjonstilskudd	115
7.9.5	Evalueringsprosjekt av tilskudd til beiting	116
7.10	Velferdsordninger	116
7.10.1	Tilskudd til avløsning ferie og fritid	116
7.10.2	Tilskudd til avløsning ved sykdom	118
7.10.3	Tilskudd til landbruksvikarordningen	119
7.10.4	HMS i landbruket	119
7.11	Andre politikkområder	120
7.11.1	Mottaksplicht	120
7.11.2	Norsk landbruksrådgiving	120
7.11.3	Utvikling av plantemateriale	121
7.11.4	Informasjonskampanje om GMO	121
8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150	122
8.1	Budsjettmessige forhold kapittel 1150	122
8.1.1	Innledning	122
8.1.2	Overførte beløp fra 2010 og omdisponering av bevilgninger i 2011	122
8.1.3	Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner)	123
8.1.4	Post 70 Markedsregulering (mill. kroner)	123
8.1.5	Post 73 Pristilskudd (mill. kroner)	123
8.1.6	Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner)	124
8.1.7	Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner)	124
8.1.8	Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner)	125
8.2	Budsjettmessige forhold kapittel 4150	125

1 Innledning

Statens forhandlingsutvalg viser til Jordbrukets forhandlingsutvalgs arbeidsdokument av 28.04.2011 og legger med dette fram statens tilbud i jordbruksforhandlingene i 2011. Tilbudet legges fram som grunnlag for videre forhandlinger.

For bevilgninger over statsbudsjettet omfatter forhandlingene kalenderåret 2012 og om-disponeringer innenfor rammen for 2011. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 01.07.2011-30.06.2012. Statens forhandlingsutvalg foreslår at enkelte mindre spørsmål av teknisk karakter avklares i forbindelse med gjennomgang av avtaleteksten for kommende periode.

I kapittel 2-5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn for forhandlingene. Relevante deler av det politiske grunnlaget, St.meld. nr. 19 (1999-2000) og Stortingets behandling av denne, og Regjeringens politiske plattform er også gjengitt i tilknytning til enkelte kapitler i dokumentet. Videre er Stortingets behandling av løpende jordbruksavtaler omtalt. Kapittel 6 gjengir hovedtrekkene i tilbudet og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder. Kapittel 8 omtaler overførte og innsparte midler, og forslag til om-disponering av disse, samt detaljerte forslag til bevilgninger på de enkelte tiltak i 2012.

2 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2011

2.1 St.meld. nr. 19 (1999-2000)

St.meld. nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon ble behandlet i Stortinget 09.05.2000. I Innst. S. nr. 167 slutter flertallet i Næringskomiteen seg til hovedpunktene i meldingen. Det legges til grunn at jordbruksoppjøret skal baseres på de mål og retningslinjer som er trukket opp for landbrukspolitikken gjennom Stortingets behandling av St.meld. nr. 19. Meldingen legger vekt på landbrukets samlede bidrag til samfunnsnytte på kort og lang sikt. Det er lagt vekt på en helhetlig politikk som omfatter hele verdikjeden og betydningen av økt forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken. I komiteens merknader heter det bl.a.:

”Komiteen mener landbruket i tråd med samfunnets behov skal:

- produsere helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser
- produsere andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser
- produsere fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og sikre en langsiktig matforsyning.

Komiteen vil understreke at sumvirkningen av landbrukets ulike funksjoner representerer næringens totale samfunnsnytte, og legger til grunn at en attraktiv landbruksnæring og aktiv matproduksjon over hele landet er et viktig grunnlag for å få løst sentrale samfunnsoppgaver på en god måte.

Komiteen mener norsk jordbruk både på kort og lang sikt skal bidra til å sikre forbrukerne en stabil og god matforsyning. Jordbruket skal produsere for å dekke etterspørselen etter varer det er naturlig grunnlag for å produsere i Norge, innenfor de til enhver tid gjeldende handelspolitiske rammer. Produksjonsmengden må tilpasses slik at markedet balanseres over tid. Maten skal produseres på en etisk akseptabel og økologisk og samfunnsmessig bærekraftig måte.”

2.2 Regjeringens politiske plattform

I Politisk plattform for flertallsregjeringen 2009-2013 heter det om landbruksområdet:

”En variert landbruks- og matproduksjon over hele landet

Landbruket spiller en viktig rolle for bosetting og sysselsetting i store deler av landet. Norsk landbruks viktigste rolle er å produsere trygg og ren mat for egen befolkning. De siste års matkriser viser betydningen av dette. Landbruks- og matpolitikken legger grunnlaget for næringer og opplevelser innen utmark, reiseliv, næringsmiddelindustri, åpne kulturlandskap og biologisk mangfold. Matjord er en begrenset ressurs som det er et nasjonalt ansvar å ta vare på for våre etterkommere. Målet er å opprettholde et levende og mangfoldig landbruk og et bærekraftig skogbruk over hele landet som gir attraktive arbeidsplasser og sikrer

rekruttering. Med sikte på å legge grunnlaget for en framtidsrettet landbruks- og matpolitikk vil regjeringen gjennomgå landbruks- og matpolitikken i en egen stortingsmelding.

Regjeringen vil:

- videreutvikle inntekts- og velferdspolitikken i landbruket fra forrige periode
- gjennomgå landbruks- og matpolitikken i en egen stortingsmelding
- videreføre jordbruksforhandlingene og markedsordningene. Samvirkets rolle som markedsregulator og avtaker av norske råvarer fra hele landet skal sikres
- sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet gjennom en klar distriktsprofil, og videreføre styrking av det grasbaserte husdyrholdet
- sikre et sterkt importvern som en viktig forutsetning for opprettholdelse av landbruksproduksjonen og en innovativ og offensiv norsk næringsmiddelindustri i hele landet. Norge skal arbeide internasjonalt for et internasjonalt rammeverk (EØS/WTO) som sikrer dette. Ved en eventuell ny WTO-avtale skal regjeringen ta i bruk alle de virkemidler avtalen gir til å sikre norsk landbruksproduksjon og norsk næringsmiddelindustri. Ved en slik avtale må det gis kompensasjon for tap av inntekt. Eventuell videreutvikling av våre avtaler med EU må utformes på en gjensidig fordelaktig basis innenfor partenes respektive landbrukspolitikk
- gjøre landbruket til en del av klimaløsningen ved å følge opp St. meld. nr. 39 (2008-2009). Vurdere virkemidler for å utvikle biogassanlegg og industrielle verdikjeder for bioenergi med basis i landbrukets ressurser står her sentralt
- følge opp høringsnotatet om jordvernpolitikken, deriblant vurdere en hjemmel for varig vern av dyrket jord
- stå fast på det unntaket som vi fikk i EØS-avtalen om at det er norske myndigheter som avgjør hvilke genmodifiserte produkter som kan utsettes, markedsføres og selges i Norge. Vi skal videreføre en restriktiv holdning
- øke landbruksbistanden for å styrke global matsikkerhet
- sikre en livskraftig reindriftsnæring i balanse med beiteressursene, og som medvirker til å opprettholde samisk egenart. Vi vil evaluere reindriftsforvaltningen
- at det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2020 skal være økologisk
- stimulere til økt satsing innenfor vare- og tjenesteproduksjon, matspesialiteter, grønt reiseliv, utmarksnæringer og ”inn på tunet”
- sikre grunnutdanning og videreutdanning i landbruket og øke konkurranse og innovasjonsaktiviteten i hele verdikjeden for mat og andre landbruksbaserte næringer gjennom økt satsing på kunnskap og forskning.”

Erklæringen omfatter spørsmål både innenfor og utenfor jordbruksavtalens ansvarsområde.

2.3 Stortingets behandling av tidligere jordbruksoppgjør

Ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2010 (Innst. 364 S (2009-2010)), uttalte Næringskomiteen:

”Komiteen er opptatt av at landbruket skal produsere trygg mat av høy kvalitet, med bakgrunn i forbrukernes preferanser og samfunnets behov. Landbruket skal produsere varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser, og sikre langsiktig matforsyning.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at landbruket og ressursene knyttet til landbrukseiendommene spiller en viktig rolle for sysselsetting og bosetting i store deler av landet, og vil legge til rette for at næringen kan utvikle seg på en god måte framover.

Flertallet viser til at jordbruket, i tillegg til å produsere mat, også medvirker til å produsere fellesgoder som livskraftige og levende bygder, og et bredt spekter av miljø- og kulturgoder.

Flertallet viser også til Stortingets behandling av St.meld. nr. 39 (2008–2009)

Klimautfordringen – landbruket en del av løsningen, jf. Innst. S. nr. 100 (2008–2010) om landbrukets tilpasninger til klimautfordringene, og hvor betydningen av et aktivt og bærekraftig skogbruk som tar hensyn til det biologiske mangfoldet, ble understreket sterkt både i næringssammenheng og ikke minst i forhold til skogbrukets store betydning i klimasammenheng.

Flertallet er opptatt av å sikre lønnsomheten i landbruket ved å stimulere til at landbruks-eiendommenes totale ressurser blir utnyttet på en optimal måte. Det vil bidra til et aktivt landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, viser til at jordbruksavtalen bidrar til denne utviklingen gjennom en markert satsing på det grasbaserte husdyrholdet, og med en klar distriktsprofil i virkemiddelbruken. Mangfoldet i bruksstørrelse og produksjon over hele landet er et viktig fundament for landbrukets legitimitet i befolkningen. Budsjettoverføringene i jordbruksavtalen kan bare forsvares gjennom at distriktslandbruket blir opprettholdt og at landbruket også i årene framover i stor grad skal dekke innlands etterspørsel etter de produkter det er naturlig å produsere her i landet.

Dette flertallet viser videre til at klimaendringene gjør matproduksjonen i verden mer ustabil, og at denne situasjonen sammen med matvarekrisen og finanskrisen, bygger opp under verdien av det norske landbruket.

Dette flertallet viser til at jordbruket de siste 10 årene har hatt en gjennomsnittlig arbeidsproduktivitetsframgang på 4,8 pst. per år, noe som er betydelig høyere enn andre fastlandsnæringer.

Dette flertallet viser til at det har vært en sterk strukturendring i norsk landbruk ved at mange bruk er lagt ned og/eller innlemmet i nabobruk. Selv om denne tendensen har flatet noe ut i senere år, mener dette flertallet at det er viktig å ha fokus på denne problemstillingen for å hindre at denne utviklingen går for langt.

Komiteen er opptatt av å sikre landbruket lønnsomhet og langsiktige og stabile rammevilkår.”

2.4 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Utviklingen i norsk økonomi

Verdensøkonomien tok seg markert opp i fjor etter det kraftige tilbakeslaget som fulgte finanskrisen. Blant Norges viktigste handelspartnere var det særlig høy vekst i framvoksende økonomier som Kina og India, men også i Sverige, Tyskland og Japan. I industrilandene har oppgangen i første omgang blitt drevet av lageroppbygging og ekspansiv økonomisk politikk, men veksten er etter hvert blitt mer selvdreven ved at privat forbruk og investeringer har tatt seg opp. Framover vil innstramminger i finanspolitikken for å bremse økningen i, og etter hvert bygge ned, offentlig gjeld isolert sett virke dempende på den økonomiske veksten i flere industriland.

Norge klarte seg bedre enn de fleste andre land gjennom den internasjonale finanskrisen. Etter en nedgang på 1,3 pst. i 2009, økte BNP for Fastlands-Norge med 2,2 pst. i fjor. Veksten i aktiviteten i norsk økonomi gjennom fjoråret var relativt bredt basert, med særlig oppgang i industrien, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting. Sett fra etterspørselssiden var det først og fremst økt etterspørsel fra husholdningene og offentlig sektor som drev veksten. Verdiskapingen i fastlandsøkonomien økte med 0,3 pst. i 4. kvartal i fjor, etter at veksten hadde ligget på mellom ½ og 1 pst. i de foregående fire kvartalene. Ny statistikk for utviklingen inn i 1. kvartal 2011 tyder på at aktivitetsveksten fortsetter, og forutsetningene for videre vekst i fastlandsøkonomien framover ser ut til å være gode.

Den økonomiske oppgangen gjenspeiles i en bedring i arbeidsmarkedet. Fallet i sysselsettingen snudde til oppgang ved inngangen til 2010, og sysselsettingen økte med 13 000 personer fra 1. til 4. kvartal 2010. Tall fra arbeidskraftundersøkelsen tyder på at sysselsettingen tok seg videre opp i 1. kvartal i år. Etter å ha ligget på rundt 3½ pst. av arbeidsstyrken gjennom 2010, gikk ledigheten ned til 3¼ pst. som gjennomsnitt i perioden desember-februar i år.

De store utfordringene for konkurranseutsatt sektor har stått sentralt i årets inntektsoppgjør, som nå er godt i gang. Det er fram til nå oppnådd enighet sentralt i flere viktige oppgjør i privat sektor innenfor økonomiske rammer på anslagsvis 3½ - 3¾ pst. Oppgjørene i staten kom til enighet innenfor en ramme for årslønnsveksten på 3,9 pst., og kommunene på 4¼ pst. Regjeringen har i sin politiske plattform understreket behovet for å støtte opp om frontfagsmodellen for å understøtte en lønnsvekst i Norge som er bærekraftig for konkurranseutsatt sektor over tid.

Den økonomiske politikken

Regjeringen legger handlingsregelen til grunn for budsjettpolitikken. Handlingsregelen er en strategi for jevn og gradvis økning i bruken av petroleumsinntekter til et nivå som kan opprettholdes over tid. Samtidig skal bruken av petroleumsinntekter det enkelte år tilpasses konjunktursituasjonen. Rammeverket legger således til rette for å bruke budsjettet til å stabilisere utviklingen i norsk økonomi, både på kort og lang sikt.

Den fleksibiliteten handlingsregelen gir har blitt utnyttet. For å dempe virkningen av finanskrisen og tilbakeslaget internasjonalt ble finanspolitikken lagt om i kraftig

ekspansiv retning i 2009. Samtidig brakte den aktive finanspolitikken bruken av oljeinntekter opp på et høyt nivå.

En ekspansiv budsjettpolitikk i nedgangskonjunkturer må motsvares av tilbakeholdenhet i bruken av oljeinntekter når den økonomiske aktiviteten tar seg opp og utsiktene ser lysere ut. Veksten i norsk økonomi har nå fått godt fotfeste. Sysselsettingen øker og arbeidsledigheten har holdt seg på et stabilt, lavt nivå over lang tid. Av hensyn til rente, kronekurs og konkurranseutsatt sektor er det i denne situasjonen viktig å holde igjen i finanspolitikken, i tråd med handlingsregelen. Også hensynet til generasjonskontrakten og langsiktig bærekraft i budsjettpolitikken tilsier tilbakeholdenhet i bruken av oljeinntekter i årene framover.

Regjeringen fører en politikk som bygger på rettferdighet og fellesskap. Basert på den nordiske modellen vil Regjeringen fornye og utvikle de offentlige velferdsordningene og bidra til et arbeidsliv der alle kan delta. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og for utvikling over hele landet innenfor rammer som sikrer at kommende generasjoners muligheter for å dekke sine behov ikke undergraves. Dette krever en ansvarlig politikk med vekt på natur- og miljøhensyn, en langsiktig forvaltning av nasjonalformuen, et bærekraftig pensjonssystem og en sterk offentlig sektor. Alle disse delene må virke sammen for at vi skal klare å nå disse målene.

3 Utviklingen i jordbruket

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har fastsatt. For jordbrukere som selvstendige næringsdrivende er det mange forhold, også utenfor forhandlingene, som påvirker inntektene og den løpende tilpasningen det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. av markedsmessig art, også under ellers stabile politiske rammer. Videre er jordbruket en kapitalintensiv næring med langsiktige tilpasninger. Derfor vil det ofte kunne ta flere år før en ser målbare resultater som følge av justeringer i politikk og virkemidler.

På denne bakgrunn må virkninger av den løpende politikken og endringer i virkemiddelbruken vurderes over tid. Videre bør utviklingen i jordbruket vurderes i forhold til den helhetlige virkemiddelbruken.

Norsk landbruk består av om lag 180 000 landbrukseiendommer og nærmere 50 000 jordbruksforetak. Utviklingen mellom gårdsbruk med ganske like muligheter, og fra det ene bygdesamfunnet til det andre vil variere. Dette skyldes at bøndene, som private næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket kan by på, og hvilke andre muligheter som synes attraktive for den enkelte gårdbruker. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både for jordbruket og matindustrien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat. Utviklingen av en god og helhetlig landbrukspolitikk, må skje ut fra en samlet forståelse av utfordringer og muligheter.

Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge fram og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppjøret. Materialet består av følgende tre rapporter:

- Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk og vederlag til arbeid og egenkapital.
- Referansebruksberegninger for jordbruket: Beregningene er basert på driftsgranskninger og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken: Her rapporteres det om utviklingen innenfor sentrale områder.

For mer utfyllende statistikk vises det til disse publikasjonene.

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes i avtalesammenheng med utgangspunkt i normaliserte regnskaper i Totalkalkylen, inkl. inntektsverdien av jordbruksfradraget ved ligningen. Totalkalkylen omfatter inntekter fra jord- og hagebruk, og inkluderer strukturendringer. Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter for maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylen gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendige næringsdrivende og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. I tillegg kan revisjon av dataserier med grunnlag i nye data og endring av beregningsprinsipper gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres mellom beregningsår. I årets beregning har Budsjett-nemnda bl.a. revidert seriene for arbeidsforbruk (fra 2007), kjøre- og arbeidsinntekter (fra 2004), energi (fra 2006) og medlemsbonus og utbytte fra samvirkeorganisasjoner (fra 1995). Totalkalkylen er et sektorregnskap for alle produksjoner. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger.

Premissgrunnlaget og rapportering

St.meld. nr. 19 (1999-2000) ”Om norsk landbruk og matproduksjon” og Stortingets behandling av denne gjennom Innst. S. nr. 167 (1999-2000), har de siste 10 årene vært det viktigste premissgrunnlaget for utformingen av landbrukspolitikken. Riksrevisjonen gjennomførte en forvaltningsrevisjon om måloppnåelse og styring i jordbruket i 2010. Dokument 3:12 (2009-2010) – Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket, ble behandlet av Stortinget i Innst.77 S (2010–2011).

Departementets rapportering til Stortinget om resultater av jordbruksavtalen, har i stor grad vært lagt opp som en samlet vurdering av måloppnåelsen. I dette kapitlet er resultatindikatorerne nå i større grad søkt koblet til de mest relevante mål. Statens forhandlingsutvalg vil likevel peke på at flere resultatindikatorer er relevante for flere mål. Det må videre gjøres løpende avveininger mellom kryssende hensyn. Det er derfor fortsatt nødvendig å gjøre en samlet vurdering av utviklingen i næringen.

Departementet vil også vurdere problemstillingene knyttet til mål- og resultatrapportering i forbindelse med utformingen av ny melding til Stortinget om landbruks og mat politikken.

Overordnede mål for jordbruket

Innenfor den gjeldende jordbrukspolitikken har Stortinget utformet sentrale mål på følgende områder:

1. Aktivt jordbruk over hele landet
2. Nasjonal matproduksjon
3. Miljø og klima

Utformingen av virkemidler og forvaltningen av dem må skje gjennom en organisering med god styring og kontroll, der målretting og forenkling av virkemidlene også er viktig.

3.1 Et aktivt og variert jordbruk over hele landet

Stortinget har fastsatt et overordnet mål på dette området. I Innst. S. nr. 167 (1999-2000) sier Stortinget følgende om å opprettholde et aktivt og variert jordbruk over hele landet:

”Komiteen viser til at det er bred politisk enighet om å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Et aktivt landbruk i alle deler av landet er et viktig bidrag til å oppfylle målet om å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Komiteen legger til grunn at norsk

landbruks bidrag til bosetting og sysselsetting i distriktene forutsetter livskraftige driftsenheter og attraktive arbeidsplasser i næringen.”

Ved behandlingen av inneværende jordbruksavtale uttalte flertallet i Næringskomiteen, alle unntatt Fremskrittspartiet:

”Flertallet er opptatt av å sikre lønnsomheten i landbruket ved å stimulere til at landbruks-eiendommenes totale ressurser blir utnyttet på en optimal måte. Det vil bidra til et aktivt landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet.”

I de siste års jordbruksoppgjør er det gitt sterk prioritet til de grasbaserte produksjoner i distriktene. Politikken skal motvirke betydelige og tunge økonomiske og samfunnsmessige trender, og departementet har i mange år rapportert til Stortinget om grader av manglende måloppnåelse i noen områder av landet. En sammenligning med f.eks. Sverige kan likevel i noen grad illustrere positive resultater av politikken i Norge på dette området.

Produktivitetutviklingen i landbruket har i mange år vært større enn i andre næringer som følge av økt avling/ytelse per enhet, og gjennom redusert arbeidsinnsats som følge av teknologiske forbedringer og strukturendringer etc. Når markedet i hovedsak er avgrenset til innenlandsk forbruk, betyr det at samlet sysselsetting går ned. Disse utviklingstrekkene gjør imidlertid at det også er viktig å legge til rette for alternativ sysselsetting. Derfor legger Regjeringen stor vekt på å stimulere til å utvikle nisjeproduksjoner og tilleggsnæringer.

Inntektsutviklingen i næringen er, ved siden av å være et mål, også det viktigste virkemiddelet for å kunne oppnå et aktivt og variert landbruk over hele landet.

Tilstrekkelig lønnsomhet er en viktig forutsetning for at dyktige næringsutøvere, og ikke minst ungdommen, skal finne jordbruk som en interessant arbeidsplass for framtida.

Departementet har valgt å belyse måloppnåelsen for et aktivt og variert jordbruk over hele landet gjennom følgende parametere:

- arealutvikling og -fordeling
- geografisk fordeling
- nærings- og bygdeutvikling, inkl. likestilling og rekruttering

3.1.1 Arealutvikling og -fordeling

I perioden 1979-1999 økte det registrerte jordbruksarealet med 8,8 pst. Denne utviklingen har senere flatet ut, og i perioden 1999-2010 er det estimert en reduksjon i totalt jordbruksareal på ca. 3 pst., jf. Tabell 3.1 Registrert totalareal var på sitt høyeste i 2001 og er siden da redusert med om lag 3,8 pst. Nedgangen i jordbruksareal skyldes i all hovedsak reduksjon i arealet med åker og hage. Arealet med eng og beite har økt i perioden 1999-2009, men har hatt nedgang fra 2009 til 2010.

Fra 2005 har nytt digitalt kartgrunnlag vært tatt i bruk som kontrollgrunnlag ved søknad om produksjonstilskudd. Ved søknadsrunden 31.07.2010 var ca. 240 kommuner med i alt 6,886 mill. dekar jordbruksareal, først og fremst i sentrale jordbruksområder, omfattet av

det nye kartgrunnlaget. Tall fra SLF viser at arealmålingene fra nytt kartverk i perioden 2005-2010 innebar en engangsreduksjon i arealet på nær 2,6 pst. i gjennomsnitt i de kommunene hvor kartverket ble tatt i bruk. For øvrige kommuner var nedgangen 0,3 pst. i gjennomsnitt per år. Dette kan tyde på at arealet i de 240 kommunene er redusert med nær 180 000 dekar som følge av nye arealmålinger. Fra 2005 har det vært en nedgang i totalarealet på 287 000 dekar. Den resterende nedgangen, differansen mellom nedgangen på 287 000 dekar og 180 000 dekar, har mest sannsynlig andre årsaker.

Tabell 3.1 Utviklingen i jordbruksareal, 1000 dekar

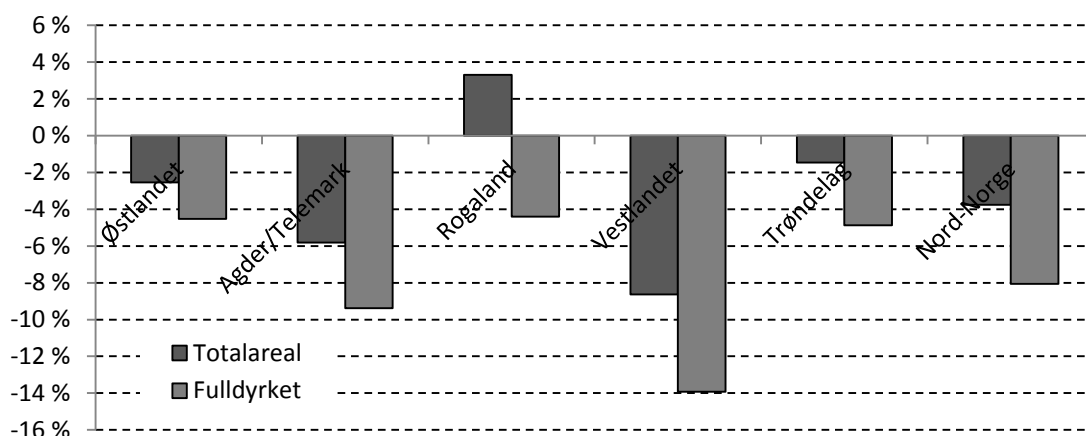
	1979	1989	1999	2009	2010	Endring 1999-2010
Korn- og oljevekster	3 254	3 530	3 345	3 104	3 078	-8,0 %
Annen åpen åker og hage	893	872	650	462	466	-28,4 %
Eng på dyrket jord	4 211	4 444	4 876	4 829	4 764	-2,3 %
Sum fulldyrket jord	8 358	8 846	8 871	8 395	8 308	-6,3 %
Annen eng og beite	1 239	1 096	1 511	1 748	1 759	16,4 %
Jordbruksareal i drift i alt	9 597	9 942	10 382	10 143	10 068	-3,0 %
Jordbruksareal i daa/innbygger	2,36	2,36	2,34	2,11	2,07	

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.1.2 Geografisk fordeling

Fordelingen av antall jordbruksbedrifter mellom landsdelene har endret seg noe siden 1989. Fra 1999 til 2010 har den årlige prosentvise reduksjonen vært størst i Agder og Telemark (-4,6 pst.), Vestlandet (-4,5 pst.) og i Nord-Norge (-4,3 pst.). Reduksjonen har vært minst i Rogaland, som har hatt en årlig reduksjon på 2,5 pst. per år siden 2009.

Reduksjonen i totalt jordbruksareal i drift fra 1999 til 2010 har først og fremst skjedd på Vestlandet, i Agder-fylkene og i Nord-Norge, som har hatt en reduksjon på mellom 4 og 8,5 pst. Generelt har det vært en nedgang i åpenåkerarealer og en økning i eng- og beitearealer. I alle landsdeler reduseres fulldyrket areal, mer enn totalarealet, relativt sett. Iflg. statistikken har totalarealet økt i Rogaland, jf. figur 3.1.

Figur 3.1 Endring i fulldyrket areal og totalt jordbruksareal i landsdelene 1999 til 2010.

Når det gjelder produksjonsfordelingen det siste tiåret, er hovedbildet at økningen i produksjoner med vekst kommer i mer sentrale områder, mens produksjonen for øvrig er mer stabil på regionnivå. Den sterke produksjonsøkningen for kylling har kommet i Trøndelag, i Rogaland og på Østlandet. Det har imidlertid også vært vekst i områder med mindre produksjon. Veksten i grønnsaker på friland har kommet på Østlandet. Veksten i svinekjøttproduksjonen har i størst grad kommet i Rogaland.

For de grasbaserte produksjonene har produksjonen vært mer stabil det siste tiåret og det har vært relativt små endringer i den geografiske produksjonsfordelingen etter disse inndelingene. Tabell 3.2. viser prosentvis andel av husdyrproduksjonene fra 1999-2008 i landsdelene og i bo- og arbeidsmarkedsregionene (BA-sentralitet), som er en inndeling av landets kommuner etter sentralitet. Den største endringen er økningen i produksjonen av sau-/lammekjøtt i Rogaland, og nedgangen for resten av Vestlandet. Kvoteordningen sikrer geografisk stabilitet i melkeproduksjonen, likevel har Rogaland økt sin andel av produksjonen med 1 prosentpoeng. Siden 1999 har antall ammekyr økt med 75 pst. på Østlandet og arealet med eng og beite har økt med om lag 200 000 dekar.

Tabell 3.2 Endringer i prosentvis andel (prosentpoeng) for noen husdyrproduksjoner fra 1999 til 2008, mellom BA-regioner og landsdeler, målt i produsert mengde.

<i>BA-sentralitet</i>	Melk	Storfe	Sau/lam	Svin	Kylling
Storbyregioner	-0,1 %	-0,8 %	1,0 %	0,1 %	0,4 %
Mellomstore byregioner	-0,2 %	0,0 %	0,2 %	0,4 %	-9,1 %
Småbyregioner	0,0 %	-0,1 %	-0,5 %	0,4 %	5,5 %
Småsenterregioner	0,8 %	0,9 %	-0,1 %	-0,6 %	3,3 %
Spredt bosetting	-0,4 %	0,0 %	-0,7 %	-0,3 %	-0,2 %
<i>Landsdel</i>					
Østlandet	0,0 %	0,3 %	-1,0 %	-2,6 %	-16,0 %
Agder/Telemark	-0,4 %	0,0 %	-1,4 %	-1,1 %	-1,3 %
Rogaland	1,0 %	-0,1 %	2,1 %	4,5 %	5,3 %
Vestlandet	-0,8 %	-1,2 %	-2,5 %	0,0 %	-1,8 %
Trøndelag	0,2 %	0,2 %	0,7 %	-1,4 %	13,8 %
Nord-Norge	0,0 %	0,9 %	2,2 %	0,6 %	0,0 %

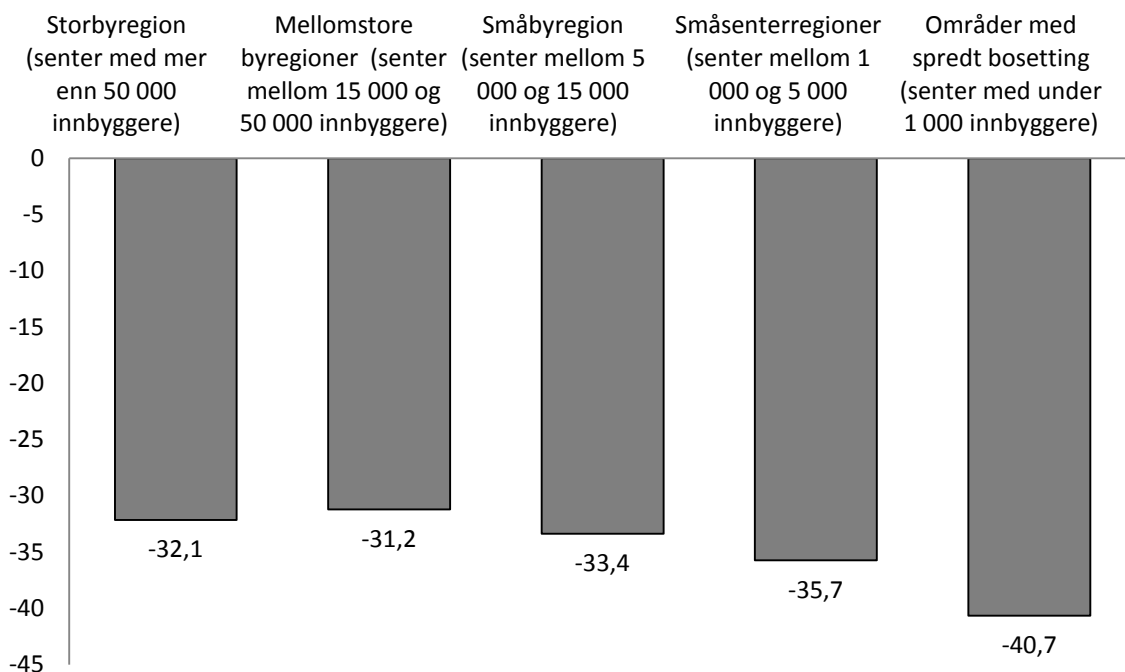
Kilde: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.

Når det gjelder den geografiske fordelingen av arbeidsforbruket i jordbruket, viser den om lag det samme bildet som endringene i arealbruk og produksjon på landsdelsnivå.

Rogaland og Østlandet har hatt en reduksjon i sysselsettingen på henholdsvis 26. og 28 pst., mens reduksjonen for øvrige landsdeler har vært fra 32 til 38 pst. At Trøndelag er på linje med øvrige landsdeler, målt med denne indikatoren, kan skyldes at den arbeidskrevende melkeproduksjonen utgjør en stor andel i Trøndelag og at det har skjedd betydelige strukturendringer det siste tiåret.

Til tross for omfattede bruk av virkemidler har sysselsettingsreduksjonen i jordbruket det siste tiåret vært lavest utenfor virkeområdet for de distriktpolitiske virkemidlene (33 pst. i sone 1), mens reduksjonen i alle de tre øvrige sonene har vært 39 pst. Dette illustrerer betydningen av fortrinnene produksjonen i sentrale områder har.

Figur 3.2 viser utviklingen i sysselsettingen det siste tiåret i bo- og arbeidsmarkeds-regionene. Landbruksnæringen utgjør en større andel av sysselsettingen i områder med spredt bosetting og småsenterregioner, enn i mer sentrale strøk av landet. Disse områdene har hatt en større nedgang i sysselsettingen i jordbruket enn øvrige regioner.

Figur 3.2 Årlig prosentvis endring i sysselsetting i jordbruket fra 1999 til 2010, etter BA-sentralitet.

3.1.3 Nærings- og bygdeutvikling

Jordbruksavtalen finansierer en rekke virkemidler som skal bidra til næringsutvikling i landbruket. Midlene er vesentlige for å nå målsettingen om å opprettholde et levende landbruk over hele landet. I St.meld. nr. 19 (1999-2000) ble det lagt vekt på å legge til rette for en helhetlig næringsutvikling på bygdene ved å styrke grunnlaget for et allsidig og lønnsomt næringsliv, og rekruttering av kvinner og ungdom til næringen. Landbruks- og matdepartementets strategi *Ta landet i bruk!* er førende for arbeidet. Strategien bygger opp under hovedmålene i landbrukspolitikken og danner et rammeverk for alle typer lønnsom næringsvirksomhet med utgangspunkt i gårdens menneskelige og materielle ressurser.

I tillegg til den nasjonale strategien fra Landbruks- og matdepartementet, har alle fylker utarbeidet en regional strategi for næringsutvikling som tilpasser virkemiddelbruken til de mest aktuelle utfordringene i regionen. De regionale strategiene er utarbeidet av det regionale partnerskapet bestående av Fylkesmannen, Innovasjon Norge, Fylkeskommunen landbrukets organisasjoner, kommunene med flere.

Etterspørselen etter investeringsvirkemidler i landbruket er stor i forhold til disponibel ramme, og det er nødvendig å foreta prioriteringer. Mange av søknadene gjelder midler til

oppgradering av eksisterende driftsapparat for å imøtekomme nye krav til driftsbygninger og dyrevelferd, men det er også stor interesse for midler til utvikling av nye næringer.

3.1.3.1 Stiftelsen KSL Matmerk

Stiftelsen KSL Matmerk har som formål å styrke konkurranseevnen til norsk matproduksjon. Dette gjøres gjennom bl.a. å arbeide med merkeordninger, kvalitetssystemer og kompetanse, for på den måten å synliggjøre konkurransefortrinn overfor forbruker og marked. Stiftelsen har i oppgave å administrere og videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede betegnelser og Spesialitet, Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL), samt generisk markedsføring av økologisk mat. Stiftelsen har også en viktig oppgave i å bidra til profilering og markedsadgang for norske matspesialiteter.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

Formålet med KSL er å dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen på norske gårdsbruk foregår, og å være et styrings- og kvalitetssystem for den enkelte bonde. I 2010 ble det gjennomført om lag 4 600 eksterne revisjoner. Det er også utarbeidet et eget kvalitetssikringssystem for Inn på tunet jf. kapittel 3.2.5.5 I tillegg har KSL-standardene blitt oppdatert. KSLs koordineringsutvalg ble avvirket i september 2010, men faggruppene innenfor KSL videreføres.

Merkeordningen Beskyttede betegnelser

Merkeordningen Beskyttede betegnelser er en konkurransestrategi for norsk matproduksjon. Totalt har 18 produkter fått godkjenning. I 2010 ble Basturøkt kjøtt på namdalsk vis og Villsau fra norskekysten godkjent. Ved utgangen av 2010 forelå det syv søknader om Beskyttet betegnelse.

Merkeordningen Spesialitet og aktiviteter knyttet til markedsadgang og kommunikasjon

Ved utgangen av 2010 var 200 produkter fra 51 bedrifter godkjent for bruk av Spesialitetmerket. Det arbeides med å videreutvikle markedsbudskapet både for Spesialitet og Beskyttede betegnelser. Høsten 2010 ble det gjennomført en større kampanje for merkeordningen. KSL Matmerk har i samarbeid med eksterne produksjonsselskap utarbeidet en TV-serie om norske matspesialiteter.

Utvikling av merkeordningen Nyt Norge

Merkeordningen ble lansert i 2009. Ved utgangen av 2010 hadde 16 virksomheter godkjenning for bruk av merket på totalt 660 produkter. Søknad fra to nye virksomheter var under behandling.

KSL Matmerk har i 2010 prioritert markedsmidler til arbeidet med å øke kjennskapen til og kunnskapen om merkeordningen i befolkningen. Kommunikasjonsplattformen er forankret hos merkebrugerutvalget. Det er arbeidet med markedsføring gjennom året, og gjennomført tre større kampanjer våren, sommeren og høsten 2010. Hjulpet kjennskap til merket har økt fra 19 pst. ved inngangen til 2010 til 56 pst. ved utgangen av året.

Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL)

Formålet med KIL er å bidra til kompetanseutvikling for yrkesutøvere innen primærlandbruket eller i tilleggsnæringer til primærlandbruket. Midlene skal bidra til å utvikle nye kompetansegivende tilbud eller til videreføring og videreutvikling av eksisterende kompetansegivende tilbud. KSL Matmerk mottok i 2010 37 søknader om støtte, hvorav 18 ble innvilget. Til sammen ble det gitt tilsagn om tilskudd på nær 5,5 mill. kroner.

3.1.3.2 Rekruttering, likestilling, utdanning og kompetanse

Landbruks- og matdepartementet har i *Strategi for likestilling i landbrukssektoren* fra 2007 satt mål om 40 pst. kvinnelig representasjon når det gjelder eierandel, næringsutøving og deltagelse i styrende organ i landbrukssektoren. Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner fra 2008 er en felles satsing fra sju departement, herunder Landbruks- og matdepartementet. Målet er at vesentlig flere kvinner skal bli entreprenører, og at andelen kvinner skal være 40 pst. innen 2013. Kvinner eier i dag 25 pst. av alle landbrukseiendommer og andelen aktive kvinnelige gårdbrukere i 2010 var på 14,4 pst. Kvinner driver og eier ofte de mindre gårdsbrukene. Flere av samvirkeorganisasjonene har nådd målet om minst 40 pst. representasjon av hvert kjønn i sine styrever.

Når det gjelder de økonomiske virkemidlene som Innovasjon Norge forvalter, har det vært en positiv utvikling i andelen etablerertilskudd og BU-midler til kvinner de siste årene. I 2010 var kvinneandelen på 46,2 pst. for BU-midlene og hele 76 pst. for etablererstipendene. Gjennom trendundersøkelser er det fremkommet en forholdsvis høy kvinneandel i næringer som Inn på tunet, gårdsturisme/grønt reiseliv og økologisk drift. Det arbeides med et bedre dokumentasjonsgrunnlag for utviklingen i disse næringene generelt.

I jordbruksforhandlingene 2010 ble avtalepartene enige om en satsing for å rekruttere ungdom inn i næringen. Som en del av denne satsingen ble det satt av 4,5 mill. kroner til et treårig nasjonalt prosjekt for å styrke rekrutteringen til landbruksutdanning på alle nivå. Prosjektet er organisert med en styringsgruppe bestående av to representanter fra henholdsvis Landbruks- og matdepartementet, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Prosjektansvar og prosjektsekretariat er lagt til Norges Bondelag. Prosjektet vil bli sett i sammenheng med øvrige midler til rekruttering og kompetanse i landbruket.

Matindustriens kompetanseprosjekt er et samarbeid mellom NHO Mat og Bio, NHO Mat og Drikke, Landbrukets Arbeidsgiverforening (LA) og Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (NNN) for å styrke kompetanse- og rekrutteringsgrunnlaget i matindustrien. Prosjektet har en total ramme på 16 mill. kroner over tre år. Landbruks- og matdepartementet støtter prosjektet med 1,5 mill. kroner over sentrale BU-midler inneværende år, og tar sikte på å videreføre støtten gjennom hele prosjektperioden.

Fylkesvise midler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket

Fylkeskommunene har fra 2010 fått ansvar for 20 mill. kroner til arbeid med rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer knyttet til rekruttering, likestilling og kompetanseheving innen både tradisjonelt landbruk og nye næringer. Fylkesvis fordeling av midlene er basert på samme fordelingsnøkkel som benyttes for de fylkesvise bygdeutviklingsmidlene.

Midlene er forvaltet med bakgrunn i regionale strategier for landbruksbasert næringsutvikling, og fylkeskommunenes øvrige strategi- og plandokumenter på området. Det skal legges til rette for et forpliktende samarbeid med næringen om innretningen av midlene spesielt, og om den landbrukspolitiske dialogen i fylket generelt. Enkelte fylker har utarbeidet egne strategier og handlingsplaner for bruken av midlene i samarbeid med næringsorganisasjonene og Fylkesmannen.

I 2010 er tilskuddsmidlene hovedsaklig benyttet til kompetansehevende kurs og tiltak av kortere varighet innenfor tradisjonelle og nye næringer, og til tiltak med formål om å øke rekrutteringen til næringen og til videregående opplæring innenfor naturbruksfag.

Tildeling av midler i 2010 er forankret politisk i fylkene etter prosesser der nærings- og interesseorganisasjoner og Fylkesmannen har vært rådgivende. Målgrupper for ordningen har bl.a. vært kursarrangører, videregående skoler, lag, foreninger, kommuner og landbruksorganisasjoner. Det har vært fylkesovergripende samarbeid der søknader har involvert flere fylker.

3.1.3.3 HMS i landbruket

Ulykkes- og skadesituasjonen i landbruket er ikke tilfredsstillende. Ved siden av de personlige belastningene, påfører dette både næringa og samfunnet store kostnader. I jordbruksoppgjøret 2010 ble partene enige om å følge opp forslagene i arbeidsgrupperapporten *Helse, miljø og sikkerhet i landbruket -organisering og arbeidsformer*. Nasjonalt samarbeidsforum for HMS i landbruket ble opprettet i 2010, og to møter er avholdt. Styret for forskningsmidler over jordbruksavtalen har innvilget 5,6 mill. kroner over fire år til forskningsprosjektet *Sikkerhetskultur, arbeidshelse og ulykker i norsk landbruk – situasjonsbeskrivelse og framtidige utfordringer*. Det er totalt innvilget 12,2 mill. kroner til prosjektet som starter i 2011.

Landbrukets HMS-tjeneste (LHMS) tilbyr rådgiving i form av medlemsskap, kurs, krisebistand og tilleggstjenester. I 2010 hadde LHMS en omsetning på 33,5 mill. kroner. Av dette var 16 mill. kroner jordbruksavtalemidler, mens 17,5 mill. kroner var medlemskontingent, salg av kurs og tjenester. Det er stor oppslutning om kurset praktisk HMS-arbeid i landbruket som har hatt over 10 000 deltakere.

3.1.3.4 Verdiskapingsprogrammet for mat (VSP mat)

Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon (VSP mat) har som hovedmål å bidra til økt verdiskaping gjennom innovasjon og produktmangfold. Budsjettrammen for VSP mat var på 67 mill. kroner i 2010. I tillegg ble i underkant av 21,2 mill. kroner overført fra tidligere år. Totalt disponerte Innovasjon Norge og Landbruks- og matdepartementet i underkant av 88,2 mill. kroner til VSP mat.

Det ble søkt om 94,4 mill. kroner i støtte fra programmet i 2010. Det ble innvilget omlag 58 mill. kroner til 121 prosjekter. Etterspørselen fra bedriftene var lavere enn de siste par årene, trolig som en konsekvens av usikkerhet rundt programmets framtid. Totalt var omsøkt beløp på tilsvarende nivå som tidligere.

Fra juni 2009 ble tilbudet under VSP mat utvidet med en ordning rettet mot matbedrifter som ønsker å vokse (vekstbedriftene).

Innovasjon Norges Kundeeffektundersøkelse for 2010 (blant bedrifter som fikk støtte i 2009) viser at programmet har svært høy addisjonalitet, dvs. at programmet har vært utløsende for at prosjektene har blitt realisert. Av de spurte sier 93 pst. at tjenesten som tilbys har middels eller høy addisjonalitet.

VSP Mat ble avsluttet som program i 2010. Med utgangspunkt i de positive resultatene og effektene av programmet, ble Jordbruksavtalepartene enige om å videreføre arbeidet i et nytt utviklingsprogram fra 2011: ”Utviklingsprogrammet for matspesialiteter fra norsk landbruk.”

Offentlige strategier

Offentlige strategier er en del av VSP mat. I 2010 ble det avsatt 7 mill. kroner til ordningen. Midlene brukes til å synliggjøre og profilere norske råvarer og matkultur nasjonalt og internasjonalt, med sikte på å styrke omdømmet til norsk mat og landbruk. Hensikten er å skape interesse og grunnlag for ny næringsutvikling på mat- og reiselivsområdet.

Av prosjekter i 2010 kan nevnes Internationale Grüne Woche (IGW) i Berlin i samarbeid med Innovasjon Norge, Nærings- og handelsdepartementet og Utenriksdepartementet. Videre omfattet satsingen for 2010 støtte til Måtidets Hus / NCE Culinology i Stavanger for bedre kunnskapsformidling til små og store matbedrifter. Midlene brukes også til delfinansiering av den landsomfattende konkurransen ”Det norske måltid”, samt grunnfinansiering av Stiftelsen Norsk Matkultur, i samarbeid med Fiskeri- og kystdepartementet. Samarbeidsavtalene med Det norske kokkelandslaget og Ungt Entreprenørskap er inngått for å styrke interessen for norsk mat og matkultur.

3.1.3.5 Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (BU-midlene)

BU-midlene skal legge til rette for langsiktig verdiskaping, samt desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. De fylkesvise BU-midlene har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket.

Forvaltningsansvaret deles mellom Innovasjon Norge og Fylkesmannen på regionalt nivå. Det er Innovasjon Norge som forvalter de bedriftsrettede midlene, og Fylkesmannen som forvalter de øvrige midlene til utviklings- og tilretteleggingstiltak. Investeringsmidler kan benyttes til å støtte utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til å støtte utvikling av det tradisjonelle landbruket. Midlene forvaltes i henhold til forskrift om midler til bygdeutvikling.

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) leverte i samarbeid med Norsk senter for Bygdeforskning en evaluering av de fylkesvise, bedriftsrettede bygdeutviklingsmidlene i februar 2010. Evalueringen konkluderte med at BU-ordningen er et treffsikkert virkemiddel for å sikre tilstrekkelige investeringer i landbruket. Det ble foreslått endringer for å klargjøre og forenkle målene med ordningen, samt foreslått endringer i forvaltningen av midlene. BU-midlene ble også vurdert i tilknytning til Econ Pöyrys m.fl. evaluering av Innovasjon Norge, som ble levert i august 2010. Evalueringene og eventuelle konsekvenser for forvaltningen og innretningen av de fylkesvise BU-midlene vil bli sett i sammenheng med arbeidet med ny melding til Stortinget om landbruks- og matpolitikken og oppfølgingen av evalueringen av Innovasjon Norge.

For 2010 ble fylkene tildelt til sammen 418 mill. kroner i BU-midler ekskl. rentestøtte og administrasjonskostnader. Tabell 3.3 gir en oversikt over de fylkesvise BU-midlene i 2010. Som det fremgår av tabellen, er forsøket i Valdres og Nord-Gudbrandsdal finansiert innenfor den ordinære rammen for fylkesvise BU-midler. Forsøket er nå forlenget til ut 2011. I 2010 innvilget Innovasjon Norge støtte til 1 489 søknader. Dette omfatter 1 555 bedriftsrettede tiltak. Det blir foretatt en betydelig siling av prosjekter på kommunenivå for å utnytte de begrensede rammene best mulig. Avslagsprosenten i 2010 for landet totalt var på 13 pst. og utgjør 232 søknader.

Tabell 3.3 Fylkesvise BU-midler (ekskl. adm. kostnader og rentestøtte), mill. kroner

	Innvilgings- ramme 2010	Innvilget 2010 ¹⁾	Ansvar 01.01.11 ²⁾	Budsjett 2011
Innovasjon Norge: Bedriftsrettede tiltak	341,3	409,5	480,4	371,8
Region Valdres/N.Gudbr.dal	11,7	14,1	18,0	12,7
Fylkesmannen: Utredning/tilrettelegging	65,0	70,9	112,5	60,0
SUM	418,0	494,5	603,4	444,5

1) Faktisk innvilget er høyere enn innvilgningsramme p.g.a. overføring av ubrukte midler fra tidligere år.

2) Ansvarets størrelse må delvis ses i sammenheng med at tilskudd som innvilges ett år kan komme til utbetaling i sin helhet flere år senere. Ansvarer kan av den grunn bli større enn årlig avsetning.

Investeringsstøtte til tradisjonelt jord- og hagebruk skal avpasses de nasjonale markedsforholdene. I 2010 ble det innvilget 847 søknader om tilskudd til investeringer for tradisjonelt dyrehold. Ved investering i tradisjonelt landbruk foretas det ofte en betydelig modernisering av drifta på eiendommene. Driftsbygninger som er nedslitte og nedskrevet, moderniseres eller erstattes med nye. Dette vil vanligvis være en forutsetning for at produksjonene kan fortsette å gi arbeid og inntekt for en ny generasjon. En slik modernisering fører vanligvis til at arbeidsforbruket blir redusert per produsert enhet og at arbeidstid frigjøres til andre områder.

I tilknytning til etablering av ny næringsvirksomhet i landbruket er det en klar politisk målsetting at BU-midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye arbeidsplasser. Innovasjon Norges rapport om fylkenes bruk av bygdeutviklingsmidler i 2010 anslår en sysselsettingsvekst på omlag 600 årsverk. Anslaget er basert på søkerens forventninger til sysselsettingsvekst. Ett årsverk vil kunne bli fordelt på flere deltidsarbeidsplasser.

Fylkesmannen har i 2010 innvilget BU-midler til 658 utviklings- og tilretteleggingstiltak. Dette er en nedgang på 131 støttede tiltak fra 2009. Nedgangen må ses i sammenheng med at Fylkesmannens innvilgningsramme ble redusert med 12 mill. kroner fra 2009 til 2010. Utrednings- og tilretteleggingstiltak omfatter mange ulike tiltak, som næringsutviklings- og mobiliseringsprosjekter på matområdet, reiseliv og opplevelsesproduksjon, Inn på tunet, kunnskapsbasert næringsutvikling, økologisk landbruk, skogbruk, bioenergi, praktikantordningen mv. Midlene inngår også ofte som en del av landbrukets bidrag til regionale utviklingsprosjekt initiert av andre regionale utviklingsaktører.

BU-midlene skal legges til rette for et landbruk der kvinner og menn gis like muligheter. Tabell 3.4 viser fordelingen av midler og tilsagn fordelt på ulike formål, og hvor stor andel av tilsagnene som ble gitt til kvinner. Kvinneandelen av bevilget beløp har økt i 2010 både innenfor tradisjonelt landbruk og innenfor nye næringer. For tradisjonelt landbruk er kvinneandelen av innvilget beløp på tilnærmet 42 pst, mens kvinneandelen for innvilget beløp innenfor nye næringer er på 60 pst. For etablererstipend er kvinneandelen av bevilget beløp på hele 76 pst. Det vises til kapittel 3.1.3.2. for ytterligere omtale av dette.

Tabell 3.4 Fylkesvise BU-midler ekskl. rentestøtte. Fordeling av innvilgning på ulike formål og andel til kvinner, 2010.

Ordning	Innvilget i mill. kroner	Kvinneandel av midlene i %	Antall tilsagn	Kvinneandel i % av tilsagn ¹⁾
Utredning/tilrettelegging	70,9	3,5	658	5,0
Investeringer, tradisjonelt landbruk	309,0	41,7	986	37,6
Investeringer, nye næringer	101,3	60,0	521	61,3
Forsøksregionene i Oppland	14,1	22	68	23,5

1) Tiltak kommer i denne kategorien dersom minst ett av følgende kriterier er oppfylt: Kvinner som starter egen virksomhet, tiltaket er spesielt rettet mot å øke kompetansen til kvinner ansatt i foretaket, kvinner utgjør mer enn 30 pst. av styremedlemmene eller ledelsen i en bedrift, eller tiltaket bidrar til å øke antall kvinnelige eiere, styremedlemmer, ledere eller er spesielt rettet mot å øke antall sysselsatte kvinner.

Innovasjon Norge har målt den distriktpolitiske innretningen av BU-midlene ved å registrere hvor stor andel av innvilget beløp som har gått til foretak lokalisert innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. I 2010 gikk 68 pst. av BU-midlene til tiltak innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk er tildelingen til kommuner med distriktpolitisk status 70 pst. Nivået på innvilget beløp innenfor det distriktpolitiske virkeområdet er relativt stabilt.

Rentestøtte

Ordningen med rentestøtte ble etablert med virkning f.o.m. 2003. Støtten utgjør en nedskrivning av lånets rente i hele tilbakebetalingstiden. Rentestøtten settes til 50 pst. av risikofri rente 3 år stat (ST4X) for foregående år. Det kan gis rentestøtte til lån innenfor en låneramme på 1000 mill. kroner. Det ble i 2010 gitt rentestøtte til en låneramme på i alt 1027,5 mill. kroner. Etterspørselen etter rentestøtte er stor i de fleste fylkene, med unntak av Troms og Finnmark. Det vises til kapittel 7 vedrørende utviklingen av ansvar og utbetaling for rentestøtteordningen.

Risikolån

Det ble åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene fra og med 2006. Avsetningen i 2010 var på 4,3 mill. kroner.

3.1.3.6 Sentrale bygdeutviklingsmidler

De sentrale BU-midlene brukes til prosjektrettet virksomhet og tiltak av landsomfattende karakter. Rammen for de sentrale BU-midlene i 2010 var på 18 mill. kroner. Av midlene ble 8 mill. kroner fordelt av avtalepartene, mens 10 mill. ble disponert av Landbruks- og matdepartementet. I samråd med avtalepartene ble det bl.a. tildelt midler til grunnfinansiering av organisasjoner og ulike prosjekter etter søknad, samt midler til konfliktforebyggende tiltak mellom reindrift og jordbruk. Av midlene som Landbruks- og matdepartementet disponerte, ble det bevilget støtte til matpolitiske prosjekter, regionale og kommunale utviklingsprosjekter, prosjekt innen areal- og bosettingspolitikk, samt ulike landbrukspolitiske satsninger, inkl. klimaarbeid.

3.1.3.7 Inn på tunet

Inn på tunet-løftet ble iverksatt som en treårig satsing i regi av Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet i 2010. Det er avsatt 15 mill. kroner over jordbruksavtalen og 3 mill. kroner fra Kommunal- og regionaldepartementet til den treårige satsingen. Målet er økt forankring av tilbudene i kommunesektoren og utvikling av gode tjenester til innbyggerne. Innovasjon Norge og Fylkesmannsembetene står for gjennomføringen av satsingen. Det har vært stor interesse for Inn på tunet-løftet, og hele 137 kommuner søkte om midler i første søknadsrunde. Prosjektmidlene for 2010 ble fordelt til 25 prosjekter som 37 kommuner står bak. De utvalgte kommunene tar fatt i viktige utfordringer i bl.a Omsorgsplan 2015, Kunnskapsløftet og Samhandlingsreformen. Prosjektene varierer fra integrering av flyktninger, arbeidstrening, rusomsorg, tilpasset opplæring i skolen, frafall i videregående skole og til tilbud for demente.

Et eget kvalitetssikringsverktøy for Inn på tunet ble introdusert i 2010. Dette skal eies og driftes av KSL Matmerk. Norges Bondelag har utviklet kvalitetssikringsverktøyet i samarbeid med Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Kommunenes Sentralforbund, Fylkesmannen, KSL Matmerk og Landbrukets HMS-tjeneste.

Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet har i 2010 sammen tatt initiativ til en nasjonal strategi for Inn på tunet. I forbindelse med arbeidet er det satt ned en tverrdepartemental referansegruppe bestående av Justisdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeidsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kommunal - og regionaldepartementet og Landbruks - og matdepartementet. KS og Faglig møtearena for Inn på tunet vil også være involvert.

3.1.3.8 Grønt reiseliv

Grønt reiseliv er landbrukets bidrag til oppfølgingen av Regjeringens reiselivsstrategi. Landbruks- og matdepartementet har flere reiselivsrelaterte satsinger. I tillegg til de tre satsingene nevnt nedenfor er støtten til utvikling av verdensarvområdene, Utvalgte kulturlandskap, Seterprosjektet, satsingen på frukt/bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet og Norges stand på Internationale Grüne Woche viktige bidrag til en reiselivsrelatert satsing på landbruks- og matområdet.

Utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv

Utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv skal bidra til å videreutvikle det natur- og kulturbaserte reiselivet i tilknytning til landbruket. Programmets innsatsområder er produktutvikling, kompetanse, markedsføring og samarbeid. Med overførte midler hadde programmet en disponibel ramme på 21 mill. kroner for 2010. Av dette er 13,3 mill. kroner fordelt til markedsføringstiltak og temaprojekter innenfor vandring, sykkel og fiske, mens omlag 7,4 mill. kroner er tildelt 10 større utviklingsprosjekter på grunnlag av søknader fra ulike reiselivsaktører. Støtte til nettverket av historiske hoteller, Heritage Hotels AS, og støtte til Havass Skog BA som skal utvikle tematiske og naturbaserte reiselivsprodukter i Akerhus og Oslo er eksempler på dette.

Utviklingsprogrammet for innlandsfisk

Under jordbruksforhandlingene i 2007 ble det vedtatt å gjennomføre et femårig utviklingsprogram for innlandsfiske, fra og med 2008. Programmet har sin bakgrunn i Landbruks- og matdepartementets Handlingsplan for innlandsfiske, som ble lagt fram i 2006. Handlingsplanen dokumenterte at det er et uutnyttet potensial i innlandsfiske som tilleggsnæring i landbruket. Potensialet ligger i innlandsfisk som matressurs (yrkesfiske og oppdrett), og i fiskeopplevelser (landbruksbasert turisme og reiseliv). Programmet skal bidra til å gjennomføre en samordnet offentlig politikk på området, utvikle lønnsomme bedrifter, framskaffe ny kunnskap og etablere suksesskriterier for virksomheter innenfor næringsfiske, fiskeoppdrett og fisketurisme. Interessen for programmet har vært stor. For 2010 kom det inn over 30 søknader med et samlet søknadsbeløp på over 11 mill. kroner. Prosjektene det er gitt støtte til favner bl.a. utvikling av internettbasert fiskekortsalg, utvikling av et mangfold av fisketurismeprodukter, utviklingstiltak som skal legge grunnlag for aktivt næringsfiske og kunnskapsutvikling knyttet til oppdrett av røye.

Mat langs Nasjonale turistveger

I jordbruksoppgjøret 2009 ble det vedtatt å igangsette et treårig prosjekt kalt Mat langs Nasjonale turistveger med en totalramme på 6 mill. kroner. Målet er å øke landbruksbasert næringsutvikling innen mat, reiseliv og opplevelser langs 4 turistveger i samarbeid med andre aktører i verdikjedene for mat og reiseliv. For å sikre eierskap og engasjement i de berørte regioner har Fylkesmannen i Oppland fra 2010 tatt på seg ansvaret for koordinering og økonomiforvaltning, og det er opprettet en regional styringsgruppe for dette formål.

3.1.3.9 Skogbruk og bioenergi

Målbevisst ressursoppbygging og forvaltning av skogressursene har gitt stor verdiskaping i skogsektoren til nytte for distriktene og landet i et hundreårsperspektiv. Skogressursene gir grunnlag for både framtidig verdiskaping, karbonbinding, opplevelseskvaliteter og biologisk mangfold.

Førstehandsverdien av tømmeret som blir hogd og omsatt har de siste ti årene ligget på mellom 2 og 3 mrd. kroner årlig. Den samlede brutto produksjonsverdien i skogsektoren har i samme periode ligget på mellom 40 og 50 mrd. kroner, og utgjorde i 2009 5,3 pst. av den totale omsetningen i norsk industri. Skogsektoren bidrar dermed til betydelig

verdiskaping og ringvirkninger i samfunnet. Skogens positive rolle i klimasammenheng vil også bidra til å styrke grunnlaget for næringsutvikling og verdiskaping.

Statistikk for skogkultur for 2010 viser at nedgangen i omsetning av skogplanter fra norske skogplanteskoler fortsetter. Planteomsetningen er nå tilbake på 2006-nivået med drøye 22 mill. granplanter. Nedgangen fra 2009 til 2010 for alle planteslag utgjør ca. 7,4 pst. Mye av dette skyldes lav aktivitet p.g.a. finanskrisen. Det ble i 2010 innledet et arbeid rettet mot håndheving og kontroll av foryngelsesbestemmelsene i bærekraftforskriften. Dette arbeidet, samt tilrådinger fra regionalt hold om økt plantetetthet, forventes å kunne snu trenden for kommende sesong.

Stående kubikkmasse er større enn noen gang tidligere i moderne tid, og det er et stort potensial for å øke avvirkningen. Mulighetene for økt hogst er først og fremst på skogarealer med furu og lauv, som ligger langt fra vei og/eller har vanskelig tilgjengelighet av andre årsaker. Avvirkningen i norske skoger har de senere årene ligget på rundt 8-10 mill. m³. I 2010 ble det hogd 8,2 mill. m³. I tillegg kommer hogst til ved som årlig ligger på mellom 2 og 3 mill. m³.

Skogbruket har over flere tiår jobbet aktivt med å løse miljøutfordringer som oppstår som følge av skogsdrift. Skogbrukets miljøinnsats er utviklet dels innenfor næringen selv og dels i et partnerskap mellom næring og myndigheter. Miljøregistreringer og fortsatt kunnskapsutvikling danner grunnlaget for bl.a. gode avveininger mellom klimatiltak og hensynet til biologisk mangfold i skog.

Bevilgningene til skogbrukstiltak og bioenergi over Landbrukets utviklingsfond i 2010 utgjorde 218 mill. kroner jf. tabell 3.5. Gjennom ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket ble det i 2010 gitt tilskudd til skogkultur, førstegangstynning, miljøtiltak i skog, veibygging, drift med taubane og med hest. Midlene til veibygging og drift med taubane og med hest blir forvaltet av Fylkesmannen, mens de øvrige midlene blir forvaltet av kommunene sammen med midlene til ordningen for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL).

Tilskuddsmidlene over LUF kan brukes både til miljøregistreringer i forbindelse med skogbruksplanleggingen og til miljøhensyn gjennom tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket. Miljøregistreringer må være gjennomført før man kan sette i gang med skogbrukstiltak i et område. Registreringene dekker nå store deler av det produktive skogarealet, og det er viktig å følge opp dette arbeidet på en god måte. Det innebærer at innsamlede data må forvaltes på en slik måte at de kan gjenbrukes rasjonelt, og det må legges til rette for nødvendige nykartlegginger i områder der det er behov for det. Tilskuddene til miljøtiltak er bl.a. blitt brukt til å støtte opp om skogbrukets frivillige miljøarbeid.

Tabell 3.5 Skogbruk og bioenergi i perioden 2008-2010, mill. kroner¹⁾

	2008	2009	2010
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket	109	108	126
<i>Veibygging, taubane og hest</i>	59	59	66
<i>Skogkultur, miljøtiltak og andre tiltak</i>	50	49	60
Kystskogbruket ²⁾	5	10	10
Skogbruksplanlegging med miljøregistrering	30	30	33
Bioenergi	35	35	39
Sentrale tiltak	11	10	10
<i>Kompetansetiltak³⁾</i>	10	10	10
<i>Skogstreforedling</i>	1	-	-
Sum	190	193	218

1) Det ble i 2010 tildelt 66 mill. kroner til verdiskapings- og klimatiltak i skogbruket over statsbudsjettets kapittel 1149, post 71.

2) Virkesomsetning, utredning av behovet for tømmerterminaler, tilgjengelighet mv.

3) Skogbrukets kursinstitutt m.m.

Skogbruk i kyststrøkene har særskilte utfordringer knyttet til bl.a. lav veidekning, høy andel vanskelig terreng, eiendomsstruktur, mangel på utbygd industri mv. Med bakgrunn i dette, har skogbruket i kyststrøkene over tid fått tildelt større andel av de ordinære tilskuddsmidlene enn objektive kriterier skulle tilsi. I tillegg gis det en særskilt bevilgning til Kystskogbruket, som omfatter fylkene Vest-Agder til Finnmark. Disse fylkene har betydelige skogressurser, men har tradisjonelt hatt lav skogbruksaktivitet. Dette må ses på som et midlertidig tiltak for å legge til rette for et mer lønnsomt skogbruk og økt verdiskaping lokalt og regionalt.

Satsingen på bioenergi gjennom bioenergiprogrammet bidrar til mer miljøvennlige energiløsninger både i landbruket og i andre sektorer, samtidig som det gir mulighet for økt verdiskaping for skogeiere. Bioenergiprogrammet hadde et ordinært budsjett på 39 mill. kroner for 2010. Med bruk av overførte midler i tillegg, ble det innvilget støtte til prosjekter for over 70 mill. kroner i 2010, mot 64,3 mill. kroner i 2009. Det var sterkest vekst i støtten til større gårdsvarmeanlegg for leveranse av energi til næringsdrift, med nesten en dobling av antall prosjekter.

3.1.3.10 Utviklingstiltak for geit – Friskere geiter

Målet med prosjektet *Friskere geiter* er å få kontroll med sjukdommene CAE, byllesjuka og paratuberkulose hos geit, og dermed sikre friske dyr, bedre dyrevelferd og bedre produkter. I Jordbruksavtalen 2010 ble det bestemt å videreføre saneringsprosjektet i en fase III og gjennomføring i hele geitepopulasjonen. Det ble ikke fastsatt sluttidspunkt for prosjektet.

Det gjenstår nå sanering i godt under halvparten av geitepopulasjonen. Saneringen innebærer bedre dyrevelferd, forbedringer av driftsapparatet med hensyn til smittevern, økt produktkvalitet, økt ytelse og holdbarhet hos geit, samt generell kompetanseheving hos brukerne. Besetningene følges opp med prøvetaking på mjølketank, enkeltprøver og kliniske undersøkelser. Dette innebærer kostnader som påløper i noen år etter gjennomført sanering. Prosjektet vurderes å ha en avgjørende betydning for fremtidig geitemelkproduksjon i Norge. I 2010 ble det utbetalt 11,3 mill. kroner til prosjektet *Friskere geiter*. Det ble også utbetalt 3,6 mill. kroner i kompensasjon for bortfall av

produksjonstilskudd og avløsertilskudd ved ferie og fritid til deltagere i smittesaneringsiltaket.

3.1.3.11 Beiteprosjekt

Beiteprosjektet skal bidra til bedre sauehold med mindre tap av dyr på beite samt, utvikle en bedre organisering av beitebruken. I 2010 er det gitt støtte til videreføring av prosjekter i Nord-Trøndelag, Møre og Romsdal, Oppland, Hedmark, Troms og Finnmark. Det er også avholdt en nasjonal erfaringskonferanse i januar 2011.

Det har blitt prioritert å finansiere prosjekter knyttet til videre utprøving av elektronisk overvåkingsutstyr med ca. 4 mill. kroner, organisering/planlegging og samarbeid med ca. 1 mill. kroner, samt forskning på flått og alveld som tapsårsak med ca. 1 mill. kroner.

Prosjekter knyttet til organisering og planlegging i viktige beiteområder i Hedmark og Oppland, bidrar med viktige erfaringer om hvordan nye utfordringer og endrede rammebetingelser kan løses for fremtidsrettet beitebruk. Elektronisk overvåking gir god informasjon om beitedyras bruk av arealene, mer effektivt tilsyn og økt mulighet til å fastslå tapsårsak. Undersøkelser i 2006-2009 viste en usikkert tapsreduserende effekt ved bruk av elektronisk overvåking, mens undersøkelser i 2010 viste en markant positiv effekt for flere beitelag. Styringsgruppen for prosjektet mener det er grunn til å forvente økt tapsreduserende effekt med økt erfaring og bruk av utstyret. Informasjon fra elektronisk overvåking forventes videre å bidra med økt kunnskap som grunnlag for avl, samt planlegging og styring av beitebruken. I Møre og Romsdal er det gjort kartlegging av forekomst av flått, andel flått som bærer smittsomme sykdommer og utprøving av tapsreduserende tiltak. Fra 2011 videreføres FoU på flått i et treårig FoU-prosjekt med støtte over forskningsmidlene. Vedrørende sjukdommen alveld er arbeidet med analyser fra feltarbeid videreført. Beiteprosjektet har også miljømessige formål jf. kapittel 3.3.1.

3.1.3.12 Fotråde – Prosjekt Friske føtter

Målet med prosjektet er å bekjempe sjukdommen fotråde hos sau og geit i Norge. Fotråde er en alvorlig smittsom sykdom med potensielt store konsekvenser for dyrevelferd og produksjon. Prosjektet startet i 2009 som en nasjonal videreføring av prosjektet "Snu sauene".

Ved utgangen av 2010 var det totalt 63 besetninger som har eller har hatt alvorlige symptomer på fotråde. Fra og med høsten 2010 er det igangsatt systematisk prøvetaking av kontaktbesetninger og besetninger som ble båndlagt under "Snu sauene". Det er påvist alvorlig klinisk fotråde og/eller virulente varianter av fotrådebakterien i 74 besetninger. Det ble igangsatt sanering i 25 besetninger høsten 2010. Resultatet vil foreligge høsten 2011. Det er hittil ikke utbetalt midler til prosjektet av avsatt ramme på 2 mill. kroner for både 2009 og 2010. På bakgrunn av antall besetninger under sanering og påmeldinger vil disse midlene komme til utbetaling i 2011 og 2012.

3.1.3.13 Forskning

Forskningsmidlene over jordbruksavtalen forvaltes av et eget styre bestående av avtalepartene. Ordningens formål er å bidra til å dekke behov for FoU med hovedvekt på

anvendt forskning. Midlene disponeres i hovedsak til prosjekter etter åpen utlysning og konkurranse. Ved behov nyttes det også midler til utredninger.

I 2010 var det satt av 44 mill. kroner til forskningsmidler over Jordbruksavtalen. Av dette ble det innvilget 41,4 mill. kroner til diverse prosjekter for 2010. Av hensyn til fremtidig ansvar ble ikke hele rammen for 2010 anvendt.

Avtalestyret har gjennomført en fellesutlysning med programmet Natur og næring i Norges forskningsråd. Her ble åtte prosjekter innvilget, med en samlet bevilgning fra avtalemidlene på 4,5 mill. kroner for nye prosjekter med oppstart i 2011 og 17,2 mill. kroner over hele prosjektperioden for disse prosjektene. For 2010 har Avtalestyret samfinansiert forskningsprosjekter med programmet Natur og næring for totalt 14,6 mill. kroner. Videre har avtalestyret innvilget midler til programmet Miljø 2015 i Forskningsrådet på til sammen 16 mill. kroner i prosjektperioden 2008-2011.

I St.prp. nr. 133 S (2009-2010) *Om Jordbruksoppgjøret 2010 – endringer i Statsbudsjettet for 2010 m.m.* ble det gitt føring om å prioritere forskning på HMS i landbruket. I den forbindelse har avtalestyret innvilget til sammen 5,6 mill. kroner til prosjektet *”Sikkerhetskultur, arbeidshelse og ulykker i norsk landbruk – situasjonsbeskrivelse og fremtidige utfordringer”*.

Norge og Sverige har inngått et samarbeid om hesteforskning til en verdi av 70 mill. kroner. Av dette bidrar Avtalestyret med til sammen 8 mill. kroner fordelt over perioden 2010-2013.

3.1.3.14 E-sporing, fagpiloter

Målet med eSporingsprosjektet er å etablere en nasjonal, elektronisk infrastruktur for effektiv utveksling av informasjon i matproduksjonskjeden. I 2010 ble det bevilget 2 mill. kroner til eSporing fagpiloter. Pilotmidlene benyttes til medfinansiering av utviklings- og administrasjonsoppgaver i arbeidet med pilotprosjektene. Bransjepiloter for frukt og grønt, meieriprodukter og kjøtt fikk tildelt midler i 2010.

I eSporingsprosjektet i 2011 skal arbeidet med utvikling av en IKT-infrastruktur ferdigstilles. Staten har tilrettelagt og finansiert utviklingsarbeidet, og forventer at alle aktører i matkjeden bidrar til å sikre oppslutning om og aktiv bruk av eSporingsløsningen når den er ferdigstilt. Det forventes også en fortsatt aktiv deltagelse fra alle ledd i verdikjeden gjennom styringsgruppa i prosjektet.

Et robust system som bidrar til å sikre god sporing gjennom hele verdikjeden vil være et viktig bidrag for å bygge opp under opprinnelsesmerkeordningen «Nyt Norge».

eSporingsprosjektet er planlagt avsluttet i løpet av 2011. Statens engasjement vil da fases ut, og det legges opp til at den utviklede løsningen skal forvaltes, driftes og videreutvikles av brukerne gjennom et foretak opprettet av aktørene i matnæringa. Det vises til også til omtale av eSporingsprosjektet og sporing under kapittel 4.5.1 og kapittel 7.2.11.

3.1.3.15 Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF) og konfliktforebyggende tiltak jordbruk - reindrift

Avsetningen over LUF på 2 mill. kroner disponeres av Sametinget. Totalt bevilget Sametinget 4,7 mill. kroner til jordbruksformål i 2010. Alle tilskudd ble bevilget til investeringer i bygg.

Det ble avsatt 1 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift over sentrale BU-midler i 2010 jf. kapittel 3.1.3.5. Midlene er forvaltet av Innovasjon Norge.

3.1.3.16 Andre utviklingstiltak i landbruket

Seterprosjektet i Hedmark, Oppland og Møre og Romsdal

Det 5-årige seterprosjektet hadde en ramme på 10 mill. kroner og ble avsluttet i 2010. Prosjektet har hatt en rekke aktiviteter for å øke interessen for seterdrift. Det utarbeides bl.a. en seterhåndbok/-veileder i samarbeid med fylkesmannsembetene i Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, samt Norsk Seterkultur. Denne vil foreligge i papirversjon, og på nettet, og vil inneholde fagstoff med tema knyttet til seterhold og seterkultur, produkter relatert til seterturisme, mat og mattradisjoner, foredling, agronomi, utmarksbeite, byggeskikk m.m. Stor interesse for prosjektet fra flere hold har vært en viktig inspirasjonskilde og et løft for brukerne til å opprettholde drift på setrene. Økt seterturisme er avhengig av at den tradisjonelle setringen opprettholdes.

Beiteareal for gjess

Det vises til omtale under kapittel 3.3.1.7.

3.1.3.17 Tilbakeførte reguleringsmidler

I jordbruksoppkjørene 2007 og 2008 ble LUF tilført til sammen 56,5 mill. kroner av tilbakebetalte investeringsmidler gitt til reguleringsanlegg som ikke lenger benyttes til formålet. De tilbakebetalte reguleringsmidlene er i 2010 disponert til ulike satsningsområder i henhold til Tabell 3.6 .

Tabell 3.6 Tilbakebetalte reguleringsmidler disponert i 2010, mill. kroner

Tiltak	2010
Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	3,0
Utviklingsprogram for frukt og grønt	2,0
Energi i veksthusnæringen	1,0
SUM	6,0

Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap og utviklingsprogrammet for frukt og grønt videreføres i ett år til med en støtte på 2 mill. kroner per år for hvert av programmene.

3.2 Nasjonal matproduksjon

3.2.1 Generelt

Stortinget har fastsatt et overordnet mål for norsk jordbruksproduksjon. I Innst. S. nr. 167 (1999-2000) sier Stortinget følgende:

”Komiteen mener norsk jordbruk både på kort og lang sikt skal bidra til å sikre forbrukerne en stabil og god matforsyning. Jordbruket skal produsere for å dekke etterspørselen etter varer det er naturlig grunnlag for å produsere i Norge, innenfor de til enhver tid gjeldende handelspolitiske rammer. Produksjonsmengden må tilpasses slik at markedet balanseres over tid. Maten skal produseres på en etisk akseptabel og økologisk og samfunnsmessig bærekraftig måte.”

3.2.2 Produksjons- og markedsutvikling

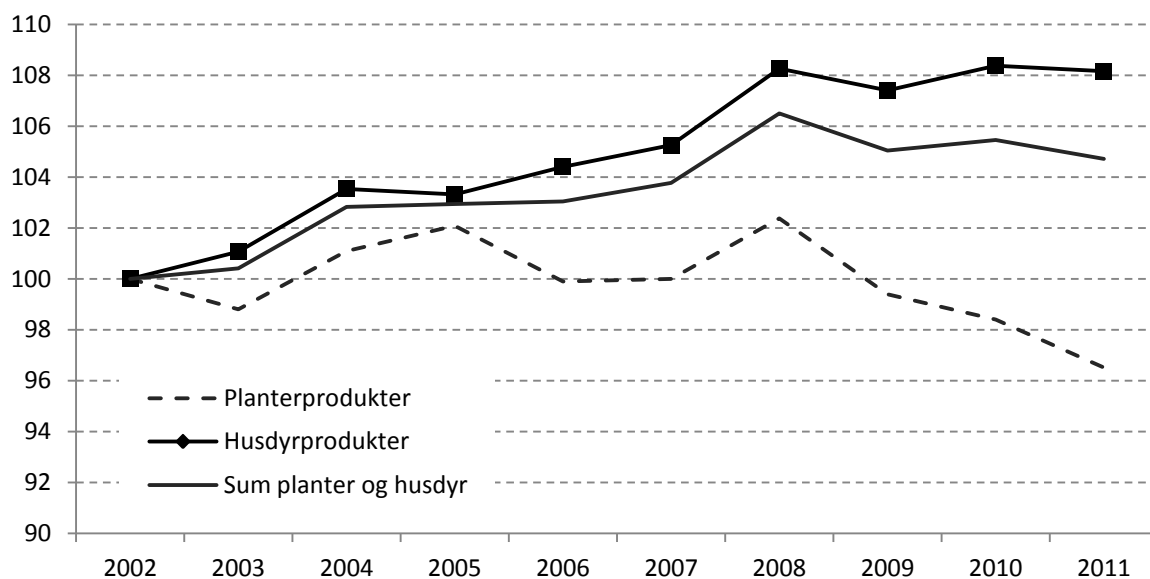
Det siste tiåret har produksjonsvolumet i jordbruket økt med ca. 5 pst., iflg. volumindeksene fra normalisert regnskap i Totalkalkylen, jf. figur 3.3. Produksjonen av husdyrprodukter har økt med om lag 8 pst. Det er særlig svin, fjørfe og egg som øker. For det grovfôrbaserte husdyrholdet er produksjonen forholdsvis stabil. Disse trendene er i tråd med endret etterspørsel.

Produksjonen av planteprodukter varierer mer enn for husdyrprodukter og den underliggende produksjonsutviklingen er noe vanskeligere å fastslå. Produksjonen har falt det siste tiåret for korn, poteter og særlig for blomster. For korn skyldes produksjonsreduksjonen både redusert areal og Budsjettnemnda har også beregnet negative avlingstrender for hvete og havre, mens den fortsatt er positiv for bygg. Det er markedsmuligheter for økt kornproduksjon.

Produksjonen har økt for grønnsaker og hagebær. Fruktproduksjonen økte svakt i begynnelsen av perioden, men har falt de siste årene, iflg. normalisert regnskap. I grøntsektoren har markedsforholdene vært ustabile både p.g.a. nasjonale forhold og importpress. Målprisene oppnås i varierende grad. Iflg. volumindeksene har produksjonen av blomster falt med om lag 23 pst. de siste ti årene. Det er særlig produksjonen av snittblomster som mister markedsandeler til import.

For 2011 budsjetterer Budsjettnemnda med en produksjonsreduksjon på 0,7 pst.. Nemnda regner med reduksjon i alle produksjoner utenom fôrkorn og bær.

Figur 3.3 Produksjonsutvikling for plante- og husdyrprodukter de siste ti år, iflg. volumindekser fra normalisert regnskap, 2002=100.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

De siste årene har markedene for norske jordbruksvarer vært i noenlunde balanse. For storfe og sau tenderer markedet igjen i retning av underskudd med norskprodusert vare, slik det har vært i en del år. For de kraftfôrkrevende produksjonene budsjetteres det med overskudd for egg og svinekjøtt. For storfe og kylling er det indikasjoner på at prismulighetene på de dyreste delene av sortimentet begrenses som følge av importkonkurransen.

Tilbudsoverskudd gir økt omsetningsavgift og lavere prisuttak i markedet enn det jordbruksavtalen gir grunnlag for. Det er iht. Jordbruksavtalen jordbrukets økonomiske ansvar å holde råvaremarkedene i balanse. Budsjettnemnda har beregnet at brutto pristap som følge av tilbudsoverskudd vil øke med om lag 100 mill. kroner fra 2010 til 2011.

3.3 Miljø og klima

3.3.1 Miljø

I St.meld.nr, 19 (1999-2000) ble det satt følgende mål for miljø i landbruket:

”Landbruket skal i tråd med samfunnets behov produsere fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og en langsiktig matforsyning.”

I Innst. S. nr. 167 (1999-2000) sluttet Stortinget seg til dette med bl.a. følgende kommentar til miljø:

”Komiteen viser til at jordbrukets miljøgoder omfatter en rekke ulike samfunnsverdier som kulturlandskap, kulturminner, biologisk mangfold og god dyre- og plantehelse... Komiteen

mener at et vakkert kulturlandskap og andre miljøverdier i landbruket er samfunnsgoder som avhenger av et aktivt landbruk.”

Nedenfor beskrives miljøstatus i jordbruket, med hovedvekt på resultater av jordbruksavtalens virkemidler. Det er vanskelig å måle effekter av tiltak i naturen. Dette skyldes at det er mange ulike faktorer som spiller inn. Flere av resultatene er derfor presentert i form av aktivitetstall, mer enn kvantifisert miljøeffekt. Det jobbes med å videreutvikle rapporteringen på miljøresultater i landbruket, inkl. utvikling av indikatorer som måler effekten av tiltak og virkemidler. Økologisk jordbruk er omtalt i kapittel 3.3.2.

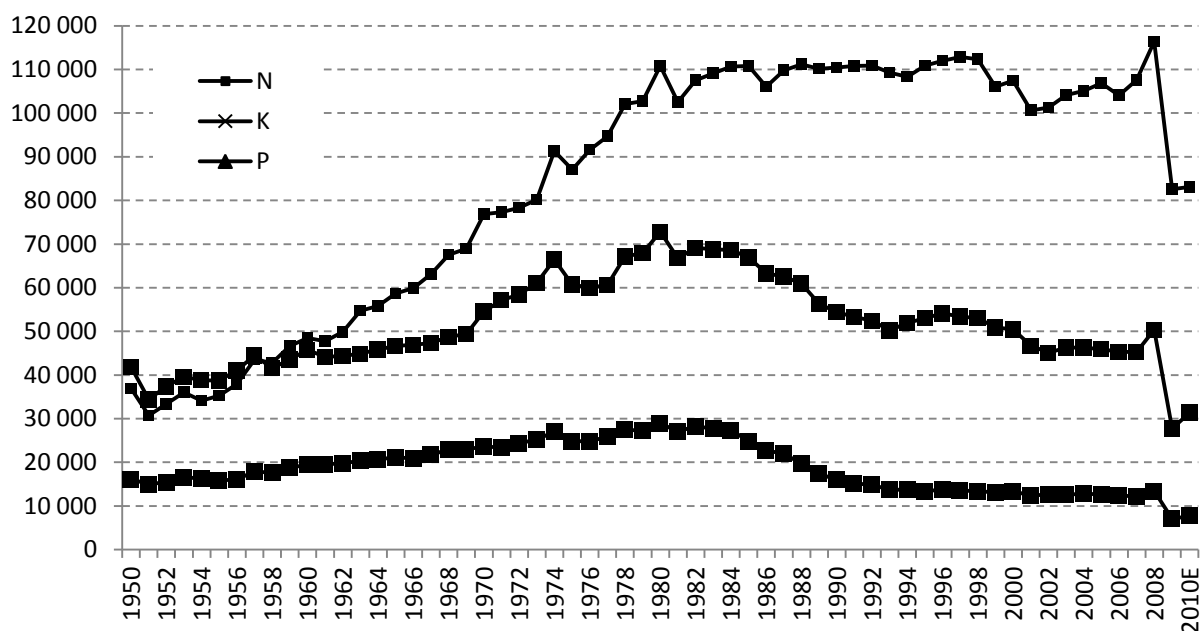
3.3.1.1 Næringsstoffavrenning og vannforurensing

Å redusere vannforurensning (avrenning av næringsstoff og plantevernmidler) er en viktig del av miljøarbeidet i jordbruket. Aktiviteten har de siste årene vært rettet mot å følge opp vannforskriften. Vannforskriften ble fastsatt i 2006 som en gjennomføring i norsk rett av EUs rammedirektiv for vann fra 2000. Hovedmålet med direktivet og forskriften er å beskytte, og om nødvendig forbedre tilstanden i ferskvann, grunnvann og kystnære områder. Det er et mål at alle vannforekomster innen 2015 og 2021 skal oppnå god økologisk tilstand. I juni 2010 ble de første forvaltningsplanene godkjent. Disse forvaltningsplanene omfatter ca. 20 pst. av alle vannområder. Nødvendige tiltak skal iverksettes innen 2012 og gjennomføres frem til 2015, og videre der det er nødvendig.

For øvrige vannområder har arbeidet nå startet opp, og forvaltningsplaner skal foreligge i 2015. Flere av vannforekomstene i de større jordbruksområdene er blitt klassifisert med dårlig vannkvalitet. Resultater fra JOVA (program for jord- og vannovervåking i landbruket) viser at tap av næringsstoffer til dels har økt i flere av JOVA-feltene i den perioden overvåkingen har pågått (fra 1992). Dette har skjedd til tross for omfattende tiltaksgjennomføring. I følge Bioforsk skyldes dette at mer nedbør og ustabile vintre har gitt økt avrenning. Vannforskriften forutsetter vassdragsvis forvaltning og lokal tilnærming til utfordringene. Målretting av tiltakene er viktig for å få kostnadseffektiv gjennomføring.

Bruk av mineralgjødning

Omsetningen av mineralgjødning har endret seg mye over tid. Høye gjødselpriser i 2008/2009 førte til lavere innkjøp av handlegjødsel, men dette ble delvis kompensert med høyere innkjøp sesongen før. Gjødslingsnormene er de siste årene gjennomgått og anbefalt fosforgjødsling er betydelig redusert for mange vekster. I 2010 lå forbruket av fosfor på ca. 7 500 tonn. Det er også en betydelig reduksjon i nitrogenbruken, jf. figur 3.4 (se også kapittel 3.4.2).

Figur 3.4 Forbruk av nitrogen, kalium og fosfor i tonn mellom 1950 og 2010 (Mattilsynets mineralgjødselstatistikk 2010). Tall for 2010 er estimert.

3.3.1.2 Klima og jordbruk

Jordbrukets utslipp av klimagasser

Jordbruket sto for et utslipp av klimagasser på omlag 4,7 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i 2009 (beregnet ut fra utslippene som inngår i Kyotoavtalen). Dette utgjør ca. 9 pst. av de totale norske utslippene. Jordbrukets utslipp har blitt redusert med 8 pst. siden 1990. Nedgangen skyldes i hovedsak reduksjon i lystgassutslippene som følge av lavere bruk av nitrogengjødsel (i form av handelsgjødsel), samt en liten reduksjon i utslipp av metan som i hovedsak skyldes nedgang i antall melkekoer.

I 2009 la Regjeringen fram en egen melding til Stortinget om landbruk og klima (St. meld. nr. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen*). Meldingen ble behandlet i Stortinget høsten 2009 (se også Innst. 100S (2009-2010)). Meldingen tar utgangspunkt i sektormålsetningene fra St.meld.nr. 34 (2006-2007) Norsk klimapolitikk:

”Regjeringens mål er at eksisterende og nye virkemidler i primærnæringene og avfallssektoren utløser en reduksjon i klimagassutslippene med 1–1,5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i denne sektoren fram mot 2020, i forhold til den referansebanen som legges til grunn i Statens forurensningstilsyns tiltaksanalyse. Utslippsmålet omfatter utslipp fra jordbruk, fiske og avfallsdeponering. Målene knyttet til sektorene er basert på anslag og vil måtte revurderes dersom framtidige prognoser, kostnader, teknologiutvikling eller andre vesentlig endrede forutsetninger tilsier det. Dersom utviklingen går i retning av at de målene ikke realiseres, vil regjeringen vurdere ytterligere tiltak.”

St.meld. nr. 39 synliggjør tiltak innenfor jordbruket som kan redusere klimagassutslippene fra sektoren med 1,1 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. De viktigste tiltakene er produksjon av biogass (reduerte metanutslipp og substitusjon av olje med biogass), økt effektivitet i

melkeproduksjonen, bruk av halm til bioenergi, økt effektivitet i saueholdet og mer effektiv bruk av nitrogen (reduisert lystgassutslipp).

Klima og forurensingsdirektoratet offentliggjorde i mars 2010 en rapportserie (*Klimakur*) om mulige tiltak og virkemidler for å redusere klimagassutslipp i Norge. Sektorrapporten *Jordbruk* gir en meny av mulige klimatiltak i jordbruket. Rapporten har videreutviklet og fornyet flere av beregningene fra St.meld. nr. 39.

Norge rapporter et tap av CO₂ fra dyrket myr og åpenåkerproduksjoner (i hovedsak korn) på 2,4 mill. tonn CO₂ per år. Dette er ikke en del av Kyotoforpliktelsen, men rapporteres til UNFCCC (FNs klimakonvensjon) under kategorien areal, arealbruksendringer og skogbruk.

Internasjonal forskning har vist at grasdyrking og beitearealer kan ha betydelig innlagring av karbon. Dette er imidlertid avhengig av jordsmonn og klima. Institutt for skog og landskap har estimert et langsiktig reduksjonspotensial i Norge på om lag 7,5 mill. tonn. Tiltaket innebærer imidlertid å dyrke gras på arealer som har høyt humusinnhold og som i dag brukes til korndyrking. Et slikt tiltak vil altså øke grasproduksjonen og redusere kornproduksjonen.

Tiltak

I dag er det noen få gårdsbaserte biogassanlegg i Norge som er i drift. Dette tilsvarer bruk av 1 pst. av gjødsla. I St.meld. nr. 39 fremgår det at det bør være et mål at 30 pst. av husdyrgjødsla skal gjennom en behandling i biogassanlegg.

Optimal utnyttelse av husdyrgjødsel bidrar til å redusere klimagassutslippene, reduserer behovet for handelsgjødsel og bedrer vannmiljøet. Fornuftig bruk av denne ressursen er derfor viktig for å redusere klimabelastningen fra landbruket. I 2008 ble det igangsatt en pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Dette er omtalt under kapittel 3.3.1.4

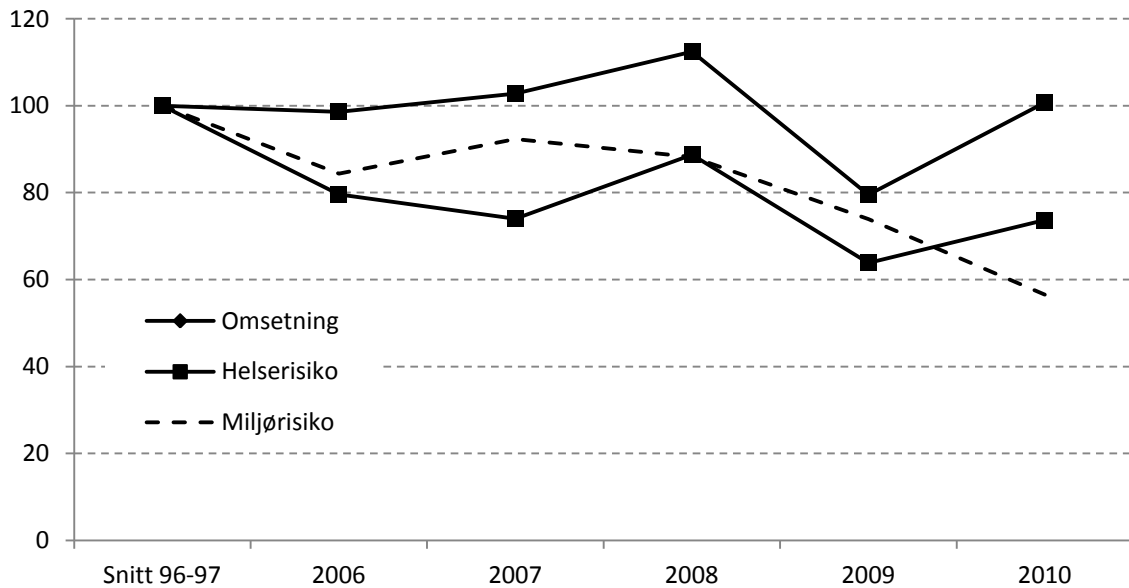
Det har vært en betydelig reduksjon i bruken av nitrogen fra handelsgjødsel (se figur 3.4), men det er noe usikkert om hvor varig denne effekten er. Dersom forbruksnivået stabiliserer seg, vil denne reduksjon utgjøre om lag halvparten av reduksjonsmålsettingene for 2020 i St. meld. nr. 39.

Mindre pløying om høsten gir lavere utslipp av CO₂ fra jordbruksjord. Endret jordarbeiding er et tiltak innenfor Regionale miljøprogram. Redusert jordarbeiding kan på den andre siden gi kvalitetsproblemer i kornproduksjonen ved mer soppdannelse og mer ugras. Dette kan videre føre til økt bruk av plantevernmidler som i neste omgang kan gi andre forurensingsutfordringer.

3.3.1.3 Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler

Evalueringen av «Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2004-2008)», viser at målsetningene i forrige planperiode ikke ble nådd. Omsetningen er ikke redusert, men det har vært en dreining mot midler med lavere helse- og miljørisiko, jf. figur 3.5. Den nye handlingsplanen for perioden 2010-2014 viderefører målsetningene om

å redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmidler i norsk landbruk, og redusere risikoen for helse og miljø ved bruk av slike midler.

Kilde: Mattilsynet

Figur 3.5 Utvikling i omsetning og utvikling i risiko basert på risikoindikatorer for helse og miljø.

For å nå målsetningene vektlegges økt kunnskap om riktig bruk av plantevernmidler, alternativer til kjemisk bekjempelse av skadegjørere, en videreføring av et godt godkjenningssystem for plantevernmidler, samt et differensiert avgiftssystem som stimulerer til valg av preparater med lav risiko for helse og miljø. Etter endt planperiode skal minst 70 pst. av brukerne av plantevernmidler i jordbruket ha gode kunnskaper om integrert plantevern, og minst 50 pst. av brukerne benytte integrert plantevern. Integrert plantevern går ut på å kombinere flere ulike tiltak og metoder for å redusere bruken av kjemiske plantevernmidler. Kjemiske plantevernmidler benyttes i kombinasjon med andre planteverntiltak som f.eks. biologisk bekjempelse, fysiske bekjempelsesmetoder, sortvalg, bruk av vekstskifte, m.v.

For 2010 og 2011 er det bl.a. bevilget midler til en rekke prosjekter hvor integrert plantevern vektlegges. Mange av tiltakene er av langsiktig karakter, og er avhengig av en videreføring for å oppnå optimal effekt.

3.3.1.4 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram har som hovedmål å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap, og å sikre at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdi fulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjottes. Det skal også bidra til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer. Arealutviklingen henger nært sammen med areal- og kulturlandskapstilskuddet og den generelle økonomien i næringen.

Programmet består av både tilskuddsordninger, miljøkrav i forskrift om produksjonstilskudd, samt forskrift om miljøplan.

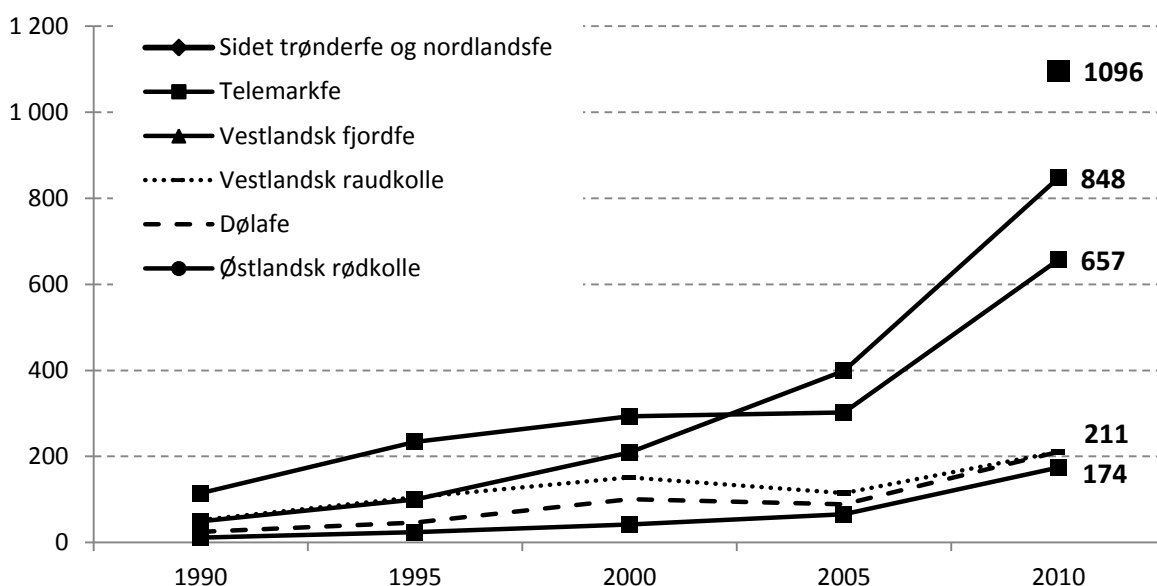
Arealutvikling og beiting i utmark

Kun om lag 3 pst. av Norges areal er dyrket. Totalt jordbruksareal i drift har gått ned med ca. 3,8 pst. de siste 10 årene (se også 3.1.1 hvor dette er omtalt).

Beiting i utmark er viktig for ivaretagelse av kulturlandskap og for mange plante-, sopp- og dyrearter. Antall beitedyr på utmark har økt med 11 400 dyr fra 2009 til nær 2 250 000 dyr i 2010. Det er størst økning av sau og lam, men også antall storfe øker. 85 pst. av alle sau og lam går på utmarksbeite, mens andelen storfe på beite er om lag 26 pst. og er svakt økende. De ulike dyreslagene har ulik innvirkning på naturmangfoldet. Det har tidligere vært en stor nedgang i antall storfe på utmarksbeite, så økningen i storfe på beite er positivt, slik at beitetrykket mange steder igjen kan komme opp på et gunstig nivå for naturmangfoldet.

Genetiske ressurser – Bevaringsverdige storferaser

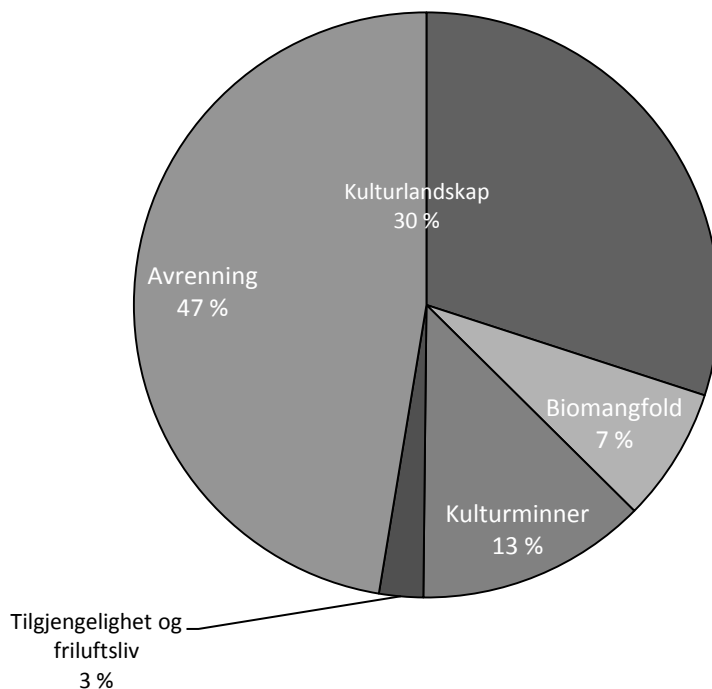
Rundt 1990 begynte registreringsarbeidet av bevaringsverdige storfe. Som bevaringsverdige storferaser regnes sidet trønderfe og nordlandsfe, østlandsk rødkolle, dølafe, vestlandsk raudkolle, vestlandsk fjordfe og telemarkfe. Det er innført et eget dyretilskudd til bevaringsverdige storferaser. Figur 3.6 viser at det har vært en oppgang i antall dyr for alle rasene siden registreringsarbeidet begynte. Fremdeles regnes alle rasene som truet etter FAOs definisjon av hva som er truet rase (færre enn 1 000 hunddyr i avl). Etter 2000, da den nasjonale tilskuddsordningen for bevaringsverdige storferaser ble etablert, har økningen i populasjonsstørrelse vært markant. Spesielt gjelder dette vestlandsk fjordfe og telemarkfe. Sidet trønder- og nordlandsfe ble tatt inn i registeret i 2010.

Figur 3.6 Utviklingen i antall kyr eldre enn to år, fra 1990 til 2010, registrert i Kuregisteret.

3.3.1.5 Regionale miljøprogram

De regionale miljøprogrammene (RMP) er en sentral del av de miljørelaterte tiltakene og virkemidlene over Jordbruksavtalen. Å bevare spesielle kulturlandskap er et viktig mål innenfor RMP, og det er en rekke forskjellige ordninger for å sikre særskilt skjøtsel av disse. I tillegg er det flere tiltak for å redusere forurensing til vann. I 2010 var utbetalingene fra RMP på i overkant av 400 mill. kroner. Figur 3.7 viser fordelingen per hovedområde. Tiltak for å ivareta kulturlandskapet og tiltak for å redusere avrenning til vassdrag, får til sammen omlag 77 pst. av midlene i denne perioden. Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak mellom de ulike fylkene. Fylker med stor andel korndyrking bruker en stor andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og næringsstoffavrenning, mens de andre fylkene i vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper.

Figur 3.7 Fordeling av RMP på hovedområder i 2010

For å begrense avrenning av næringsstoff og partikler til vassdrag, er endret jordarbeiding (ikke høstpløying – areal i stubb om vinteren) den klart største ordningen. Andelen stubbåker av totalt kornareal er i overkant av 50 pst.. Andelen har flatet ut de siste årene, etter en økning de første årene etter innføring av RMP. Dette skyldes at fylkene har målrettet virkemiddelbruken mot de mest erosjonsutsatte arealene, og gitt mindre til andre arealer. Dette øker miljøeffekten av ordningene, men gir noe lavere totalandel av arealet. Tiltaket bidrar også til å redusere CO₂-utslipp fra jordbruksjord.

3.3.1.6 Nasjonalt pilotprosjekt for mer miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel

I jordbruksoppgjøret 2007 ble det bestemt å etablere en pilotordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Dette innebærer at det blir gitt tilskudd til produsenter i utvalgte områder som benytter mer miljøvennlige måter å spre husdyrgjødsel på enn

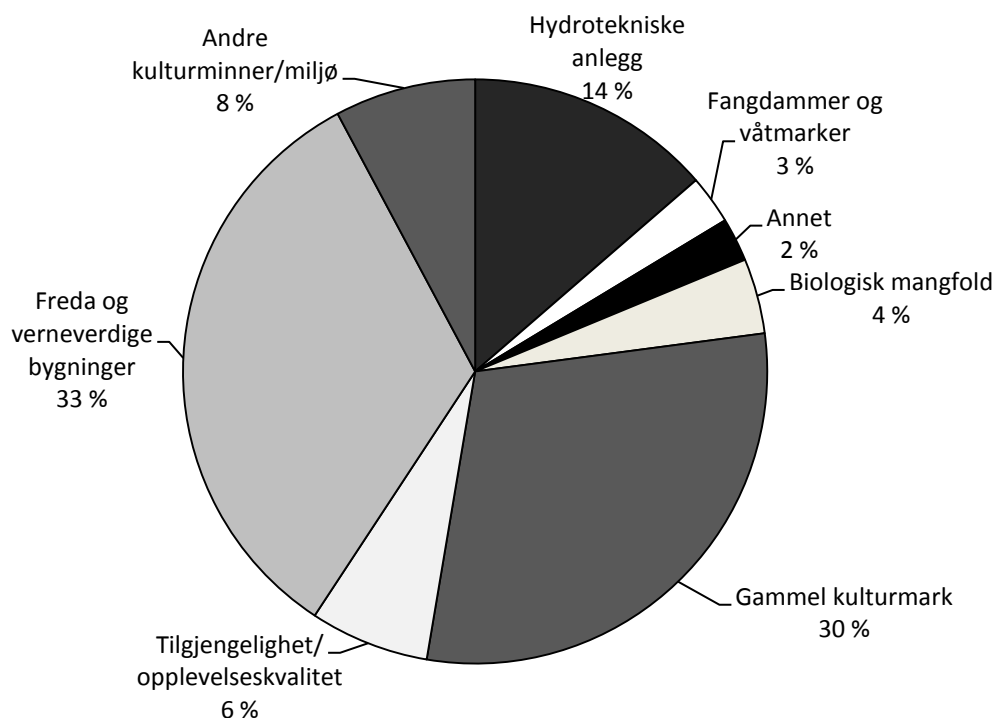
tradisjonell spredning. Spredning av husdyrgjødsel fører til tap av både ammoniakk (NH_3) og lystgass (N_2O) til luft. Ammoniakkutslipp fra jordbruket utgjør om lag 90 pst. av de totale utslippene av ammoniakk i Norge. Husdyrgjødsel står for om lag 90 pst. av jordbruksutslippene, der den største delen kommer fra gjødselspredning. Pilotprosjektet startet opp i 2008, og har pågått i 3 år. Prosjektet som startet i utvalgte områder i Buskerud, Hedmark og Rogaland, ble utvidet til å gjelde Sogn- og Fjordane i 2009 og Nord-Trøndelag i 2010. I 2010 har ordningen dekket et område på 170 000 daa. Bioforsk har etter 2010-sesongen evaluert ordningen på oppdrag fra SLF. Evalueringen har basert seg på forskningsresultater i Norge og utlandet. Disse viser at denne typen spredemetoder gir en betydelig reduksjon av ammoniakkutslippene sammenlignet med bredspredning. Spredemetodene vil også gi lavere avrenning av fosfor og de reduserer lukt. Spredemetodene som har fått tilskudd reduserer ammoniakkutslippene med 20 til 60 pst.. NILF jobber med å kartlegge kostnader og nytte ved tiltaket.

3.3.1.7 Miljøvirkemidler i Landbrukets utviklingsprogram

Spesielle miljøtiltak i jordbruket

Spesielle tiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL) skal bidra til å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og til å redusere forurensningen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Ordningen forvaltes av kommunene og var for 2010 på 115 mill. kroner. På nasjonalt nivå går ca. 80 pst. av midlene fra SMIL-ordningen til tiltak for å fremme kulturlandskap og kulturmiljøer, og nær 20 pst. til tiltak for å redusere forurensning. Investeringsstøtte til organisert beitebruk ble tatt ut av SMIL fra 2010. Figur 3.8 viser hvordan kulturlandskaps- og forurensningstiltak er fordelt på formålsgrupper. Hydrotekniske anlegg, fangdammer og våtmarker er de viktigste gruppene av tiltak innen forurensning, mens freda og verneverdige bygninger og gammel kulturmark er de største postene for bevaring av kulturlandskap. Ordningen forvaltes samlet med nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) i kommunene.

Figur 3.8 Fordeling av kulturlandskaps- og forurensningstiltak innenfor SMIL-ordningen, fordelt på noen formålsgrupper i 2009.

Organisert beitebruk

Beiting bidrar til å vedlikeholde kulturlandskapet ved å holde det åpent, og er positivt for en rekke arter. Investeringsstøtte til organisert beitebruk har økt 5 mill. kroner til 11 mill. kroner i 2011. Tilskudd gis til beitelag for investeringer, eksempelvis gjerder og elektronisk overvåking (radiobjeller). Investeringsstøtten legger grunnlag for et mer effektivt beitehold, og en bedre utnyttelse av beiteressursene. Midlene til organisert beitebruk ses i sammenheng med nasjonalt beiteprosjektet, jf. kapittel 3.1.3.11. I tillegg bidrar Miljøverndepartementet med 7,5 mill. kroner til elektronisk overvåking.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet samfinansierer en satsing på utvalgte kulturlandskap. Det er 22 utvalgte kulturlandskap som er valgt ut på bakgrunn av store biologiske, jordbruks- og kulturhistoriske verdier. Arbeidet med å iverksette tiltak for å ivareta disse områdene er godt i gang, og det er et økende antall skjøtselavtaler med grunneiere og jordbruksforetak. I 2010 og 2011 er det bevilget 14 mill. kroner til satsingen, hvorav 8 mill. kroner fra jordbruksavtalen.

Verdensarv

Over jordbruksavtalen bevilges det 3 mill. kroner til verdensarvområdene Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyan. Jordbruk og jordbrukets kulturlandskap er en viktig del av verdiene som ligger til grunn for verdensarvstatusen. Det er utarbeidet forvaltnings- og tiltaksplaner for begge områdene. Miljøverndepartementet samfinansierer satsingen med 3

mill. kroner. Det rapporteres om god oppslutning om tiltakene fra jordbruksforetakene som tar del i ordningene, og at tiltakene gir ønskede miljøeffekter.

Tiltak for å redusere beiteskader av gås

Formålet med ordningen er å tilrettelegge beitearealer for gås (kortnebbgås og kvitkinngås) for å redusere konflikten mellom beitende gås og jordbruksproduksjon. Miljøverndepartementet finansierer overvåkingsarbeid gjennom bevilgning til Norsk institutt for naturforskning (NINA) som gjør årlige registreringer av trekk- og landingsmønstre, slik at ordningen kan målrettes. Det er ca. 150 tilskuddsmottakere i ordningen. Det rapporteres at ordningen fungerer etter hensikten, men at utfordringene øker p.g.a. økende bestander av gås.

3.3.2 Økologisk produksjon og forbruk

Regjeringen har som mål at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2020. Satsningen på dette området skjer med utgangspunktet i Landbruks- og matdepartementets handlingsplan *Økonomisk, agronomisk – økologisk!*.

3.3.2.1 Markedsutvikling

Samlet for alle produktgrupper utgjorde omsetningen av økologiske produkter i dagligvarehandelen 1,0 pst. av total omsetning innen sammenlignbare varegrupper i 2010. Etter flere år med økning i markedet for økologiske varer (i verdi), har det vært en liten nedgang i omsetningen i 2010.

Totalt ble det omsatt økologiske matvarer for nær 1,2 mrd. kroner i 2010, og av dette utgjorde ca. 220 mill. kroner omsetning i andre markedskanaler enn dagligvarehandelen. Omsetningen via andre salgskanaler økte med 7 pst. i 2010. Eksempler på slike kanaler er storhusholdninger, Bondens marked, bakerier og abonnementssalg.

Generelt viser tall fra dagligvarehandelen en synkende etterspørsel. NOU 2011:14 Mat, makt og avmakt, viser blant annet til at betalingsviljen for økologiske produkter varierer mellom produktgrupper. I kjølvannet av finanskrisen ble forbrukerne mer bevisste på pris, noe som blant annet kan observeres ved at lavprisbutikkene vant markedsandeler.

Utvalget mener at økte priser på økologiske produkter, redusert tilgjengelighet og sterkere konkurranse på pris, er faktorer som kan forklare nedgangen i salget av økologiske varer.

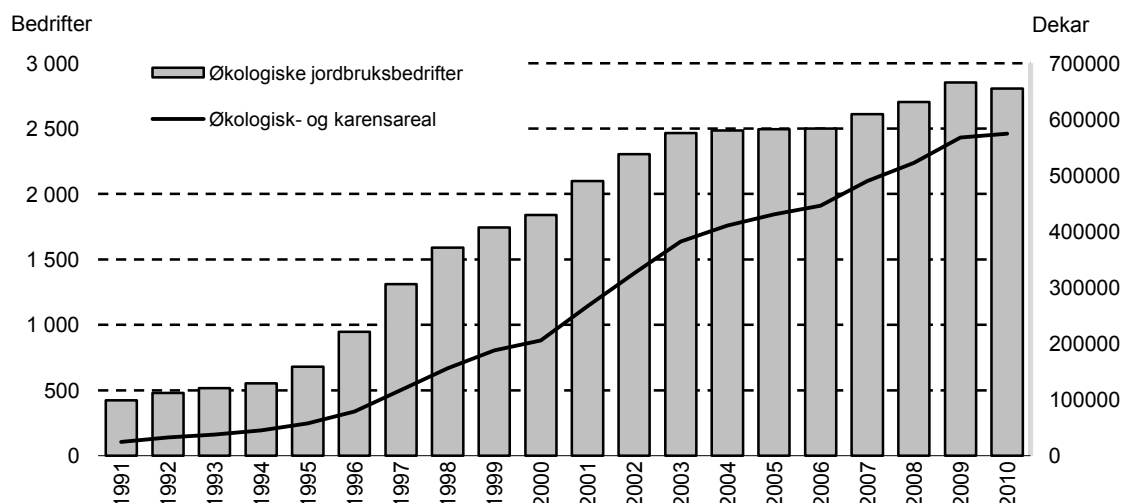
Meierivarer er den største varegruppen av økologiske matvarer (ca. 230 mill. kroner), og hadde en nedgang på 5 pst. fra 2009. Tabell 3.7 viser andel økologiske varer av total omsetning og endring siden 2009 for et utvalg varer. Kjøttvarer utgjør en relativt liten del av den økologiske omsetningen.

Tabell 3.7 Prosentvis andel økologiske varer av total omsetning (i verdi) i 2010 og prosentvis endring fra 2009 til 2010

Utvalg økologiske varer	Omsetning i mill. kroner i 2010	Omsetning i pst. av totalomsetning i 2010	Endring i pst. fra 2009 til 2010
Barnemat	71,5	15,0	28,0
Egg	79,2	4,7	5,0
Grønnsaker	174,0	2,0	3,0
Meieriprodukter	227,5	1,7	-5,0
Kornprodukter og bakevarer	138,8	1,2	-15,0
Kjøtt	24,9	0,2	-3,0

3.3.2.2 Produksjonsutvikling

Økologisk produksjon utgjør små, men økende andeler av den totale produksjonen innen de ulike produksjonsområdene. Figur 3.9 viser utvikling i antall jordbruksforetak med økologisk drift og økologisk- og karensareal for perioden 1991-2010. De økologiske arealene i 2010 var på ca. 470 000 dekar, og utgjorde ca. 4,7 pst. av det totale jordbruksarealet (medregnet karensareal er andelen 5,7 pst.).

Figur 3.9 Jordbruksbedrifter med økologisk drift, og økologisk- og karensareal. Hele landet, 1991 – 2010.

Kilde: Debio.

Eng-, beite- og fôrarealer utgjør hoveddelen av de økologiske jordbruksarealene. Korn og oljevekster utgjør 2,2 pst. av det totale kornarealet.

Det er store regionale variasjoner i andelen av jordbruksarealer som er i økologisk drift. Sør-Trøndelag (8,2 pst.) og Buskerud (7,6 pst.) hadde de høyeste andelen økologiske arealer i 2010, mens Rogaland hadde lavest andel (0,7 pst.). Den kraftigste veksten i areal har Aust-Agder og Vestfold med over 30 pst.

De økologiske husdyrene utgjør foreløpig en liten andel av det totale antall husdyr i Norge. Antallet økologiske dyr økte imidlertid for nesten alle husdyrslag i 2010. Størst økning var det for økologisk gris, med en økning på 30 pst. Likevel utgjør økologisk gris

bare 0,3 pst. av landets griser. Antallet økologiske melkekyr økte også og andelen utgjør nå 3,6 pst. av antall melkekyr i Norge.

Andelen med økologisk sau og lam utgjør 4,6 pst. Antall økologiske verpehøns har hatt en nedgang fra 2009 til 2010. Andelen økologiske verpehøns utgjør nå 3,8 pst. av totalt antall verpehøns.

32 pst. av det økologiske grovfôrareal er på jordbruksforetak som ikke har økologisk kjøtt- og melkeproduksjon. Dette tyder på at en del produsenter ser seg tjent med kun å legge om planteproduksjonen til økologisk grovfôr uten å legge om husdyrproduksjonen.

Tabell 3.8 viser andel økologisk areal av totalt jordbruksareal for et utvalg av land i Vest-Europa. Som det framgår av tabellen er Norge på nivå med sentrale land i Europa når det gjelder andel økologisk jordbruksareal.

Tabell 3.8 Økologisk areal (inkl. karens) og %-andel av totalt jordbruk i 2009, hektar

Land	Hektar	% økologisk
Danmark	150 104	5,6
Frankrike	677 513	2,5
Tyskland	947 115	5,6
Norge	56 737	5,5
Sverige	391 524	12,6
Storbritannia	721 726	4,5

Kilde: <http://www.organic-world.net/statistics-europe-production.html>

3.3.2.3 Utviklingsprosjekter

Det ble for 2010 satt av 43 mill. kroner til disposisjon for prosjekter som skal utvikle økologisk produksjon og forbruk i tråd med handlingsplanen. Disse utviklingsmidlene er forvaltet av SLF og går til å gjennomføre fylkenes handlingsplaner, økologiske foregangsfylker, utviklingsprosjekter innen veiledning, produktutvikling og markedsutvikling. I tillegg er det avsatt 2 mill. kroner til generisk markedsføring av økologiske produkter i regi av KSL Matmerk.

I 2009 ble Buskerud, Nord- og Sør-Trøndelag, Hordaland og Sogn og Fjordane, Oslo og Akershus og Østfold og Vestfold tildelt status som økologiske foregangsfylker. Foregangsstatus innebærer at fylket er gitt et særskilt ansvar innenfor et utviklingsområde for økologisk produksjon og forbruk. Kunnskapen og kompetansen som utvikles skal kunne være overførbar til tilsvarende aktivitet andre steder i landet. Til sammen representerer foregangsfylkene et bredt spekter av satsningsområdene innenfor både produksjon og forbruk av økologisk mat. Arbeidet er godt i gang i alle regioner. Fylkesmannen har det administrative ansvaret for aktivitetene.

3.4 Inntekts- og kostnadsutviklingen

3.4.1 Inntektsutvikling

Fra 2006 til 2011 har bruttoinntektene i jordbruket økt med vel 6 mrd. kroner, etter at de lå nokså stabilt rundt 30 mrd. kroner i en årrekke. Kostnadene, utenom renter, har økt med

3 ¾ mrd. kroner. Fra 2009 til 2011 øker bruttoinntektene med 2,1 mrd. kroner, mens kostnadene øker med 0,8 mrd. kroner. Normalisert realrentekostnad er beregnet å øke svakt i perioden, slik at resultatmålet *Vederlag til arbeid og egenkapital* for jordbrukssektoren øker med om lag 0,6 mrd. kroner.

Tabell 3.9 viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2009 til budsjetterte tall for 2011 iflg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Tabellen viser også resultat per utført årsverk i sektoren, og resultat inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen.

Tabell 3.9 Utviklingen i inntekter og kostnader i mill. kroner, samt vederlag til arbeid og egenkapital i kroner per årsverk i flg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper.

	2009	2010	2011	10/09	11/10
				Prosent	Prosent
Produksjonsinntekter, mill. kr.	25 471	26 173	26 085	2,8 %	-0,3 %
Direkte tilskudd, mill. kr.	9 446	9 789	10 252	3,6 %	4,7 %
Sum inntekter, mill. kr.	34 917	35 962	36 337	3,0 %	1,0 %
Driftskostnader, mill.kr.	16 453	16 338	16 809	-0,7 %	2,9 %
Kapitalkostnader, mill. kr.	7 367	7 217	7 861	-2,0 %	8,9 %
Sum kostnader, mill. kr.	23 820	23 556	24 670	-1,1 %	4,7 %
Vederlag arbeid og egenkapital, mill. kr.	11 097	12 407	11 666	11,8 %	-6,0 %
Antall årsverk	57 300	55 000	53 200	-4,0 %	-3,3 %
Kroner pr. årsverk	193 700	225 600	219 300	16,5 %	-2,8 %
Verdi skatteordning, kr. pr. årsverk	20 700	23 300	23 500		
Totalt, kr. pr. årsverk	214 400	248 900	242 800	16,1 %	-2,5 %

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Årets beregninger viser en inntektsøkning fra 2009 til 2010 på 16,1 pst., eller 34 500 kroner per årsverk. Det er 2 000 kroner mer enn lagt til grunn av avtalepartene i fjor, og skyldes bl.a. noe større reduksjon i arbeidsforbruk og høyere etterbetaling for TINEs produsenter enn budsjettert. Fra 2010 til 2011 budsjetteres det med en inntektsreduksjon på 2,5 pst., tilsvarende 6 100 kroner per årsverk. Det er 12 500 kroner svakere enn partene la til grunn for avtalen i fjor. Foruten den høye melkeprisen i 2010, er hovedårsakene:

- Budsjettnemnda budsjetterer med en reduksjon i produksjonen på 0,7 pst.,
- økt brutto pristap på 100 mill. kroner fra 2010 til 2011 som følge av manglende målprisoppgjørelse og økt omsetningsavgift
- sterkere økning i driftskostnadene, spesielt for mineralgjødsel og energi

For perioden 2006 til 2011 er inntektsøkningen per årsverk beregnet til 53,8 pst., eller 84 900 kroner. Økningen for andre grupper har vært henholdsvis. 25,3 pst., eller 91 200 kroner.

Referansebrukene

Referansebrukene er basert på NILFs driftsgranskinger, som gir data på foretaksnivå, og beregningsprinsippene er forskjellige fra Totalkalkylen på noen områder. Bl.a. føres avskrivningene etter historisk kostnad og lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. I Totalkalkylen inflasjonsjusteres kapitalsaldoen før beregning av kapitalslit og lånt

kapital godtgjøres med normalisert realrente. Dette gir ulik utvikling i kapitalkostnadene mellom enkeltår. Samtidig er inntektsnivået høyere i referansebrukene. Det henger sammen med at deltagerbrukene er rekruttert blant de om lag 70 pst. av jordbruksforetakene som har størst driftsomsfang.

Tabell 3.10 viser Budsjettnemndas beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for referansebrukene i årene 2009 til 2011.

Tabell 3.10 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene. Inntektsverdi av jordbruksfradraget ved ligningen er lagt til.

	2009	2010	2011	09 til 10	10 til 11	09 til 11
1 Melk og storfe, 21 årskyr	246 300	286 700	295 900	40 400	9 200	49 600
2 Korn, 335 daa	188 700	218 500	157 900	29 800	-60 600	-30 800
3 Sau, 142 vinterfôra	174 800	197 500	210 000	22 700	12 500	35 200
4 Melkegeit, 90 årsgaier	279 800	312 000	318 700	32 200	6 700	38 900
5 Svin og korn, 45 avlssvin	251 600	277 500	219 100	25 900	-58 400	-32 500
6 Egg og planteprodukter, 5 600 høner	284 800	299 000	296 100	14 200	-2 900	11 300
7 Poteter og korn, 87 daa poteter	264 300	297 600	247 800	33 300	-49 800	-16 500
8 Ammeku/storfeslakt, 26 ammekyr	172 000	199 200	208 900	27 200	9 700	36 900
9 Frukt/bær og sau, 48 daa frukt	269 700	294 700	298 600	25 000	3 900	28 900
10 Fjørfekjøtt og planteprodukter	257 900	315 300	315 100	57 400	-200	57 200
11 Økologisk melk, 23 årskyr	298 900	324 500	333 400	25 600	8 900	34 500

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Alle referansebrukene viser en økning i inntekter fra 2009 til 2010. Økningen var sterkest på referansebrukene med melk og med fjørfekjøtt/planteprodukter. Egg og planteprodukter hadde den minste økningen. Fra 2010 til 2011 er utviklingen svakere, med klart best utvikling for det grasbaserte husdyrholdet. Bruk med korn som hovedproduksjon eller i kombinasjon, har den svakeste utviklingen. Nettoresultatet i kornproduksjonen påvirkes sterkt av svingninger i gjødselprisene. I tillegg har Budsjettnemnda beregnet en relativt sterk produktivitetstredning. Produktivitetstredningen for korn er særlig usikker og resultatet svinger til dels mye fra år til år.

Budsjettnemnda har i år endret utvalgsriteriene for referansebruk nr. 12, 13 og 14, med melkeproduksjon, for å gi et bedre bilde av inntektsforskjeller mellom foretak av ulik størrelse. I tillegg er det etablert et nytt referansebruk, nr. 28, som er et fellesforetak/samdrift. Hønetallet på referansebruk nr. 6 er økt med nesten 1 000 høner, sammenlignet med fjorårets materiale, for å vise inntektssituasjonen til de som har tilpasset seg de nye innredningskravene.

Statens forhandlingsutvalg vil peke på at det vil være stor variasjon rundt gjennomsnittet i de enkelte produksjoner, bl.a. som følge av investeringstidspunkt, ulike driftsmåter, omfang av leasing osv. Det vises til nærmere omtale i kapittel 6.2.

Lønnsutvikling for andre grupper

Tabell 3.11 viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottagere, iflg. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, t.o.m. inntektsåret 2010. Statens forhandlingsutvalg har lagt til grunn en inntektsvekst på 3 ¾ for 2011. For 2012 er det lagt til grunn 4,1 pst., som anslått av SSB i Økonomiske analyser, nr. 1/2011.

Tabell 3.11 Lønnsutviklingen for andre grupper¹⁾

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Andre grupper i %		5,4 %	6,3 %	4,2 %	3,5 %	3,75 %	4,1 %
Andre i kr. (DTBU-nivå)	360 000	379 400	403 300	420 200	434 900	451 200	469 700
Økning i kr.		19 400	23 900	16 900	14 700	16 300	18 500

1) Utvikling fra 2006 og nivå i 2010 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene

3.4.2 Kostnadsutvikling og investeringer

Som det går fram av tabell 3.3, falt både driftskostnadene og kapitalkostnadene fra 2009 til 2010. Driftskostnadene falt med 0,7 pst, særlig p.g.a. kraftig fall i gjødselprisene. Kapitalkostnadene falt med 2 pst. p.g.a. reduksjon i normalisert realrente. Totalt, inkl. realrente, falt kostnadene med 265 mill. kroner.

Fra 2010 til 2011 regner Budsjettnemnda med en total kostnadsvekst på 1 115 mill. kroner. Driftskostnadene er budsjettert å øke med 2,9 pst., eller om lag 470 mill. kroner. Kostnadsveksten er størst for mineralgjødsel, som budsjetteres å øke med vel 21 pst, eller 245 mill. kroner. Energikostnadene er budsjettert opp med 4,2 pst.

Den sterke prisveksten på gjødsel har bidratt til at det budsjetteres med at mengden mineralgjødsel i 2011 vil være 18 pst. lavere enn gjennomsnittet av årene 2000-2007, til tross for en økning fra 2010 til 2011. Tilført mengde nitrogen per dekar er om lag 11 pst. lavere enn i perioden 2000-2007, jf. tabell 3.12.

Tabell 3.12 Næringsforbruk av nitrogen, fosfor og kalium

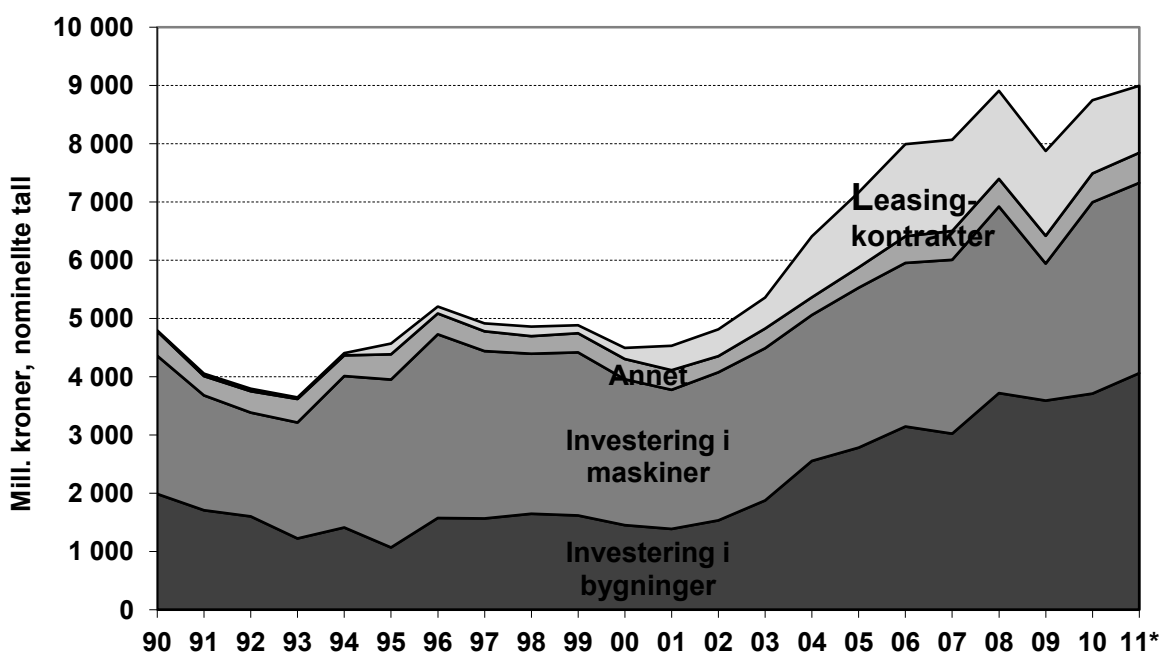
	Jordbruks- areal i daa	Nitrogen		Fosfor		Kalium		Verdistoff Tonn
		Tonn	Kg/daa	Tonn	Kg/daa	Tonn	Kg/daa	
2003/04	10 397	105 096	10,1	12 786	1,2	46 281	4,5	164 163
2004/05	10 354	106 882	10,3	12 660	1,2	45 926	4,4	165 468
2005/06	10 345	104 088	10,1	12 431	1,2	45 359	4,4	161 878
2006/07	10 320	107 588	10,4	12 155	1,2	45 253	4,4	164 996
2007/08	10 245	103 027	10,1	11 656	1,1	43 810	4,3	158 493
2008/09 ¹⁾	10 143	93 823	9,3	8 561	0,8	33 277	3,3	135 661
2009/10	10 068	85 131	8,5	7 938	0,8	32 380	3,2	125 449
2010/11	9 985	91 557	9,2	8 280	0,8	32 972	3,3	132 809

1) Inkl. verdistoff av 65 000 tonn handelsgjødsel som ble overlagret fra 2007 til 2008.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Kapitalkostnadene, inkl. realrente, er budsjettert å øke med 8,9 pst. eller 644 mill. kroner fra 2010-2011. Det er særlig den normaliserte realrentekostnaden som øker, med 424 mill. kroner. Kapitalslit og leasing øker også, med henholdsvis 2,7 og 7,0 pst.

Investeringene nådde sitt laveste nivå etter opptrappingen på 70-tallet i 2002, men har siden økt. De siste årene har investeringsvolumet vært noenlunde stabilt, med en viss reduksjon i 2009, iflg. Budsjettnemnda. Figur 3.10 viser utviklingen i bruttoinvesteringene og inngåtte leasingkontrakter i nominelle verdier etter 1990. Utviklingen i investeringene har vært mer positive enn det Budsjettnemnda la til grunn i fjor, bl.a. etter oppretting av feil i SSBs statistikk for igangsatte landbruksbygg.

Figur 3.10 Utvikling i bruttoinvesteringer. Løpende kroner.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.4.3 Utvikling i sysselsetting

Jordbruket stod for 2,5 pst. av samlet sysselsetting i 2009, mot 5,5 pst. i 1990. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til foredling og omsetning av landbruksvarer. Tabell 3.13 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift og antall årsverk siden 1979. På 90-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk 2,4 pst. Etter 2000 har den årlige nedgangen vært klart høyere. SSBs fullstendige jordbrukstelling for 2010 viser en noe større reduksjon i arbeidsforbruket enn det Budsjettnemnda har regnet med de siste årene.

Etter 2005 viser tallene fra Budsjettnemnda en redusert avgangstakt for antall jordbruksbedrifter, mens reduksjonen i samlet sysselsetting ligger relativt stabilt på om lag 3,5 pst. per år. Det anslås en reduksjon i antall årsverk fra 2009 til 2010 på 4,0 pst. og fra 2010 til 2011 på 3,3 pst. Fra 2011 til 2012 anslår Budsjettnemnda en reduksjon i antall årsverk på om lag 3,2 pst.

Tabell 3.13 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1000 stk. for landet

År	1979	1989	1999	2005	2009	2010	2011*	2012*
Antall jordbruksbedrifter	125,3	99,4	70,7	53,0	47,7	46,2	45,0	43,8
Antall årsverk	134,6	101,2	81,6	65,7	57,3	55,0	53,2	51,5

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.4.4 Strukturutvikling

Siden 1999 er antall jordbruksbedrifter redusert med nesten 35 pst., eller om lag 24 400 bedrifter. Gjennomsnittlig antall dekar per jordbruksbedrift har økt fra 148 dekar i 1999 til 218 dekar i 2010.

Det har vært en vesentlig strukturendring i alle produksjoner. I 2010 var det 11 414 jordbruksforetak med melkeproduksjon, når samdrifter regnes som ett foretak. Antall eiendommer med aktiv melkekvote var 14 990. Dette innebærer en reduksjon i antall bedrifter med melkeproduksjon på 51 pst. i perioden 1999 til 2010. Gjennomsnittlig antall melkekyr per melkebruk økte fra 14 i 1999 til vel 21 melkekyr i 2010. Gjennomsnittlig kvotestørrelse har økt fra 73 200 til 132 300 liter.

Antallet samdrifter med melkeproduksjon økte raskt fram til 2008, for så å gå ned. Nedgangen skyldes i all hovedsak innføringen av kvoteleie fra 01.03.2009. I 2008 ble det på det meste registrert 2 068 samdrifter, mens det ved kvoteårets start i 2011 ble registrert 1510 samdrifter. Per 01.03.2011 utgjorde samdrifter 14 pst. av alle foretak med melkeproduksjon. 59 pst. av samdriftene består av 2 medlemmer.

Antall dekar korn per bedrift med kornproduksjon økte fra 150 dekar i 1999 til 227 dekar i 2010. I samme periode økte gjennomsnittlig sauebesetning fra 42 til 63 sauer. Antallet verpehøner per bedrift økte fra 2 400 til 5 600 fra 1999 til 2010, når bedrifter med under 100 høner holdes utenom. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse for jordbruksbedrifter med avlsgris har økt fra 27 til 65 purker per bedrift i samme periode. Gjennomsnittstall for antall dyr eller dekar preges av at mange bedrifter har flere produksjoner, hvor noen er mer typiske tilleggproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer bl.a. at bedriftene spesialiseres.

Arealet til jordbruksbedrifter som går ut av drift, overtas i stor grad av andre jordbruksbedrifter og i hovedsak ved leie. Statistikken viser imidlertid betydelig regional variasjon. Andelen leid areal er i gjennomsnitt om lag 41 pst. SLFs registrering av jordleiepriser viser at leieprisene for arealer til korn- og potetdyrking har økt siden 2000, mens prisene ellers har holdt seg om lag på samme nivå, eller gått ned jf. Tabell 3.14

Tabell 3.14 Prisindeks for jordleie for hver enkelt driftsform, (2000 = 100)

År	2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010
Grasdyrking	100	81	86	95	92	100	92
Korndyrking	100	96	95	105	105	110	112
Grønnsakdyrking	100	85	91	103	99	95	103
Potetdyrking	100	91	87	106	117	112	112
Kulturbeite	100	92	87	104	92	92	79

Kilde: Statens landbruksforvaltning

3.4.5 Produktivitet

Årets beregninger fra Budsjettnemnda, med oppdatert tallgrunnlag, viser at jordbrukssektoren de siste 10 årene har hatt en vekst i brutto arbeidsproduktivitet på 6 pst. per år og en økning i multifaktorproduktivitet på 2,2 pst. per år. Iflg. Nasjonalregnskapet var økningen i arbeidskraftproduktiviteten for private fastlandsnæringer i perioden 1991-2009 2,4 pst. per år, mens total faktorproduktivitet økte med 1,9 pst. per år.

3.4.6 Overføringene til jordbruket

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importbeskyttelsen (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jordbruksfradraget i skatteligningen og avgiftsfritak på diesel eksempler på avgiftslettelse som også inkluderes i beregningene. PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den bør ikke brukes til nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjonen og hvilke virkemidler som er inkludert.

Netto overføringer i faste kroner var høyest i første halvdel av 1980-årene og er deretter med noe årlig variasjon. Etter 2007 har det vært en viss økning i realverdien av totaloverføringene, iflg. OECD. Norge har, sammen med Sveits, Korea, Japan og Island, den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene.

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har i gjennomsnitt vært 61 de siste årene. Prosenten har variert en del fra år til år, særlig pga. av svingninger i verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. PSE-prosenten i gjennomsnitt for OECD-land var 22 i 2008. Endringer i PSE-prosenten kan skyldes både endringer i det interne støttenivået og valutakurser. Endringer i verdensmarkedspriser vil imidlertid ha særlig stor betydning.

Det siste tiåret har det skjedd en betydelig dreining i virkemiddelbruken fra pris- og produksjonstilskudd til mer produksjonsnøytrale virkemidler både i Norge og i andre land. Dette har vært gjort bl.a. for å redusere tilskuddenes produksjonsdrivende effekt og for å redusere intensiteten i produksjonen. Tabell 3.15 gir en oversikt over PSE for Norge og sammenlignbare land.

Tabell 3.15 Gjennomsnittlig PSE for Norge og andre land

	1986-88	2007-09	2007	2008	2009
OECD-gjennomsnitt	37	22	22	21	22
EU	39	23	24	22	24
Norge	70	61	57	60	66
Sveits	76	58	54	57	63
Island	77	53	58	53	48
Japan	64	47	46	48	48
Korea	68	52	58	46	52

Kilde: OECD (2010), Agricultural Policies in OECD Countries 2010 – At a glance

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986-88 til å beregne "skjermingsstøtten". WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra

forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2008 på -40 pst. I gjennomsnitt for OECD-land var CSE på -10 pst.

3.5 Målretting og forenkling, styring og kontroll

Riksrevisjonen har i sin forvaltningsrevisjon stilt spørsmål ved om behovet for forenkling kan ivaretas og forsterkes innenfor dagens virkemiddelsystem.

De rettighetsbaserte generelle tilskuddene som måles ut på grunnlag av areal og dyr, samt pristilskuddene per kg/l har generelt lave transaksjonskostnader. De målrettede og spesifikke tilskuddene har både et mer komplisert regelverk, og krever større forvaltningskostnader. Det er derfor i de fleste tilfeller vanskelig å oppnå både målretting og forenkling samtidig.

Riksrevisjonen mener i sin gjennomgang at det kan stilles spørsmål ved om Landbruks- og matdepartementet har tilstrekkelig oppmerksomhet på målretting av de rettighetsbaserte tilskuddene. Generelt blir lovverket brukt i større grad for å sikre viktige miljøhensyn enn for de andre målene i landbrukspolitikken. Mange av tilskuddene for å nå de øvrige målene, har også en miljøeffekt eller en kopling til miljøkrav. I tillegg er det flere spesifikke ordninger som skal bidra til å nå miljømålene. Det gjelder f.eks. de regionale miljøprogrammene som også er utformet som rettighetsbaserte ordninger for å sikre en enklere forvaltning.

Departementet har de seneste årene lagt vekt på enkelt regelverk og enkel forvaltning av de store tilskuddsordningene, som har formål som inntekt, produksjon og vanlig jordbruksdrift

I styringsdialogen med de underliggende forvaltningsorganer legger departementet særlig vekt på å gi klare og gode styringssignaler. Departementet har en omfattende styringsdialog med de underliggende organer både skriftlig og gjennom institusjonaliserte møter. Ved siden av styringen av forvaltningsorganer som er direkte underlagt departementet, gjennomføres det også styringsmøter med alle fylkesmannsembeter hvert andre år.

Riksrevisjonen reiser spørsmål ved om det i lys av tilskuddenes omfang og kompleksitet på jordbruksområdet, er etablert et tilstrekkelig robust kontrollsystem.

Departementet og forvaltningen arbeider kontinuerlig med å få et så robust kontrollsystem som mulig. LMD er godt kjent med ressursituasjonen i landbruksforvaltningen i kommunene, og har derfor iverksatt flere tiltak for å bedre denne situasjonen.

Statens landbruksforvaltning (SLF), som har ansvar for utbetaling av aktuelle tilskudd og kontroll, har gjennomført et omfattende kontrollprosjekt i samarbeid med fylkesmennene og KS for å styrke fylkesmennenes kontrollfunksjon på landbruksområdet. Med grunnlag i kontrollprosjektet stiller SLF nå krav om at fylkesmannen hvert år skal utarbeide en risikobasert kontrollplan og gjennomføre forvaltningskontroll av kommuner, samt foretakskontroll.

Når det gjelder kompetanse i landbruksforvaltningen, har fylkesmannen og Statens landbruksforvaltning en god og kontinuerlig oppfølging gjennom løpende veiledning og

rådgivning, kommunebesøk med fokus på landbruk som en del av fylkesmannens samlede oppfølging av kommunenes oppgaver og ansvar for gjennomføring av nasjonal politikk, særskilte kommunesamlinger og kompetansetiltak rettet mot de landbruksansvarlige i kommunene.

Departementet legger til grunn at det er et kontinuerlig behov for forbedring av kontrollsystemet. Undersøkelser viser likevel at omfanget av feil og feilutbetalinger samlet sett er begrenset. Gjennom å utnytte de eksisterende organer kan man dra nytte av eksisterende kompetanse.

4 Foredling og omsetning

4.1 Innledning

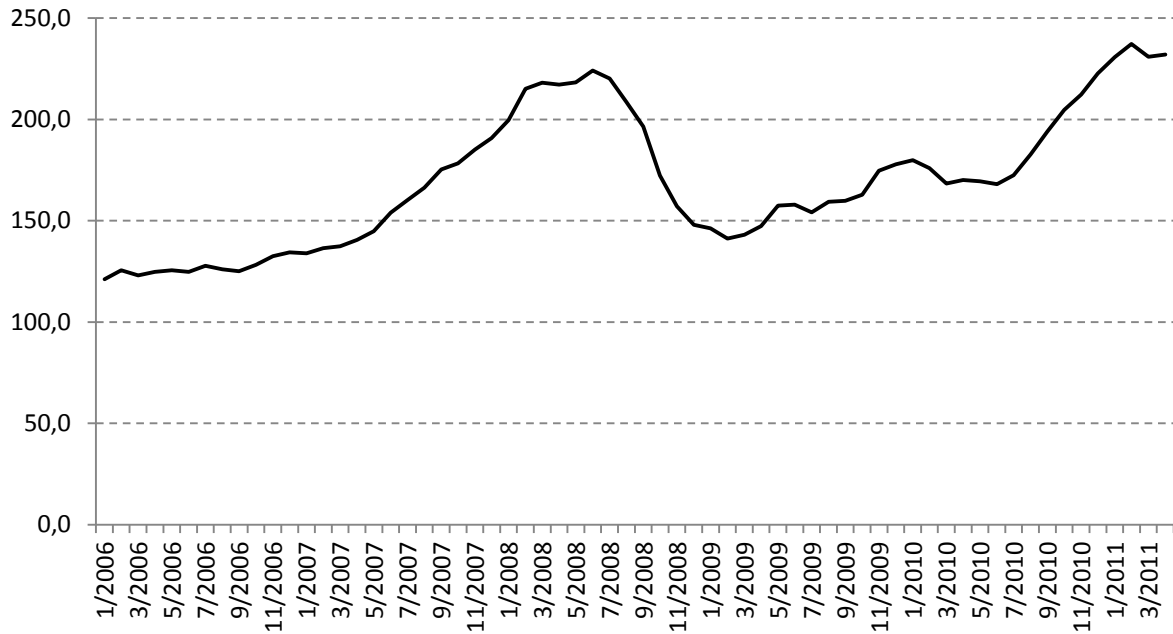
Foredling og omsetning av jordbruksvarer ligger i hovedsak utenfor jordbruksavtalens virkeområde. Handelspolitiske forhold, markedsordninger, annet regelverk og prisutvikling på råvarer har likevel stor betydning både for næringsmiddelindustri og omsetning. Produksjonsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien var iflg. SSB, om lag 165 mrd. kroner i 2010. Økningen fra året før var på 4,4 pst.

Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den i økende grad er eksponert for internasjonal konkurranse. Importen av næringsmidler øker, men det gjør også den totale omsetningen av matvarer i Norge. Norsk næringsmiddelindustri (ekskl. fiskevarebransjen) har fått redusert sin hjemmemarkedsandel de siste 13 årene. Hjemmemarkedsandelen (ekskl. bearbeidet fisk og fiskevarer) er for 2009 anslått til 85 pst., mens den i 1995 utgjorde 89 pst. (NILF, Mat og industri 2010). Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, må på denne bakgrunn ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv.

4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

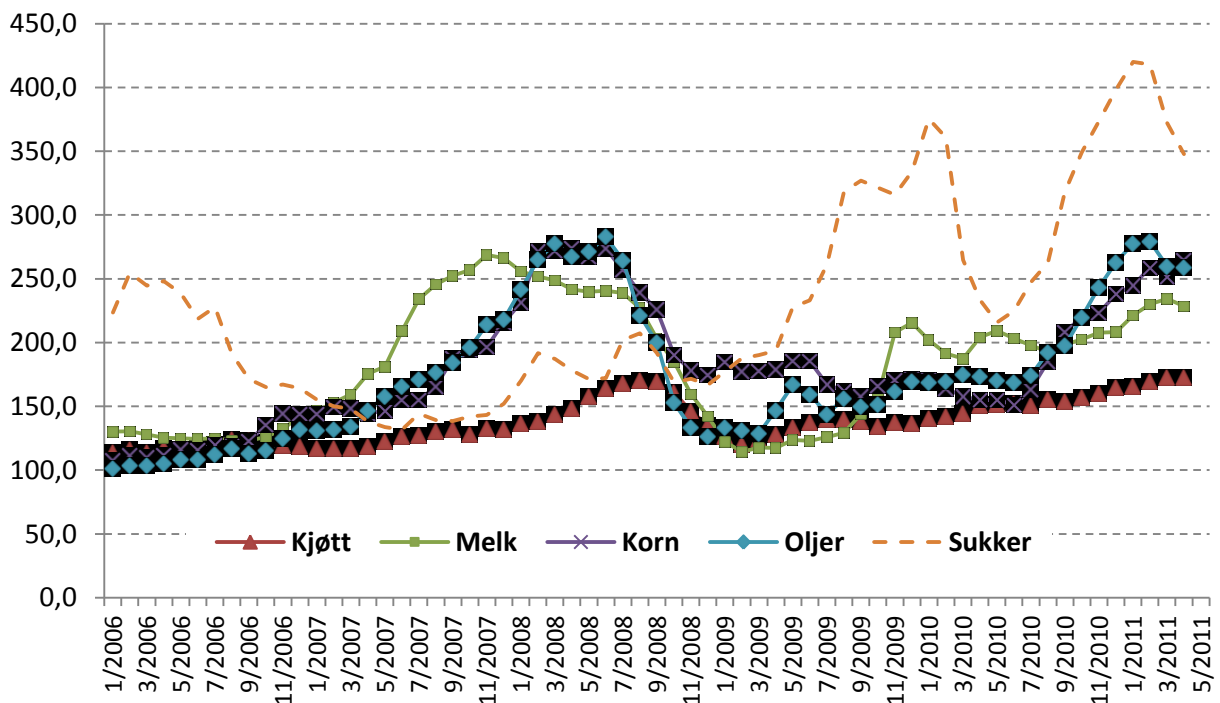
De internasjonale råvaremarkedene har vært turbulente de siste årene. Global befolkningsvekst, økonomisk vekst i fattige land og mellominntektsland, lave kornlagre, avlingssvikt, eksportrestriksjoner og økende bruk av jordbruksråvarer til produksjon av bioenergi, er blant årsakene til prisøkningene. Prisøkningene i 2007/2008 og 2010/2011 er et brudd med den lange trenden med fallende priser etter 1972/73, selv om det også i denne perioden tidvis var store svinginger i prisene enkelte år.

Siden sommeren 2010 har internasjonale råvarepriser steget kraftig og både IMF's og FAOs prisindekser nådde nye rekordnivåer i februar 2011. FAOs totalindeks falt noe igjen i mars, men prisene på melk og kjøtt har fortsatt å øke. FAOs prisindeks har steget med 57 pst. de siste 24 mnd. og med 36 pst. de siste 12 mnd. Figur 4.1 viser utviklingen i FAOs matprisindeks, som et gjennomsnitt.

Figur 4.1 FAOs matprisindeks. Gjennomsnitt 2002-2004=100.

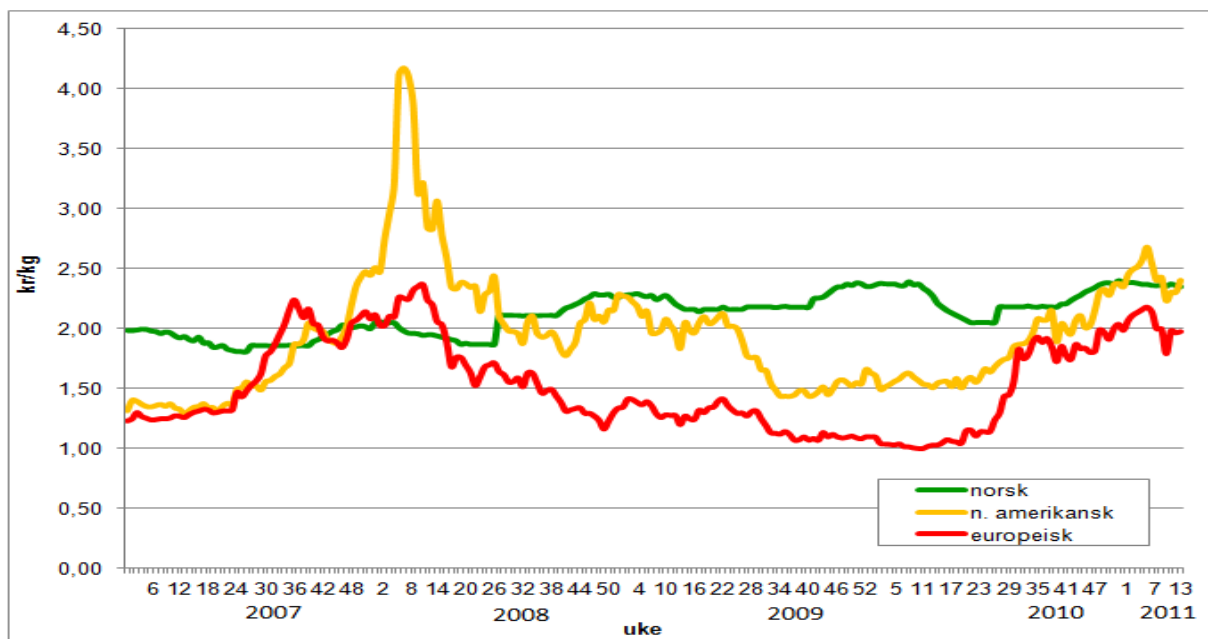
Figur 4.2 viser FAOs prisindeks for grupper av matvarer. Siden sommeren 2010 har prisøkningen vært størst for sukker, korn og oljer. Men også melk og kjøttråvarer har steget mye. De siste 12 mnd. har indeksen for melk steget med 12 pst., mens indeksen for kjøtt har steget med 15 pst. Det ventes at forbruket i økende grad vil rette seg mot kjøtt, meieri- og ferdigprodukter når inntekten øker i mange utviklingsland.

Figur 4.2 FAOs prisindeks for grupper av matvarer. Gjennomsnitt 2002-2004=100.

Det er forventet at prisene vil svinge mye også i 2011. FAO venter høyere kornproduksjon i 2011 enn i 2010, men likevel ikke så høy som rekordåret 2008-2009. Imidlertid har dårlige avlinger hos store eksporterende land i 2010 ført til rekordlave kornlagre. FAO venter det laveste nivået i lagrene på 30 år. Små endringer i tilbud og etterspørsel kan skape store prissvingninger når lagerbeholdningen er lav. Dette kan bidra til prisvolatilitet i en periode som varer til lagrene er bygget opp igjen.

Verdensmarkedsprisene for hvete lå under råvarekrisen i 2007/2008 tidvis over norsk engrospris. Store avlinger ga imidlertid nytt prisfall. Figur 4.3 viser utviklingen siden 2007 for amerikansk og tysk hvete av sammenlignbar kvalitet med norsk vare. Norsk pris er engrospris, dvs. noteringspris fratrukket prisnedskrivningstilskudd, tillagt håndteringskostnader. Alle priser er i norske kroner og er derfor også påvirket av valutakursendringer. Internasjonale kornpriser er viktige fordi de er sentrale drivere i etterspørselen etter, og dermed prisene på, gjødsel. Dersom prisene på importerte råvarer til fôr overstiger norsk nivå, påvirkes fôrkostnadene. Budsjettnemnda for jordbruket har ikke lagt til grunn at prisnivået på importerte råvarer vil være høyere enn norske råvarer i 2011, men understreker usikkerheten om den internasjonale prisutviklingen på råvarer til kraftfôr.

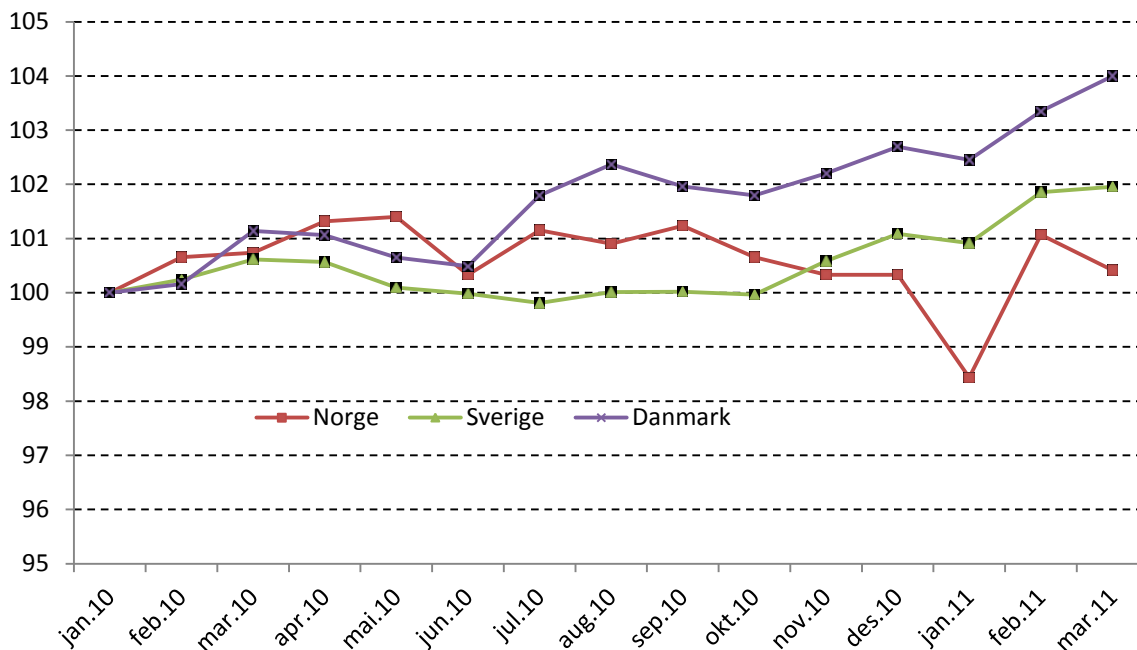

Figur 4.3 Utviklingen i hvetepriiser i noen markeder.

Kilde: SLF, International Grains Council og Norske Felleskjøp.

4.3 Prisutviklingen på matvarer

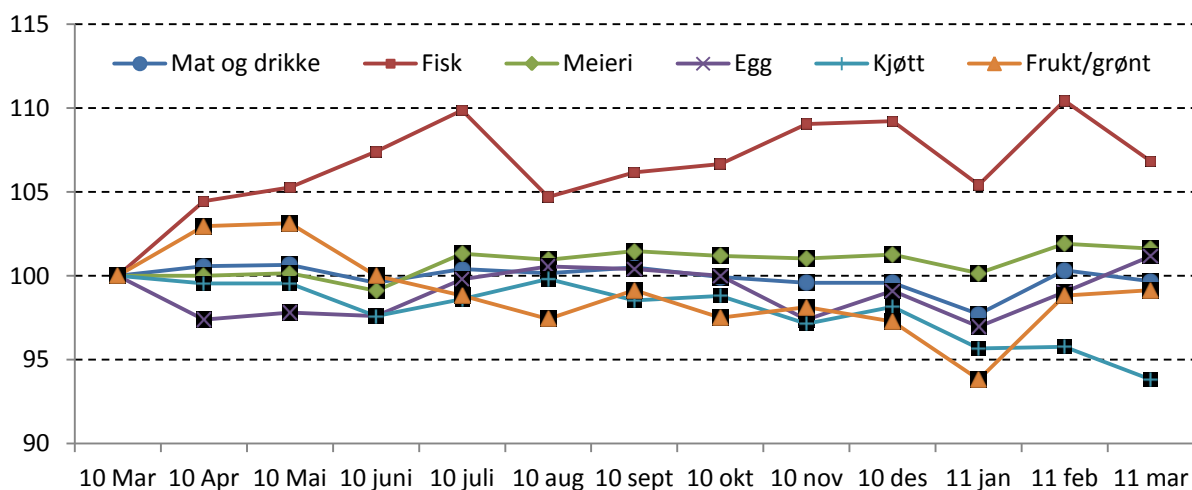
På grunn av importvernet for sentrale produkter fra det norske jordbruket, påvirkes forbrukerprisene i Norge mindre enn i mange andre land. Mye p.g.a. prisøkning på varer som importeres uten toll, steg SSBs prisindeks for matvarer med 2,7 pst. i februar 2011, men falt igjen i mars. De siste tolv månedene er forbrukerprisene redusert med 0,3 pst. i Norge, mens de har økt med 1,3 pst. i Sverige og med 2,8 pst. i Danmark, jf. Figur 4.4 . Siden starten på den internasjonale råvarekrisen i 2007 har prisveksten i Sverige og Danmark vært nesten dobbelt så høy som i Norge, målt i nasjonal valuta.

Figur 4.4 Prisutvikling på matvarer i Norge, Sverige og Danmark. Indekser, januar 2010=100.

Kilde: NILF og SSB

Figur 4.5 viser prisutviklingen på grupper av matvarer i Norge de siste 12 mnd. Av jordbruksproduktene skiller kjøtt seg mest ut, med en prisreduksjon på 6,2 pst.

Figur 4.5 Prisutvikling på grupper av matvarer i Norge. Indekser, juni 2008=100.

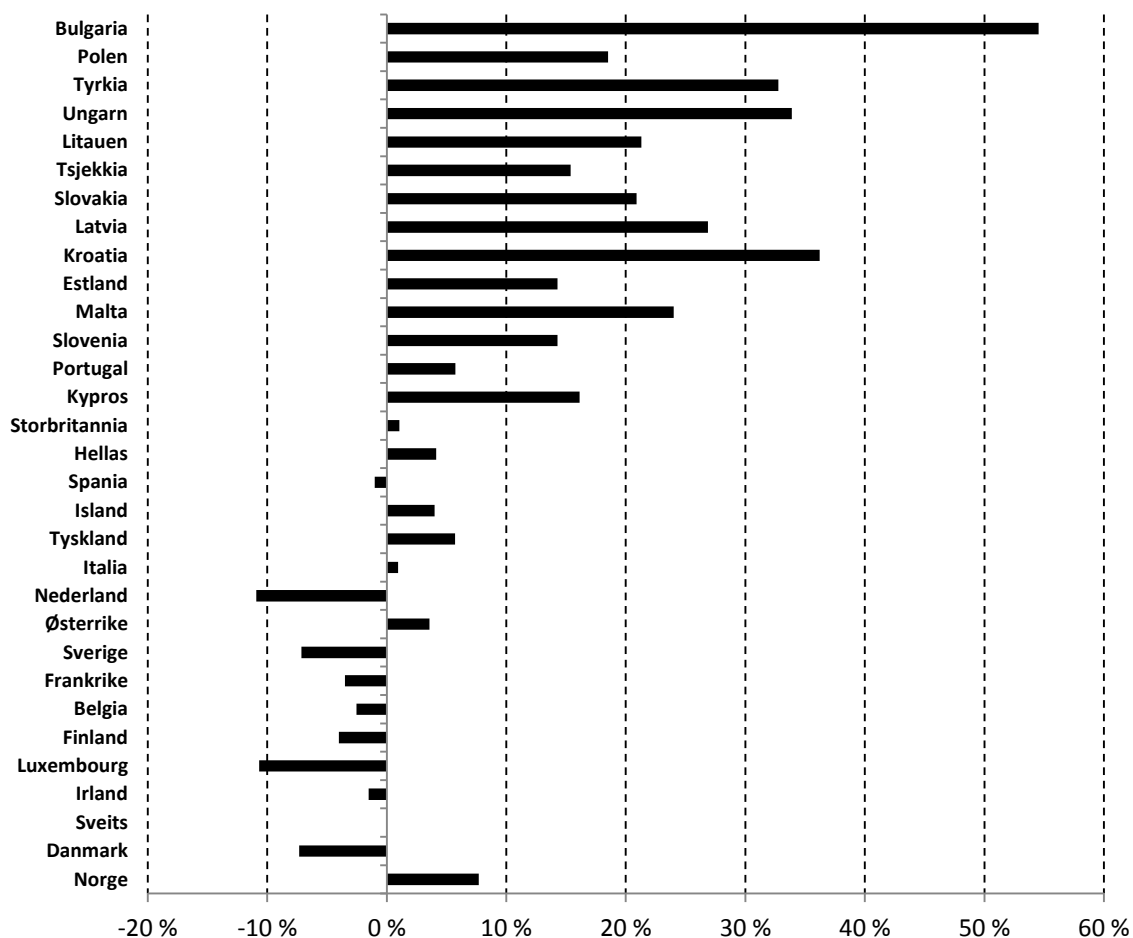
Kilde: NILF og SSB

Husholdningenes andel til utgifter til mat og alkoholfrie drikkevarer har vært fallende over lang tid. Forbrukerundersøkelsene lå til grunn for vektingen av de ulike konsumgruppene i konsumprisindeksen til februar 2011. Da skiftet SSB til nasjonalregnskapstall

som vektgrunnlag. Som følge av det tekniske skiftet økte mat- og alkoholfrie drikkevarer sin beregnede andel av konsumet fra 11,4 pst. til 13,3 pst.

Til tross for lav konsumandel er det likevel et relativt høyt prisnivå for matvarer i Norge, sammenlignet med andre europeiske land og våre naboland. Det skyldes bl.a. pris-, kostnads- og lønnsnivå, konkurranseforhold og at norske råvarepriser er høyere enn i nabolandene. Iflg. Eurostats prisnivåindekser lå prisnivået på matvarer i Norge 54 pst. over gjennomsnittet for EU27. Prisenivået på alle varer og tjenester til personlig konsum i Norge var 43 pst. høyere enn gjennomsnittet i EU27. Figur 4.6 viser prisnivået på mat, relativt til prisnivå på alle varer og tjenester i hvert land i 2009, iflg. Eurostat.

Figur 4.6 Prisenivå på mat, relativt til prisnivå på alle varer og tjenester i europeiske land i 2009

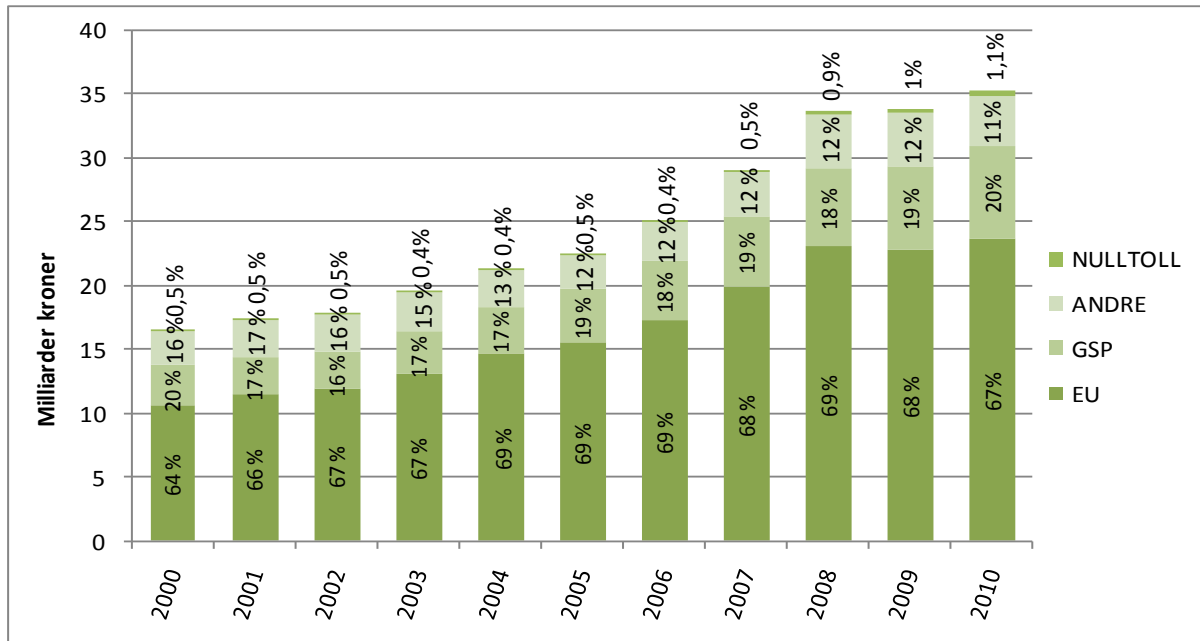
Kilde: LMDs beregninger basert på Eurostat.

Det er varegruppen melk, ost og egg som, relativt sett, er dyrest i Norge, hvor Norge ligger 69 pst. over EU27, mens kjøtt er 62 pst. dyrere. Sett i et ernæringsperspektiv viser tallene at vi relativt sett har et ”sunnere prisrelasjon” mellom kjøtt og fisk og mellom kjøtt og frukt/grønnsaker enn Sverige, Danmark, Finland og Tyskland. SSBs grensehandelsundersøkelse viser at nordmenn handlet for 10,5 mrd. kroner i forbindelse med dagsturer til utlandet i 2010. Det var en økning på 4,5 pst. fra året før.

4.4 Industri og konkurranseforhold

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har aldri vært så høy som nå. Produksjonsøkningen har de siste årene vært spesielt stor innen fjørfe og svin der etterspørselen har vært økende. For andre sektorer som melk, storfe og sau har produksjonen vært mer stabil over flere år. For noen produkter har økt etterspørsel i stor grad blitt dekket gjennom økt import, f.eks. ost og yoghurt.

Figur 4.7 viser utviklingen i importen av landbruksvarer til Norge i årene 2000 - 2010, målt i verdi, og etter opprinnelse.

Figur 4.7 Utviklingen i importverdi av landbruksvarer, fordelt etter opprinnelse.

Til tross for høy norsk produksjon har importen av landbruksvarer vært jevnt økende. Slik det går fram av figur 4.7, har verdien av importerte matvarer, målt i verdi, økt fra om lag 16 mrd. kroner i 2000 til om lag 35 mrd. kroner i 2010. Viktige importvarer er vin, bakverk, tilberedte næringsmidler, sjokolade, soyabønner, dyrefôr og sydfrukt. I underkant av 70 pst. av importen kommer fra EU med Danmark og Sverige som de to største eksportlandene. Rundt 20 pst. av importen kommer fra GSP-land (u-land), der Brasil er dominerende. Av u-landsimporten kommer i overkant av 1 pst. fra de fattigste 64 landene.

Med unntak av kjøtt økte importen av alle basis landbruksvarer i 2010. Som følge av et dårlig kornår i 2009-2010 økte importen i 2010 med 40 pst. regnet i kvantum. Tilsvarende var det betydelig importøkning av poteter og grønnsaker. For kjøtt ble det registrert en nedgang i importkvantumet på 8 pst. Dette skyldes i hovedsak redusert import av storfekjøtt.

Spesielt utsatt for økt importkonkurranse er bearbejdede landbruksprodukter som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK). Verdien av RÅK-importen har økt jevnt de siste årene fra 2,6 mrd. kroner i 1995 til i underkant av 7,4 mrd. kroner i 2009.

Fra 2009 til 2010 økte importen med 4 pst. til 7,6 mrd. kroner. Bakervarer, sukkervarer og sjokolade er eksempler på viktige importvarer. Verdien av norsk eksport av RÅK-varer i 2010 var 1,1 mrd. kroner. Eksporten av RÅK-varer er rimelig stabil.

For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde eller øke sin markedsandel innenfor det voksende markedet for bearbejdede landbruksvarer. Dette er også viktig for underleverandørene til RÅK-industrien, både primærprodusenter og foredlingsindustri. Rundt 80 pst. av matkornet, 22 pst. av bær- og fruktproduksjonen og 14 pst. av melkeproduksjonen går til RÅK-varer.

De ustabile råvareprisene internasjonalt utfordrer norsk næringsmiddelindustri. Rammebetingelser som næringsmiddelindustrien må forholde seg til er mer usikre enn på lenge. Fremtidig utvikling avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronkurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

Det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom primærproduksjonen og næringsmiddelindustrien. Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige både med hensyn til pris og kvalitet.

Prisutvikling råvarer

For de råvarene og ferdigvarene som er omfattet av RÅK-ordningen blir råvareprisforskjeller også kompensert med utbetaling av tilskudd. Prisutjevning skjer i form av prisnedskrivning av innenlandske jordbruksvarer som nyttes til fremstilling av ferdigvarer og som tilskudd ved eksport av ferdigvarer (eksportrestitusjon).

Store prisvariasjoner på landbruksvarer internasjonalt har ført til at det er behov for å følge konkurransesituasjonen tett, og å åpne for mer jevnlike justeringer av prisnedskrivningssatsene for råvarer innenfor RÅK-ordningen.

RÅK-vareimporten til Norge skjer i særlig grad fra våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er således et sentralt element i konkurransevilkårene for industrien og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

Utvikling i matvarekjeden

Utviklingen i matvarekjeden har de siste tiårene gått i retning økt vertikal integrasjon noe som påvirker konkurranseforholdene også for matindustrien. Dette er problemstillinger som Regjeringens Matkjedeutvalg har drøftet i NOU 2011:4 Mat, makt og avmakt, jf. også pkt. 4.6.

Over noen tiår er det utviklet nye grossist- og distribusjonsløsninger som har påvirket leverandørenes innflytelse over utbudet i dagligvarehandelen. Paraplykjedene kontrollerer i dag en svært stor andel av distribusjonen av dagligvarer. Leverandører av meierivarer, bakerivarer og drikkevarer har beholdt deler av egen distribusjon. Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er også i jevn vekst og utgjør nå i gjennomsnitt om lag 12 pst. av samlet omsetning i dagligvaremarkedet. Utviklingen i

retning økt vertikal integrasjon forsterkes ytterligere gjennom handelens oppkjøp av industri slik det er eksempler på innen grønt- og kjøttsektoren.

Regjeringens Matkjedeutvalg mener at det i den senere tid har skjedd en betydelig maktforskyvning i favør av paraplykjedene i dagligvarehandelen og at endringene er varige. Utvalget mener videre at særlig mindre leverandører og svakere merkevarer opplever mindre innflytelse over egne betingelser.

4.5 Matpolitikken

4.5.1 Trygg mat av riktig kvalitet

Regjeringens matpolitikk dekker hele matproduksjonskjeden fra jord og fjord til bord. Hovedmålene er å sikre trygg mat, fremme helse, kvalitets- og forbrukerhensyn, fremme god plantehelse og god helse og velferd hos landdyr og fisk. Det legges vekt på sunt kosthold og gode matopplevelser, nyskaping, mangfold, matkultur og verdiskaping, tilrettelegging for markedstilgang for norske produkter, samt langsiktig matforsyning og miljøvennlig produksjon. Matpolitikken skal også ivareta hensynet til næringsaktørene langs hele produksjonskjeden.

eSporing (se kapittel 7.4.3) er et prioritert matpolitisk satsingsområde. Prosjektet ble etablert i 2006 i samarbeid med matbransjen for å få i stand et bedre system for sporing av mat (e-sporingsprosjektet). Målsettingen er å etablere en nasjonal, elektronisk infrastruktur for effektiv utveksling av informasjon i matkjeden. Prosjektet har nå gått inn i sin avslutningsfase, og planlegges avsluttet i løpet av 2011. Prosjektet forventes å gi nyttige virkninger for norsk landbruk ved:

- å øke matkjedens evne til raskt å kunne identifisere utrygg mat og fjerne denne fra markedet
- å øke muligheten for å etterprøve påstander om matens opprinnelse
- å redusere kostnader og senke terskelen for innføring av sporbarhet i matkjeden
- å tilrettelegge for økt forbrukerinformasjon og verdiskaping

Kvalitetssystem i landbruket (KSL) er viktig for å sikre en trygg og etisk forsvarlig matproduksjon. Det arbeides for å få KSL-standarden akseptert som bransjestandard for primærproduksjonen i landbruket og som bondens kontrollsystem. Bruk av KSL i primærleddet, og et helhetlig og dokumenterbart kvalitetssystem i de øvrige delene av verdikjeden, ligger også til grunn for utvikling av den nye merkeordningen *Nyt Norge* (se under).

EUs reviderte hygiene- og kontrollregelverk ble etter mange års forsinkelser gjennomført i norsk regelverk 1. mars 2010. I dette regelverket stilles det krav til at primærprodusenter overholder og sikrer de hygienekrav som følger av regelverket, samt på tilfredsstillende måte dokumenterer at disse overholdes. Det er dialog mellom Mattilsynet og KSL Matmerk når det gjelder godkjenning av KSL-standarden som nasjonal retningslinje for primærproduksjonen.

4.5.2 Innovasjon og matmangfold

Norskprodusert mat består av et mangfold av kjente merkevarer som produseres i relativt store volum, samt et stadig større utvalg matspesialiteter som, hver for seg, produseres i et mer begrenset omfang.

Den nye nasjonale merkeordningen *Nyt Norge* synliggjør mat med norske råvarer og skal bidra til å styrke norsk mat sin markedsposisjon i en skjerpet internasjonal konkurranse. Nyt Norge vil særlig bli benyttet på produkter som produseres i større volum (se kapittel 3.1.3.1).

Merkeordningen *Beskyttede betegnelser* er et sentralt virkemiddel for næringsutvikling og verdiskaping i norsk matproduksjon (se kapittel 3.1.3.1). Merkeordningen omfatter alle næringsmidler som faller inn under matlovens virkeområde, bl.a. landbruksbaserte næringsmidler, fisk og fiskevarer. Merkeordningen skal bidra til å styrke konkurransekraften til norsk matproduksjon gjennom utvikling og synliggjøring av konkurransefortrinn basert på merkenavn, regionalt opphav og spesielle produktkvaliteter.

Det er et stort potensial for å øke omsetningen av norske matspesialiteter, som mat med lokal identitet og økologiske produkter. Det viktigste økonomiske virkemiddelet på området har vært *Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon* som ble avsluttet i 2010 (se omtale i kapittel 3.1.3.4). Fra 2011 vil satsingen videreutvikles og forsterkes gjennom et nytt *Utviklingsprogram for matspesialiteter fra norsk landbruk* (se kapittel 7.2.3). Arbeidet i programmet er forankret i en styringsgruppe der det regionale partnerskapet og faglagene i jordbruket er representert. Styringsgruppen ledes av Landbruks- og matdepartementet og Innovasjon Norge har sekretariatsansvaret. Styringsgruppen fastsetter bl.a. strategisk retning for programmet, samt budsjett for hvert tilskuddsområde.

4.6 Utredning av styrkeforhold i verdikjeden for mat

I den politiske plattformen, jf. avsnittet om forbrukerpolitikk, vil Regjeringen:

”Gjennomføre en utredning om styrkeforholdene i verdikjeden for mat som skal bidra til åpenhet om innsyn, samt sikre forbrukerinteressene og en tilfredsstillende samfunnsmessig kontroll”.

På denne bakgrunn nedsatte Landbruks- og matdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet et bredt sammensatt offentlig utvalg, Matkjedeutvalget, med representanter fra forbrukerinteressene, konkurransepolitikk, varehandel, industri, sjømat og landbruk. Utvalget har kartlagt endringer i styrkeforholdene i verdikjeden for mat, vurdert konsekvensen av disse og foreslått relevante tiltak

Matkjedeutvalget avleverte sin utredning 13. april 2011. Matkjedeutvalget vurderer styrkeforholdene i verdikjeden for varig endret og peker på at en videre utvikling i favør av handelsleddet vil gi et ubalansert maktforhold i verdikjeden for mat. Utvalget mener dette vil være til skade for en sunn konkurranse til beste for forbrukerne. Utvalget legger fram en rekke anbefalinger til tiltak.

Utvalgets rapport vil bli sendt på bred høring, med høringsfrist i november 2011, og vil legge grunnlag for Regjeringens videre oppfølging på området.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 Importvernet for landbruksvarer

Regjeringen legger til grunn at importvernet er – og fortsatt kommer til å være – en bærebjelke i norsk landbrukspolitik. Importvernet er en forutsetning for å kunne sikre avsetningen av norske landbruksvarer, oppnå fastsatte priser i jordbruksavtalen og utnytte ressursene vi har til matproduksjon. Dette er grunnlaget for en tilfredsstillende inntektsutvikling i jordbruket.

Summen av handelsavtaler og forvaltningen av importvernet er avgjørende for muligheten for norsk matproduksjon. Derfor må ulike internasjonale forhandlinger og andre nasjonale prosesser som berører importvernet ses i sammenheng. Dette gjelder både WTO-forhandlingene og forhandlinger om bilaterale avtaler innenfor både EØS og EFTA, samt markedsåpninger til Norge gjennom vårt importregime for handel med u-land. Den samlede virkningen av ulike importlettelser bør være på et nivå som er forenlig med målsettingene for landbrukspolitikken.

Regjeringen har i internasjonale forhandlinger om handel med landbruksvarer lagt avgjørende vekt på å sikre handlingsrom for fortsatt å kunne føre en landbrukspolitik som ivaretar nasjonale mål for landbruket. I forhandlinger har Norge i første rekke åpnet for import av landbruksvarer der det er liten eller ingen norsk produksjon, og der import vil være fordelaktig for norsk næringsmiddelindustri gjennom rimeligere innsatsvarer og for forbrukere gjennom økt matmangfold. De samme prinsippene om et sterkt, men fleksibelt importvern, er lagt til grunn for den løpende forvaltningen av tollvernet.

5.2 WTO Landbruksavtalen

Uruguay-runden med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel resulterte i opprettelsen av *Verdens Handelsorganisasjon* (World Trade Organisation – WTO) 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (*Landbruksavtalen*) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på tre områder: markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier. Det pågår nye forhandlinger, gjennom den såkalte Doha-runden, jf. kapittel 5.3. Inntil en ny landbruksavtale er ferdigforhandlet, vil Norge være bundet av forpliktelsene i dagens landbruksavtale.

Markedsadgang

Landbruksavtalen medførte omlegging til et tollbasert importvern der tollsatsene i gjennomsnitt skulle reduseres med 36 pst. til år 2000. I tillegg forpliktet Norge seg til å etablere importkvoter for såkalt eksisterende og ny markedsadgang. Tollsatsene i tolltariffen ble trappet ned til forpliktelsene for år 2000 allerede i 1995. Norge har notifisert bruk av importkvoter til og med 2009.

Internstøtte

WTO Landbruksavtalen definerer tre typer internstøtte – *gul, blå og grønn støtte*.

Gul støtte eller AMS (Aggregate Measurement of Support) er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986-88 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett fratrukket særavgifter. Norges maksimale gule støtte har vært 11,4 mrd. kroner for år 2000 og deretter. Ved siste notifikasjon i 2009 var det notifiserte nivået i gul boks 10,32 mrd. kroner.

Blå støtte er støtteordninger under produksjonsbegrensende programmer basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. Blå støtte var unntatt fra reduksjonsforpliktelsene i Uruguayrunden. I 2009 var notifisert blå støtte på 4,14 mrd. kroner.

Grønn støtte er støtte som har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel. Grønn støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. I 2009 var notifisert grønn støtte på 7,09 mrd. kroner.

Eksportstøtte

Landbruksavtalen i WTO begrenser bruken av eksportsubsidier både målt i verdi og målt i volum. Det er særlig for egg og ost at bindingene for eksportstøtte er reelt begrensende for Norge. Norge har notifisert bruk av eksportsubsidier til og med år 2009, og da var eksportstøtten notifisert til 239 mill. kroner.

5.3 WTO-forhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. 1. august 2004 ble det vedtatt et rammeverk som la føringer for de videre forhandlingene for landbruksvarer, industrivarer inkl. fisk, tjenester og forenkling av handelsprosedyrer.

Ministerkonferansen i Hongkong i desember 2005 innebar et skritt videre i forhandlingene ved at en kom til enighet om bl.a. følgende elementer i en ny mulig WTO-avtale:

- Alle former for eksportstøtte skal elimineres innen utgangen av 2013. Kriteriene for behandling av andre former for eksportstøtte, f.eks. eksportkreditter, statshandelsforetak og matvarehjelp skal også avklares.
- Alle landbruksvarer skal fordeles i fire bånd etter hvor høye tollsatser de har. Ulike tollkutt skal foretas for de varer som havner i de enkelte bånd med utgangspunkt i at de høyeste tollsatsene skal reduseres mest. Enkelte produkter kan defineres som sensitive og gis lavere tollkutt, jf. rammeverket fra 2004.
- For internstøtte skal medlemslandene plasseres i tre bånd etter størrelsen på internt støttenivå (absolutt nivå). Land med høyest støttenivå skal redusere sin internstøtte mest.
- De minst utviklede landene (MUL) skal gis toll- og kvotefrihet for minst 97 pst. av alle sine varer inn til i-landenes markeder innen utgangen av 2008.

Forhandlingsformannen på landbruk la i juli 2007 fram et utkast til modaliteter som medlemslandene aksepterte som grunnlag for videre forhandlinger. Formannen la frem reviderte modaliteter på landbruk i februar 2008 og videre nye tekster i juli 2008. På bakgrunn av disse tekstene ble det i slutten av juli 2008 avholdt et ministermøte i Genève med sikte på å ferdigstille modaliteter for landbruk og industrivarer, inkl. fisk.

Forhandlingene stoppet opp da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene på sentrale punkter var for stor. Forsøkene på å få til et nytt ministermøte i desember 2008 basert på enda en ny revisjon av modalitetspapirene, førte ikke fram.

Forhandlingsprosessen i løpet av 2009 og 2010 lyktes ikke i å oppnå betydelig fremgang på de uløste spørsmålene i forhandlingstekstene fra 2008. Det er samtidig usikkerhet rundt hvilke justeringer som eventuelt må til i eksisterende forhandlingsgrunnlag for å kunne oppnå multilateral enighet. Med fortsatt global usikkerhet omkring økonomien og et vanskelig politisk klima for handelsliberalisering hos enkelte nøkkelaktører, er det ikke sannsynlig med en slutføring av runden i 2011. Motsetningene er for store mellom på den ene siden USA og på den andre siden framvoksende utviklingsland som Kina, India og Brasil.

5.4 MUL-import

Toll- og kvotefri markedsadgang for alle produkter fra verdens minst utviklede land (MUL) er et sentralt tiltak i Regjeringens utviklings- og handelspolitikk. Formålet er å fremme handel og utvikling, og slik bidra til at de fattigste landene blir bedre integrert i verdensøkonomien.

Toll- og kvotefri adgang til det norske markedet for alle produkter fra land som står på FNs offisielle MUL-liste, ble iverksatt fra 1. juli 2002 med hjemmel i Norges generelle tollpreferanseordning (GSP) for import fra utviklingsland. Denne ordningen ble fra 1. januar 2008 utvidet med 14 nye lavinntektsland, slik at det nå er 64 land som kan eksportere alle sine jordbruksprodukter til Norge uten toll. Importen fra disse landene til Norge har vært svakt økende de siste årene.

En ny forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av GSP-ordningen, trådte i kraft 7. mars 2008. Denne forskriften regulerer mulig utløsning av sikkerhetsmekanismen ved innenlandsk markedsforstyrrelse forårsaket av preferansetollbehandling ved import av landbruksvarer fra GSP-land.

5.5 EUs landbrukspolitikk og forhandlinger med EU

5.5.1 Utviklingen i EUs landbrukspolitikk

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen på landbruksproduktene i EU påvirker omfanget av grensehandelen og konkurransekraften til i første rekke RÅK-industrien, som er konkurranseutsatt både på hjemmemarkedet og eksportmarkedet. Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfall i interesser mellom EU og Norge i multilaterale forhandlinger som i WTO.

Den siste omfattende reformen av EUs landbrukspolitikk ble gjennomført fra 2005–2006 hvor en hovedmodell var landbruksstøtte utbetalt på grunnlag av historisk produksjon. Som et alternativ til en historisk støttemodell, kan medlemsland velge en såkalt regional

modell for støtte. Den innebærer at det blir gitt lik støtte per hektar i en hel region. Medlemsland kan også velge en kombinasjon av de to modellene. Det er åpnet for å beholde noe produksjonstilknyttet støtte f.eks. til korn, storfe og sau/geit. Medlemslandene har i praksis valgt ulike modeller for gjennomføringen. I mange land er andelen produksjonsuavhengig støtte høyere enn regelverket krever. Endringene innebærer at en større del av overføringene til landbruket i EU faller innenfor kategorien grønn støtte i WTO.

Samtidig med overgangen til nye støtteformer ble det innført såkalte ”tverrvilkår”, som innebærer at bøndene må innfri bestemte krav om å drive på en måte som holder landbruksareal i god agronomisk hevd og god miljøtilstand. Krav etter generell miljølovgivning og lovkrav om miljø, matvarekvalitet, dyrevelferd og dyrehelse/folkehelse kommer i tillegg.

Ved den såkalte ”helsesjekken”, en minireform som ble vedtatt i januar 2009, gikk EU et nytt skritt i retning av mindre regulering. Markedsordningen for svin ble besluttet avvirket, og totalkvotene for melk skal økes med 1 pst. per år, til sammen med 5 pst., før kvoteordningen avvikles i 2015.

Som følge av finanskrisen og matkrisen de siste årene, har prisene på jordbruksråvarer internasjonalt og i EU fluktuert mer enn vanlig. Prisene på f.eks. melk og svinekjøtt nådde rekordhøye nivåer i 2008, men hadde i 2009 en betydelig nedgang som førte til svak økonomi i produksjonen og nedgang i produksjonsvolum. I løpet av 2010 har markedene stabilisert seg og prisene økt. Fluktuasjonene i markedet har medført at EU vurderer nye typer virkemidler for regulering av markedet i krisesituasjoner. I løpet av 2010 ble det f.eks. gjennomført salg fra lagrene som var bygget opp etter støttekjøp for meierimarkedet i 2009.

Situasjonen i matmarkedet de siste årene har ført til økt oppmerksomhet om styrkeforholdene i verdikjeden og handelens makt til å holde oppe forbrukerpriser selv om produsentpriser faller. EU har iverksatt omfattende arbeid med sikte på tiltak for en bedre fungerende matvarekjede. Det er bred oppslutning i mange medlemsland og i Europaparlamentet om behovet for tiltak.

Bygdeutvikling er fortsatt en viktig del av EUs politikk på landbruksområdet. Bygdeutviklingstiltakene som ble vedtatt av Rådet høsten 2005, trekker fram tre hovedmål for politikkområdet: i) øke konkurransevnen i jord- og skogbruket gjennom tilskudd til omstilling, ii) økt miljøstandard og bedret arealforvaltning og iii) bedret livskvalitet og økt mangfold i næringsaktiviteten i distriktene. Ved ”helsesjekken” i 2009 ble bygdeutviklingsbegrepet utvidet til å omfatte nye områder som grønn energi (biodrivstoff), klimautslipp, vannressurser, artsmangfold og innovasjon knyttet til disse områdene.

Lisboatraktaten gjør at Europaparlamentet fra og med 2010 har lik medbestemmelse med medlemslandene i Rådet også innen landbrukspolitik.

EU forbereder nå en videre gjennomgang av sin landbrukspolitik fram mot 2013 da gjeldende mandater og budsjettfullmakter utløper. De økonomiske rammene for

landbrukspolitikken etter 2013 og fordelingen av midlene vil bli sentrale spørsmål. I november 2010 la EU-kommisjonen fram et rammeforslag for innholdet i den nye politikken. Forslaget innebærer bl.a. at den historiske støttemodellen skal fases ut og at det blir gradvis tilnærming av støttesatser mellom nye og gamle medlemsland. Forslaget innebærer også at det skal bli mulig å behandle ulike regioner og ulike typer bruk forskjellig og at det skal kunne settes en begrensning eller "tak" på maksimal støtte til enkeltbruk. Videre skal støtten siktes tydeligere inn mot "aktive bønder". EU har også gjort matsikkerhet til et sentralt premiss i reformen av sin landbrukspolitikk.

5.5.2 Forhandlinger med EU

I henhold til EØS-avtalens artikkel 19 skal EU og Norge søke å fremme handelen med landbruksvarer innenfor rammen av partenes landbrukspolitikk og på en gjensidig fordelaktig måte. I desember 2002 kom Norge og Europakommisjonen til enighet om en avtale om utvidet handel, som bl.a. innebar økte gjensidige tollfrie importkvoter for ost. Stortinget ga sitt samtykke til avtalen gjennom St.prp. nr. 71 (2002-2003). Avtalen ble implementert fra 1. juli 2003.

Etter å ha forhandlet siden 2008 ble Norge og EU 28. januar 2010 enige om en ny artikkel 19 avtale. Det gjenstår formell godkjenning av avtalen fra begge parter.

Norge har i avtalen i stor grad gitt konsesjoner for landbruksvarer der det allerede er import til ordinær toll eller der næringsmiddelindustrien allerede har et importbehov. Økningen av importen for disse varene som følge av avtalen, vil derfor være begrenset. Det er også åpnet opp for mer import av enkelte matspesialiteter.

For Norge innebærer forhandlingsresultatet at kvoten for tollfri eksport av ost inn til EU øker fra 4 000 tonn til 7 200 tonn. Videre innebærer avtalen tollfrihet eller tollfrie kvoter inn på EU-markedet for bl.a. vegetabiliske oljer, bær, snacks, hunde/kattemat, tran og juletrær som det er realistisk at norske bedrifter vil kunne utnytte.

For ost økes den tollfrie importkvoten inn til Norge fra 4 500 tonn til 7 200 tonn. For økningen på 2 700 tonn vil kvotene bli fordelt ved auksjon. Ordningen med "historiske rettigheter" knyttet til import av ost vil bli avviklet etter tre år, og det vil bli etablert et nytt importsystem for dagens importkvote på 4 500 tonn som sikrer likebehandling av aktørene. Importen av ost inn til Norge var på 8 000 tonn i 2010.

For kjøtt vil det bli etablert importkvoter fra EU for storfe (900 tonn), kylling (800 tonn) og gris (600 tonn). Dette er midlertidige kvoter som vil bli en del av en eventuell ny WTO-avtale. For kjøttvarer er det i tillegg en begrenset økning av eksisterende importkvoter for noen produkter (skinker, pølser, kjøttboller, andebryst). Norge har videre gitt EU toll-lettelser eller importkvoter på enkelte innsatsvarer til konserver- og fôrindustrien.

For landbruksvarer med svært lav tollsats er det innført gjensidig nulltoll. Dette gjelder om lag 14 pst. av antallet landbrukstoll-linjer.

Stortinget ga 5. april 2011 enstemmig samtykke til å inngå avtalen. Avtalen vil tidligst tre i kraft 1. juli 2011. Det legges til grunn at nye tollkvoter som følger av avtalen skal fordeles på pro rata basis fra ikrafttredelsestidspunktet til 31. desember 2011.

5.5.3 Forhandlinger om handelsavtaler

Norge har gjennom det europeiske frihandelsforbundet, EFTA, iverksatt 16 handelsavtaler. EFTA omfatter Sveits, Liechtenstein, Island og Norge. EFTA forhandlet ferdig handelsavtaler med Colombia høsten 2008, Peru, Albania, Serbia og Gulf-statene i 2009, Ukraina i 2010 og Hongkong i 2011. Det pågår forhandlinger om handelsavtaler mellom EFTA og Thailand, Algerie, India, Bosnia og Herzegovina og Montenegro. Videre er Norge og Kina i forhandlinger om en bilateral handelsavtale. Forhandlingene omfatter bl.a. handel med landbruksvarer, både råvarer og bearbeidede varer. Fra norsk side gis det i handelsavtalene i første rekke konsesjoner på ”sørlige” produkter der det er liten eller ingen norsk produksjon.

Handelsavtalene forelegges Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i tilbudet

6.1 Innledning

I følge Regjeringens politiske plattform er det å produsere trygg og ren mat for egen befolkning landbrukets viktigste rolle. Regjeringen har som et hovedmål; ”å opprettholde et levende og mangfoldig landbruk og bærekraftig skogbruk over hele landet som gir attraktive arbeidsplasser og sikrer rekruttering”.

I de siste års jordbruksavtaler har det vært lagt til rette for et inntektsløft for jordbruksbedriftene. Avtalene har prioritert det grasbaserte husdyrholdet, beiting med husdyr, og forbedring av velferdsordningene. Distrikts- og strukturprofilen i budsjettstøtten og investeringsvirkemidlene er styrket for å bidra til å nå målet om et landbruk over hele landet. Miljøtiltakene er ytterligere målrettet, og det er startet et arbeid med å følge opp klimautfordringen i sektoren.

Mange av de jordbrukspolitiske virkemidlene har sterk strukturprofil, til fordel for mindre gårdsbruk. Det gjelder både i lover og forskrifter og i utformingen av viktige direkte tilskudd og investeringsstøtten. Jordbrukspolitikken bremser strukturendringene i jordbruket. Ved behandlingen av fjorårets avtale uttalte flertallet i Næringskomiteen (alle unntatt Høyre og Fremskrittspartiet) at mangfoldet i bruksstørrelse og produksjon over hele landet, er et viktig fundament for landbrukets legitimitet i befolkningen. Om melkeproduksjonen særskilt, uttalte det samme flertallet at; ”det er nødvendig å stimulere slik at også de mindre melkebrukene får utviklingsmuligheter, bare det vil sikre produksjon over hele landet.”

Til tross for politikken innretning, bidrar bl.a. den teknologiske utviklingen, avlsframgang, høy verdi på arbeidskraften, behovet for fornying av driftsapparatet og skalafordeler at jordbruket fortsatt er i rask endring, selv om reduksjonen i antall gårdsbruk er noe avtagende. Reduksjon i antall foretak med melkeproduksjoner en særlig utfordring i områder hvor sysselsetting i jordbruket er viktig.

Grunnlagsmaterialet viser geografisk variasjon i arealutviklingen og en viss omfordeling av produksjonen. Økningen i kraftfôrbaserte produksjoner, og i grøntsektoren, har i stor grad skjedd i sentrale jordbruksområder. Avtalepartene har i flere år vært opptatt av utviklingen i en del områder i Nord-Norge, på Vestlandet og i Agder/Telemark. Det er gjort tilpasninger i virkemiddelbruken for å sikre måloppnåelse. Dette arbeidet må fortsette for å kunne opprettholde produksjonen og drift av de minst produktive/mest tungdrevne arealene. Samtidig må det legges til rette for økt produksjon i takt med etterspørselen fra en økende befolkning. Jordbruksavtalen må avveie hensynet til effektiv råvareproduksjon opp mot miljømål, gode dyrevelferd og målet om aktivt jordbruk over hele landet.

Mange i jordbruket står overfor viktige investeringsbeslutninger etter de store investeringene som ble gjennomført etter opptrappingen på 70-tallet, og for å følge opp offentlige pålegg gitt av dyrevelferdshensyn. Produktivitets- og teknologiutviklingen har over tid redusert behovet for arbeidskraft. Fra 1969 til i dag har jordbruksbedriftene, målt i arealstørrelse, blitt om lag 3,5 ganger større. Likevel utføres det nå om lag 14 pst. mindre arbeid i hver bedrift. Det er sannsynlig at fornying av driftsapparatet fortsatt vil redusere arbeidsforbruket og produksjonskostnadene per enhet i sektoren. Det vises til Budsjettmyndens utredning nr. 2 som gjennom-

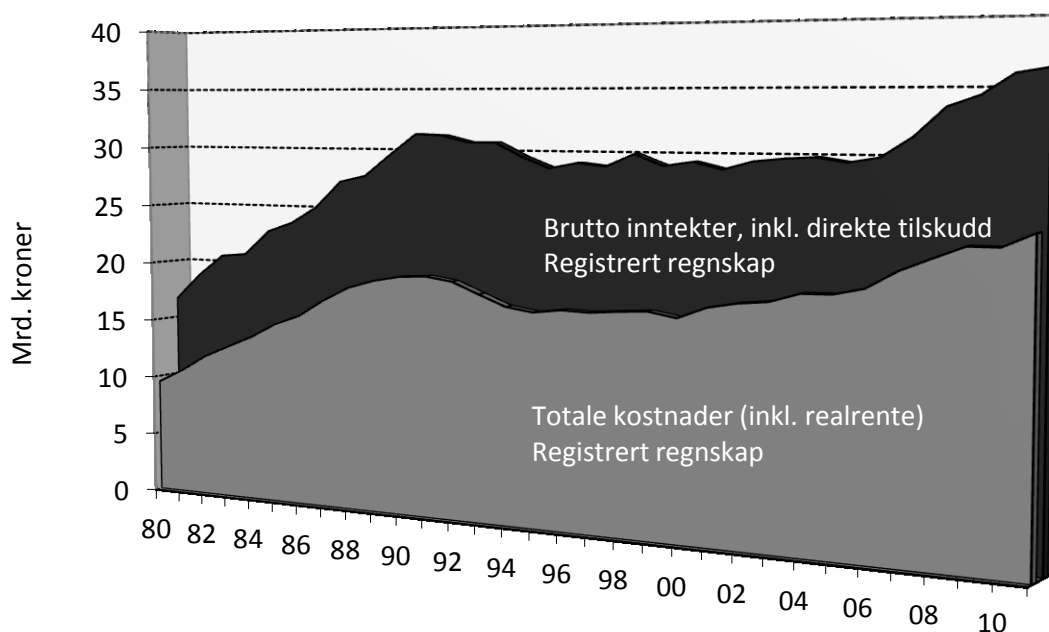
går lønnsomhetsforskjeller og forskjeller i enhetskostnader mellom større og mindre melkeproduksjonsforetak. Regnskapsmessig resultat avhenger bl.a. av investeringstidspunkt og varierer også og mellom enkeltbruk og samdrifter med samme driftsomfang. Gjennomgangen viser at totalkostnaden per ku på referansebruk nr. 14 med 47 årskyr, nesten 30 pst. lavere enn på referansebruk nr. 12 som har 13 årskyr.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at det skal legges til rette for lønnsomhet i ulik skala. Det er nødvendig for et fortsatt aktivt jordbruk over hele landet.

Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for det norske jordbruket. Internasjonale råvarepriser har vært svært ustabile de siste årene. Det har bl.a. påvirket jordbrukets produksjonskostnader vesentlig, herunder fôr- og gjødselkostnaden. Importen er økende. Det gjelder importen med lav og fast RÅK-toll fra EU-området, og det registreres også import av ubearbeidede landbruksvarer til full toll på flere områder.

Ustabile priser internasjonalt gjør at prisgapet mellom norske og internasjonale råvarepriser varierer betydelig. Det påvirker konkurransekraften, effekten av importvernet og behovet for råvareprisutjevning for RÅK-industrien. Statens forhandlingsutvalg mener matsektorens konkurransekraft, både på kort og lengre sikt, må være en viktig premis for utformingen av jordbruksavtalene.

Jordbruksavtalen påvirker direkte bare en del av bøndenes inntektsdannelse, jf. figur 6.1. Hovedsakelig påvirker jordbruksavtalen bruttoinntektene, gjennom budsjettoverføringer og inntektsmuligheter fra markedet gjennom målpriser og adgang til markedsregulering. På kostnadssiden påvirkes først og fremst kraftfôrkostnadene, gjennom prisene på fôrkorn. I noen grad påvirker virkemidlene i avtalen også kapitalkostnadene.

Figur 6.1 Brutto inntekter og totale kostnader i jordbruket, iflg. Budsjettnemnda for jordbruket.

Resultatmålene for næringsdrivende kan ikke brukes på samme måte som lønnsstatistikk for lønsmottagere. Jordbruksoppkjøret skiller seg fra lønnsoppkjør, ved at det i jordbruksoppkjøret forhandles om inntektsmuligheter for de næringsdrivende. Det er dokumentert betydelige inntektsforskjeller mellom noenlunde like gårdsbruk. Det kan skyldes mange forhold, herunder reelle forskjeller i effektivitet og dyktighet i driften, naturgitte forhold, investerings-tidspunkt, og skattemessige tilpasninger. F.eks. vil leasing av kapitalutstyr skjevfordele regnskapsmessig belastning vesentlig over utstyrets levetid.

Et jordbruksoppkjør kan ikke bedømmes ut fra rammens størrelse isolert. Den underliggende kostnads- og produksjonsutviklingen har også vesentlig betydning for hvilken inntektsutvikling rammen kan legge til rette for. Fordi storfekjøtt og kylling er tatt ut av målprissystemet, er også innholdet i rammen annerledes enn tidligere. Det brukes også midler over avtalen til infrastruktur- og utviklingstiltak m.v., som ikke inntektsføres direkte i totalregnskapet. Midlene har likevel stor betydning for utviklingen over tid, og for måloppnåelsen i landbruks-politikken.

Det påhviler partene et ansvar for å gjøre virkemidlene enkle og effektive og å sikre at de virker i tråd med formålet, jf. også Riksrevisjonens påpekninger. Transaksjonskostnadene knyttet til virkemidlene må holdes så lave som mulig. Det vil likevel være klare forskjeller mellom ulike typer virkemidler. De store rettighetsbaserte tilskuddene, som bare krever registrering og kontroll av karakteristika ved foretakene, vil ha lave transaksjonskostnader. Samtidig er de mindre egnet til å nå mer spesifikke mål. Slike mål kan eksempelvis kreve ordninger med lokal/regional prioritering av mål, og prioritering mellom enkeltsøkere, for å i verksette de beste prosjektene. Slike virkemidler vil naturlig måtte ha høyere transaksjonskostnader. Det må likevel arbeides for at transaksjonskostnadene blir så lave som mulig.

Det formelle grunnlaget

Viktige deler av det formelle grunnlaget for forhandlingene er gjengitt i kapittel 2. Statens tilbud er basert på premissene i Regjeringens politiske plattform, St.meld. nr. 19 (1999-2000) *Om norsk landbruk og matproduksjon* og Stortingets behandling av denne, jf. Innst. S. nr. 167 (1999-2000), og Stortingets behandling av inneværende jordbruksavtale, Innst. S. nr. 364 S (2009-2010). I sistnevnte innstilling heter det:

”Flertallet (alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet) er opptatt av å sikre lønnsomheten i landbruket ved å stimulere til at landbrukseiendommens totale ressurser blir utnyttet på en optimal måte. Det vil bidra til et aktivt landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, viser til at jordbruksavtalen bidrar til denne utviklingen gjennom en markert satsing på det grasbaserte husdyrholdet, og med en klar distriktsprofil i virkemiddelbruken. Mangfoldet i bruksstørrelse og produksjon over hele landet er et viktig fundament for landbrukets legitimitet i befolkningen. Budsjettoverføringene i jordbruksavtalen kan bare forsvares gjennom at distriktslandbruket blir opprettholdt og at landbruket også i årene framover i stor grad skal dekke innenlands etterspørsel etter de produkter det er naturlig å produsere her i landet.”

Disse sitatene utgjør vesentlige premisser for utformingen av Statens tilbud. Både Regjeringens politiske plattform, og et bredt flertall i Næringskomitéen legger vekt på betydning

ingen av en variert bedriftsstruktur og at jordbruket skal opprettholdes over hele landet. Dette har Regjeringen, og avtalepartene, fulgt opp de siste årene gjennom sterk prioritering av det grasbaserte husdyrholdet, og gjennom distrikts- og strukturprofilen i fordelingen. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at en slik prioritering skal videreføres i årets avtale.

6.2 Grunnlagsmaterialet

Utviklingen i viktige indikatorer fra Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) er gjengitt i kapittel 3. I forhandlingssammenheng måles inntektsutviklingen i jordbruket på resultatmålet *Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk* i Totalkalkylens normaliserte regnskap, inkludert inntektsverdien før skatt av jordbruksfradraget ved ligningen.

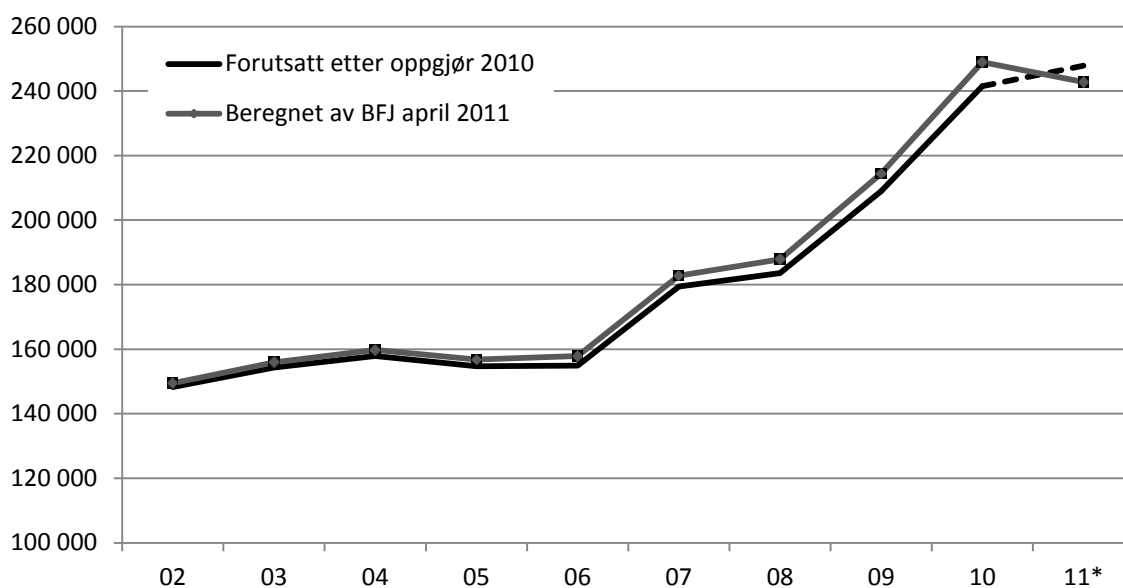
Budsjettnemnda gjennomgår i Utredning nr. 1 avgrensingene og beregningsprinsippene i Totalkalkylen. Totalkalkylen er et sektorregnskap som skal vise totalverdiene som skapes i norsk jordbruk ved utnyttelse av jordbrukets produksjonsressurser. I disse ressursene inngår de ikke-avskrivbare driftsmidlene jord og melkekvoter. Beregningene er avgrenset til økonomiske transaksjoner mellom jordbrukssektoren og andre sektorer. Sektoren ”jordbruk” er definert ut fra de varer som er regnet som jordbruksvarer. Jordbrukshusholdningenes inntekter/kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk, andre næringer og tilleggsnæringer som turisme, holdes utenom. Driftsoverskuddet skal gi avkastning til alt utført arbeid i sektoren og til kapitalen som regnes å tilhøre sektoren, herunder jord og melkekvoter. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at Totalkalkylen fortsatt skal være et sektorregnskap. Det vises samtidig til at på foretaksnivå, som i Referansebrukene, føres jordleie, leie/kjøp av melkekvote, fôr og maskintjenester som kostnader. Det samme gjelder eventuelt inntekt i de foretakene som har slik kostnad/inntekt. Ulike føringsprinsipper følger av at slike kostnader/inntekter påvirker den enkelte næringsutøvers økonomiske resultat, men ikke nettoresultatet i sektoren som helhet.

Inntektene i jordbruket varierer fra år til år. Det er derfor behov for å vurdere inntektsutviklingen over noe tid. For perioden 2006 til 2011, som denne regjeringen har hatt ansvar for, ble det i fjor lagt til grunn en inntektsvekst på 60 pst., eller knapt 93 000 kroner per årsverk. Årets materiale viser en inntektsvekst i denne perioden på om lag 54 pst., eller 85 000 kroner per årsverk, jf. figur 6.2 og tabell 6.1.

For perioden 2009 til 2011 skulle fjorårets avtale legge til rette for en inntektsvekst på om lag 21 pst., eller 38 900 kroner per. årsverk. Årets grunnlagsmateriale fra Budsjettnemnda viser en inntektsøkning på vel 15 pst. for perioden 2009 til 2011, eller 28 400 kroner per årsverk.

Figur 6.2 og tabell 6.1 viser inntektsutviklingen beregnet/prognosert i fjor, sammenlignet med årets tall.

Figur 6.2 Inntektsutviklingen i jordbruket 2002 til 2011 (budsjett) iflg. Budsjettnemnda for jordbruket. Kroner per årsverk i normalisert regnskap, inkl. verdien av jordbruksfradraget.

Tabell 6.1 Inntektsutvikling i jordbruket, lagt til grunn for avtalen i 2010 og beregnet av BFJ i 2011. Prosent og kroner per årsverk.

Beregnet i år, 2009 til 2011	15,1 %	28 400
Lagt til grunn i fjor, 2009 til 2011	21,2 %	38 900
Differanse 09-11		-10 500
<i>Andre grupper fra 2009 til 2011 ¹⁾</i>	<i>7,5 %</i>	<i>31 400</i>
Beregnet i år, 2006 til 2011	53,8 %	84 900
Lagt til grunn i fjor, 2006 til 2011	60,0 %	93 000
Differanse 06-11		-8 100
<i>Andre grupper fra 2006 til 2011 ¹⁾</i>	<i>25,4 %</i>	<i>91 600</i>

1) Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene t.o.m. 2010. SSBs prognose for 2011.

Budsjettnemnda har beregnet en inntektsøkning fra 2009 til 2010 på vel 16 pst., eller 34 500 kroner per årsverk. Det er noe mer enn lagt til grunn i fjor, og skyldes bl.a. større brutto inntektsvekst fra kjøtt- og melkeproduksjonen, og noe større reduksjon i arbeidsforbruket, med grunnlag i resultatene fra SSBs jordbrukstelling for 2010.

Når det gjelder inntektsutviklingen fra 2009 til 2011, skyldes avviket fra det partene la til grunn i fjor, særlig en reduksjon på 0,7 pst. i samlet produksjonsvolum fra 2010 til 2011. Produksjonen prognoseres imidlertid opp for kraftfôrkrevende produksjoner, men et visst markedsoverskudd og økning i omsetningsavgiftene medfører pristap for produsentene. Prisvekst på energi og gjødsel bidrar til større kostnadsvekst enn forutsatt. Sterk prisvekst på gjødsel henger sammen med at prisene på matråvarer internasjonalt har økt med 37 pst. de siste 12 mnd, iflg. FAO. Kornprisene har økt med 60 pst.

Etter et fall i importen i 2009, økte importen av landbruksvarer med 10 pst. i volum og vel 4 pst. i verdi fra 2009 til 2010. Bl.a. ost, storfekjøtt og grøntprodukter importeres til full toll. Det er grovt sett balanse i råvaremarkedene i Norge, men underdekning med storfe-

kjøtt og korn, og tendens til overskudd for svinekjøtt og egg. Jordbruksarealet er marginalt fallende, men avgangen er større i noen områder med vanskeligere driftsforhold. Det er en tendens til at sentrale jordbruksområder øker sin andel av produksjonen, særlig innen for kjøttproduksjonen.

Den sterke prisveksten på gjødsel har bidratt til at det budsjetteres med at mengden mineralgjødsel i 2011 vil være 18 pst. lavere enn gjennomsnittet for årene 2000-2007, til tross for en økning fra 2010 til 2011. Tilført mengde nitrogen per dekar er om lag 11 pst. lavere.

Investeringene nådde sitt laveste nivå etter opptrappingen på 70-tallet i 2002, og har siden økt. De siste årene har investeringsvolumet vært noenlunde stabilt, med en viss reduksjon i 2009, iflg. Budsjettnemnda. SSBs fullstendige jordbrukstelling for 2010, viser en noe større reduksjon i arbeidsforbruket enn det nemnda har regnet med de siste årene. Arbeidsforbruket i jordbruket anslås redusert med 3,3 pst. i 2011. Det ble i fjor regnet med en reduksjon på 2,5 pst. i 2011.

Med det oppdaterte tallgrunnlaget har jordbrukssektoren, de siste 10 årene, hatt en vekst i brutto arbeidsproduktivitet på 6 pst. per år, og en økning i multifaktorproduktivitet på 2,2 pst. per år. Iflg. Nasjonalregnskapet var økningen i arbeidskraftproduktiviteten for private fastlandsnæringer i perioden 1991-2009 2,4 pst. per år, mens total faktorproduktivitet økte med 1,9 pst. per år.

Referansebrukene

Referansebrukene bygger på regnskapstall fra 2009 i NILFs Driftsgranskinger som regnes fram til 2011. Referansebrukene viser gjennomgående bedre inntektsutvikling enn normaliserte regnskaper, spesielt for grasbasert husdyrhold fra 2010 til 2011. Ny økning i gjødselprisene slår særlig ut i resultatet for kornbrukene, samtidig som produktivetsanslagene for referansebruk med korn er usikre og sårbare for variasjon i enkeltelementer. Til forskjell fra Totalkalkylen er avskrivningene i NILFs driftsgranskinger beregnet etter historiske kostnader, og lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. Samtidig er inntektsnivået høyere i referansebrukene, som er valgt ut blant foretak som ligger over de med minst økonomisk driftsomfang.

For å belyse problemstillinger omkring økonomien på større melkeproduksjonsforetak, som har hovedinvesteringen nærmere i tid, har Budsjettnemnda i årets referansebruksberegninger bl.a. delt inn melkeproduksjonen med større spenn i bedriftsstørrelse enn tidligere. I tillegg er det tatt inn et nytt referansebruk nr. 28, som er et fellesforetak (samdrift) med 41 årskyr.

I utredning nr. 2 peker Budsjettnemnda på betydningen av å kjenne investeringstidspunktet ved tolkningen av regnskapsmessig resultat og sammenligningen mellom bruksgrupper. Når det hentes regnskapsdata fra reelle regnskap på et gitt tidspunkt, vil en, med forutsetning om jevne investeringer, i gjennomsnitt finne data hvor kapitalen er halvt nedskrevet. Det har vært stor variasjon i investeringene historisk, og derfor må regnskapsmessig resultat bl.a. tolkes på det grunnlaget. Budsjettnemnda viser bl.a. at to identiske driftsbygninger til 40 kyr, bygd med 10 års mellomrom vil ha om lag 80 000 kroner i forskjell i avskrivninger i år 10 ved lineære avskrivninger, og om lag 145 000 kroner ved saldoavskrivninger. Om referansebrukene med melkeproduksjon skriver Budsjettnemnda bl.a.:

”Inndeling etter størrelse vil med stor sannsynlighet samtidig innebære en systematisk sortering av investeringstidspunkt. Foretak nr. 12 med 13 kyr har trolig eldre driftsbygning enn foretak nr. 14 med 47 kyr. For å sammenligne reelle forskjeller i enhetskostnader burde investeringstidspunktet vært likt. Det foreligger ikke data som viser gjennomsnittlig investeringstidspunkt for de ulike referansebrukene. Investeringstidspunktet har stor betydning for å vurdere kostnaden per ku ved ulikt driftsromfang. Ulike innslag av leasing, som gir stor skjevfordeling av regnskapsført kostnad ved kapitalutstyret over dets levetid, kan også bidra til variasjon.

Samtidig er det sannsynlig at bruk med hovedinvesteringen langt tilbake i tid, vil ha noe mindre rasjonelle driftsopplegg, slik at investeringstidspunktet også har betydning for registrert arbeidsforbruk. Tabell 4 viser vesentlig større fall i antall arbeidstimer pr ku enn i regnskapsførte kostnader. Det kan derfor antas at investeringstidspunktets betydning for resultatmålet «vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk» er mindre enn om regnskapsførte avskrivninger per ku og timer per ku vurderes hver for seg.

Tabell 4. Regnskapsførte kostnader, arbeidsforbruk og driftsresultat for noen referansebruk med melk med forskjellig driftsromfang. Regnskapsåret 2009

	Referansebruksnummer			
	12	1	13	14
<i>Antall årskyr</i>	13	21	32	47
<i>Sum avskrivninger, kroner</i>	70 790	113 818	173 700	280 448
<i>Sum kostnader, kroner</i>	617 097	937 976	1 398 820	1 982 715
<i>Sum arbeidstimer</i>	2 949	3 460	4 009	4 130
<i>Avskrivninger, kroner per årsku</i>	5 574	5 420	5 428	6 005
<i>Sum kostnader, kroner per årsku</i>	48 590	44 666	43 713	42 456
<i>Kostnader inkl. fam. arbeid og rentekrav på innsatt kapital, kroner per årsku</i>	80 308	68 154	62 516	57 104
<i>Sum arbeidstimer per årsku</i>	232	165	125	88
<i>Vederlag til arbeid og e.k., kr.</i>	266 677	402 600	530 327	557 998
<i>Vederlag til arbeid og e.k., per årsverk, kr.</i>	166 843	214 681	244 064	249 275

Flere undersøkelser viser fallende kostnader per bås plass med økende driftsromfang. Avskrivninger per årsku i tabell 4 er derfor ikke som forventet. Sannsynligvis illustrerer dette store forskjeller i investeringstidspunkt fra det minste til det største referansebruket.

Kostnader inkludert verdsetting av familens arbeid til 157 kroner per time og verdsetting av innsatt kapital i jordbruket til 3 prosent rente, er også vist per årsku. Referansebruket med 13 årskyr har da en total kostnad per årsku som er 51 prosent høyere enn referansebruket med 47 årskyr”.

Jordbruksfradraget

Avtalepartene er enige om å inkludere verdien av det særskilte jordbruksfradraget ved ligningen ved vurdering av inntektsutviklingen i jordbruket. Budsjettnemnda har beregnet inntektsverdien før skatt av jordbruksfradraget de siste årene som vist i tabell 6.2.

Tabell 6.2 Virkningen av inntektsfradraget ved ligningen.

	2008	2009	2010*	2011**
Spart skatt, mill. kroner	853	795	857	839
Verdi før skatt, mill. kroner	1 273	1 187	1 279	1 252
Inntektsverdi, kroner/årsverk	21 400	20 700	23 300	23 500
Utnyttingsgrad	44 %	42 %	47 %	47 %

* Foreløpig regnskap, **Budsjett

Kilde: BFJ

Budsjettnemndas anslag, basert på selvangivelser for 2009, viser at verdien av jordbruksfradraget, omregnet til verdi før skatt, er om lag 1¼ mrd. kroner i 2010 og 2011. Iflg. Budsjettnemndas anslag øker utnyttelsesgraden fra 42 pst. i 2008 til 47 pst. i 2010.

Økte inntekter som følge av årets oppgjør, vil bidra til å øke utnyttelsesgraden av jordbruksfradraget. Med grunnlag i tallene fra SSB/BFJ har Statens forhandlingsutvalg lagt til grunn at 28 pst. av en økning i 'Vederlag til arbeid og kapital' (ekskl. endring i rentekostnad) per jordbruksbedrift, vil gi grunnlag for økt fradrag.

6.3 Rammen

6.3.1 Endringer på kapittel 1150

Medlemsavgift til folketrygden

Statens forhandlingsutvalg viser til brev til landbruks- og matministeren fra finansministeren, datert 11. mai 2011, med henvisning til forslag om heving av trygdeavgift og jordbruksfradrag ifbm. statsbudsjettet for 2012. I brevet sier finansministeren at det tas sikte på å heve trygdeavgiften fra 7,8 pst. til 11,0 pst. for næringsinntekts i jord- og skogbruk fra 2012. Som kompensasjon legger finansministeren til grunn at bevilgningen til medlemsavgift til folketrygden innenfor jordbruksavtalen, omdisponeres til inntektsgivende tiltak innenfor avtalerammen. I tillegg vil det bli foreslått å øke jordbruksfradraget innenfor en provenyramme på om lag 120 mill. kroner i 2012. Det tas sikte på å foreslå prosentvis lik økning av såkalt inntektsuavhengig fradrag (54 000 kroner), sats ut over inntektsuavhengig fradrag (32 pst.) og av maksimalt samlet fradrag.

Statens forhandlingsutvalg forutsetter at avtalepartene legger dette til grunn for forhandlingene. Forhandlingsutvalget foreslår at dagens bevilgning på underpost 78.13 *Medlemsavgift til folketrygden*, på 130,8 mill. kroner, kan omdisponeres til andre formål på avtalen. I grunnlagsmaterialet som Budsjettnemnda legger fram i 2012, skal det gjøres en særskilt gjennomgang som på en konsistent måte gir et riktig bilde av inntektsutviklingen som følger av denne systemomleggingen.

Skadefondet for landbruksproduksjon

Det legges opp til at skadefondet for landbruksproduksjon gjøres om fra en fondsordning til en overslagsbevilgning som omfatter de samme fem delordningene som i dag. Med dette forslaget vil erstatningsordningene over jordbruksavtalen følge samme budsjetteringsprinsipp som de øvrige erstatningsordninger som ligger utenfor jordbruksavtalen. Det foreslås opprettet en ny post 71 med tittelen ”Tilskudd til erstatning ved avlingsskade m.m.”, jf. kapittel 7.1.

6.3.2 Oppbygging av rammen

Jordbrukets brutto inntekter består av egeninntjening fra markedet og overføringer fra staten. Oppbyggingen av rammen er basert på anslag for utviklingen i jordbrukets produksjon, kostnadsutvikling, samt arbeidsforbruk og anslag på lønnsvekst for andre grupper, jf. tabell 6.3. For de makroøkonomiske størrelsene har Statens forhandlingsutvalg lagt til grunn SSBs prognoser i Økonomisk utsyn nr. 1/2011.

Teknisk framregning til 2012

Statens forhandlingsutvalg har lagt følgende prognoser til grunn for rammen på poster som ikke er avtaleregulert:

- Økning i produksjonsvolumet på 0,3 pst., som er samme prosentvise endring som gjennomsnittet av 5 foregående år.
- Prisøkning lik generell prisvekst på 1,5 pst. for inntektsposter som ikke er avtaleregulert. Disse utgjør om lag 1/3 av brutto markedsinntekter.
- Reduksjon i volumet av ikke-varige driftsmidler på 0,5 pst.
- Prisøkning på jordbrukets driftsmidler på 1,5 pst., som er lik generell prisvekst.
- Kapitalslit og leasing er beregnet av Budsjettnemndas sekretariat med grunnlag i samme investeringsnivå i 2012 som i 2011, generell prisvekst på 1,5 pst., og 0,6 prosentpoeng økning i bankenes utlånsrente.
- Normalisert rentekostnad er beregnet med samme forutsetninger og økning i lånemassen på nær 2 mrd. kroner.
- 3,2 pst. reduksjon i arbeidsforbruk, som prognosert av Budsjettnemnda.
- 3,85 pst. lønnsøkning for andre grupper i fra 2010 til 2011 og 4,1 pst. fra 2011 til 2012.

Statens forhandlingsutvalg viser videre til at årets materiale viser en inntektsvekst for perioden 2006 til 2011 som er vel 6 pst. svakere en det som ble lagt til grunn for avtalen i fjor. Det er tatt hensyn til dette ved utforming av tilbudet.

Rammen

På dette grunnlag har statens tilbud en ramme på 1 000 mill. kroner.

Tabell 6.3 Oppbygging av økonomisk ramme.

	Grunnlag Mill kr	Volum %	Pris, %	LMD Mill. kr
0. Markedsinntekter utenom avtalen	26 084	0,3 %	0,5 %	210
1. Driftskostnader	16 807	-0,5 %	1,5 %	165
2. Kapitalslit og leasing				170
3. Normalisert realrentekostnad				400
4. Redusert arbeidsforbruk 2012	11 668	-3,2 %	4,1 %	90
A. Sum, mill. kroner				615
B. Nivåheving i 2012 ut over lik prosentvis vekst				385
SUM, mill. kroner				1 000

Finansieringen av rammen går fram av tabell 6.4. Målprisene økes fra 01.07.11 med en årsvirkning på 535 mill. kroner. Fra 2010 er det 60 mill. kroner i overførte midler, som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda. Disse midlene disponeres som en del av rammen. Bevilgningen over kapittel 1150 økes med 315 mill. kroner i 2012. Med forutsetningene i tabell 6.3 øker utnyttningen av jordbruksfradraget tilsvarende en inntektsverdi på om lag 90 mill. kroner.

Tabell 6.4 Finansiering av rammen.

	Mill. kr
Netto endring i målpriser fra 01.07.11	535
Endret bevilgning på kap. 1150 i 2012	315
Overførte midler fra 2010	60
Endret verdi av jordbruksfradraget	90
SUM	1 000

Rammen gir grunnlag for en inntektsvekst på om lag 7 pst., eller knapt 17 000 kroner per årsverk i 2012, i forhold til 2011 før oppgjør, når verdien av jordbruksfradraget er inkludert.

Om lag 350 mill. kroner (om lag 70 pst. av de foreslåtte målprisendringene, korrigert for økt kraftfôrpris) får inntektseffekt allerede i 2011. Inkludert verdien av jordbruksfradraget økes inntektsnivået i 2011 med om lag 3 pst., eller om lag 7 500 kroner per årsverk dersom de foreslåtte økningene i målpriser realiseres fra 1. juli.

Udisponerte midler

Fra 2010 er det vel 60 mill. kroner i overførte midler, som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda. Disse midlene inngår i finansieringen av rammen. I tillegg kan udisponerte budsjettmidler med gjeldende regelverk i 2011, på 76,8 mill. kroner omdisponeres.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det omdisponeres 138,1 mill. kroner av overførte og ledige midler i 2011 som økt bevilgning til Landbrukets utviklingsfond, kapittel 1150 post 50.12.

6.4 Fordeling på priser og tiltak

6.4.1 Økning i målprisene

Endringene i målprisene er vist i tabell 6.5.

Tabell 6.5 Målprisendringer fra 01.07.11.

	Kvantum	Målpris	Fra	Fra
	Mill. l/kg/kr	Kr / kg	1.7.2011	1.7.2011
			Kr/l / kg	Mill. kr
Melk, ku og geit	1520,1	4,54	0,10	152,0
Gris	129,3	29,51	1,20	155,2
Sau/lam	24,4	59,15	1,50	36,6
Egg	61,2	17,24	1,30	79,6
Poteter	204,9	3,31	0,25	51,2
Grønnsaker	1528,0		2,1%	31,6
Frukt	155,6		2,1%	3,2
Norsk matmel	256,0	0,10	0,10	25,6
Sum				535,0

Målprisene økes innenfor en samlet ramme på 535 mill. kroner. Det foreslås økninger i målprisene i tråd med jordbrukets krav, med unntak for grønnsaker og frukt og for korn. For grønnsaker og frukt foreslås målprisøkninger tilsvarende 2,1 pst. Målprisen på mathvete økes med 10 øre per kg, bygg med 6 øre per kg og havre med 3 øre per kg. Målprisen for oljevekster økes med 12 øre per kg.

Næringsmiddelindustrien

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at næringsmiddelindustriens konkurransekraft ikke skal svekkes som følge av oppgjøret. Bevilgningen til råvareprisordningen (post 70.12) skal ta hensyn til svingninger i volumer, endringer i målpriser og tilskuddsendringer som påvirker råvareprisene til industrien, samt virkninger som følge av mulige svingninger i valutakurser. Med grunnlag i prognoser for forbruk, foreslås en reduksjon i bevilgningen på 12 mill. kroner. Målprisen på matkorn foreslås økt med 10 øre per kg,

6.4.2 Endring i bevilgninger over avtalen

Bevilgningspostene over kapittel 1150, *Til gjennomføring av jordbruksavtalen*, foreslås endret som vist i tabell 6.6. Satsendringer på de enkelte ordningene går fram av vedlegg. Tilpasning av virkemiddelbruken er nærmere omtalt i kapittel 7.

Tabell 6.6 Endringer i bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen.

Post		Endring mill. kr	Budsjett 2011 mill. kr
50	Fondsavsetninger	62,000	1 083,153
70	Markedsregulering	-10,000	197,900
73	Pristilskudd	4,300	2 283,500
74	Direkte tilskudd	441,550	7 810,119
77	Utviklingstiltak	1,500	211,230
78	Velferdsordninger	-171,521	1 751,704
SUM KAP. 1150		327,829	13 337,606
KAP. 4150 Post 80		12,800	79,200

6.4.3 Utslag på referansebrukene

Statens forhandlingsutvalg har i fordelingen prioritert det grasbaserte husdyrholdet, melk- og storfekjøttproduksjonen. Tabell 6.7 viser utslaget av pris- og tilskuddsendringer i tilbudet inkludert forutsetninger om pris- og kostnadsendringer, og økt utnytting av gjeldende regelverk for jordbruksfradraget, tilsvarende forutsetningene for rammen, jf. tabell 6.3.

Tabell 6.7 viser beregnet utslag av tilbudet på referansebrukene, inkl. omdisponeringen av bevilgningen til medlemsavgift til folketrygden på 130,8 mill. kroner. Det er ikke beregnet effekter av skattemessige forhold, som endret regelverk for jordbruksfradraget og økt trygdeavgiftssats. Når det likevel er vist utslag inkl. effekten av omfordelingen av bevilgningen til folketrygden, er det fordi fordelingen av de 130,8 mill. kronene er en del av en samlet disponering innenfor nytt forslag til bevilgningsnivå for kapittel 1150. Det er ikke mulig å isolere hvilke midler som er brukt til hva.

Tabell 6.7 Beregnet utslag på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer inkl. anslåtte pris- og kostnadsendringer til 2012. Kroner per årsverk 1).

		Årsverk	2011 før oppgjør	Utslag i 2012 inkl. kostnads- endring 1)
1	Melk og storfe, 21 årskyr	1,88	295 900	17 800
2	Korn, 335 daa	0,45	157 900	5 700
3	Sau, 142 vinterfôra	1,21	210 000	16 600
4	Melkegeit, 90 årsgeiter	1,70	318 700	22 700
5	Svin og korn, 45 avlssvin	1,70	219 100	36 200
6	Egg og planteprodukter, 5600 høner	1,77	296 100	44 600
7	Poteter og korn, 87 daa poteter	1,28	247 800	31 000
8	Ammeku/storfeslakt, 26 ammekyr	1,26	208 900	12 500
9	Frukt/bær og sau, 48 daa frukt	1,81	298 600	16 700
10	Fjørfekjøtt og planteprodukter	1,14	315 100	4 400
11	Økologisk melk, 23 årskyr	1,86	333 400	19 700
12	Melk og storfe, 13 årskyr	1,60	242 400	19 500
13	Melk og storfe, 32 årskyr	2,17	327 600	17 300
14	Melk og storfe, 47 årskyr	2,24	346 400	17 000
15	Melk og storfe, 23 årskyr Østl. flatbygder	1,98	306 800	14 500
16	Melk og storfe, 19 årskyr Østl andre bygder	1,84	301 100	18 200
17	Melk og storfe, 34 årskyr Jæren m.m.	1,85	382 100	17 000
18	Melk og storfe, 19 årskyr Agder/Rogaland	1,70	261 100	16 400
19	Melk og storfe, 20 årskyr Vestlandet	1,80	286 900	17 700
20	Melk og storfe, 22 årskyr Trøndelag	2,01	295 200	17 700
21	Melk og storfe, 19 årskyr Nord-Norge	1,90	301 800	16 600
22	Korn, 232 daa, Østlandet	0,36	85 900	5 300
23	Korn, 692 daa, Østlandet	0,73	223 100	13 200
24	Korn/svin, 22 avlssvin Trøndelag	1,04	227 100	29 900
25	Sau. 128 vinterfôra, Vestlandet	1,19	169 700	14 300
26	Sau. 165 vinterfôra, N-Norge	1,26	280 000	18 400
27	Sau. 237 vinterfôra, landet	1,56	283 700	17 400
28	Samdrift melk 41 kyr, landet	2,62	354 100	17 900

1) Fullt utslag i 2012 inkl. samme pris- og kostnadsutvikling fra 2011 til 2012 som lagt til grunn for rammen, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget med gjeldende regelverk. Utslaget inkluderer omdisponering av 130,8 mill. kroner fra medlemsavgift til folketrygden til andre formål, men ikke varslet endring i trygdeavgift eller utviding av jordbruksfradraget ved ligningen.

6.5 Andre hovedpunkter

6.5.1 Grasbasert husdyrhold - distrikts- og strukturprofil

I fordelingen er det lagt vekt på å styrke økonomien i melk- og storfekjøttproduksjonen og det distrikts- og grasbaserte husdyrholdet.

- Satsene i driftstilskuddet til melkeproduksjon og spesialisert storfekjøttproduksjon økes tilsvarende vel 188 mill. kroner.
- Satsene i tilskudd til husdyr økes med vel 148 mill. kroner for de grasbaserte produksjonene.

- Satsene i arealtilskuddet til grovfôr økes med vel 132 mill. kroner. Tilskuddet økes i alle områder unntatt Østlandets flatbygder og Jæren (sone 1 og 2).
- Satsene i beitetilskuddene økes tilsvarende 41 mill. kroner, hvorav 27 mill. kroner til utmarksbeite.

6.5.2 Grøntsektoren

- Det foreslås å øke bevilgningen til kollektiv dekning av omsetningsavgift hagebruk med 2 mill. kroner for å styrke opplysningsvirksomheten for frukt og grønt.
- Satser og maksimalbeløp i distrikts- og kvalitetstilskuddet til frukt, bær og grønnsaker økes med 5 pst.
- Arealtilskudd til frukt og bær økes med vel 5 mill. kroner og frukt og bær deles i 2 separate vekstgrupper.
- Det foreslås å innføre en ny tilskuddsats i distrikts- og kvalitetstilskuddet for epler/-pærer til press på 1,45 kroner per kg. Bevilgningsbehovet er anslått til 5,5 mill. kroner.

6.5.3 Landbrukets utviklingsfond

Statens forhandlingsutvalg foreslår å styrke innvilgningsrammen for investeringstilskudd innenfor bevilgningsøkningen på kapittel 1150. Innvilgningsrammen for Landbrukets utviklingsfond foreslås økt med 60 mill. kroner i 2012. For å styrke fondskapitalen foreslås bevilgningen til fondet økt med 60 mill. kroner. I tillegg tilføres fondet 138,1 mill. kroner i 2011 av ledige midler på avtalen. Forslaget innebærer bl.a. følgende bevilgningsendringer:

- Fylkesvise BU-midler økes med 28,5 mill. kroner
- Skogbruk og bioenergi økes med 10 mill. kroner
- Spesielle miljøtiltak i jordbruket økes med 9,5 mill. kroner
- KSL Matmerk økes med 3 mill. kroner
- Utviklingstiltak innen økologisk landbruk økes med 2 mill. kroner
- Informasjons- og utviklingstiltak, miljø og klima, økes med 1 mill. kroner

Utviklingsprogrammet for matspesialiteter fra landbruket videreføres med en bevilgning på 63,5 mill. kroner.

6.5.4 Miljø- og klimatiltak

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det etableres en parts sammensatt arbeidsgruppe som skal foreslå en felles rapporteringsstruktur for miljømål, virkemiddelbruk og indikatorer for miljøoppnåelse.

Det foreslås at samlet bevilgning til miljøtiltak økes med vel 170 mill. kroner, fordelt på følgende ordninger (jf. kapittel 7.2 og 7.4):

- *Nasjonalt miljøprogram* økes med vel 150 mill. kroner.

- *Regionale miljøprogram (RMP)* økes med 11 mill. kroner, inkl. flytting av tilskudd til beiteareal for gås, fra LUF.
- *Miljøvirkeidler over Landbrukets utviklingsfond* økes med 9 mill. kroner.
  - Herunder økes bevilgningen til den kommunale ordningen Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL) med 9,5 mill. kroner.

6.5.5 Økologisk jordbruk

Statens forhandlingsutvalg legger vekt på stabilitet og forutsigbarhet i tilskuddsordningene rettet mot primærprodusentene. For å stimulere til økt produksjon av grasbaserte økologiske produkter foreslås det å flytte 25 kroner i tilskudd per dekar grovfôrareal til tilskudd basert på dyretall. Bevilgningen til utviklingstiltak innen økologisk landbruk økes med 2 mill. kroner.

6.5.6 Velferdsordningene

Tilbudet innebærer:

- Satsene for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid økes med 4 pst. og maksimalbeløpet per foretak heves med 2 600 kroner til 66 600 kroner. Det etableres ikke en ny delutbetaling av avløsertilskudd ferie og fritid.
- Maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. økes fra 1 250 til 1 300 kroner. Endringen vil også styrke landbruksvikarordningen.
- Det foreslås det å bevilge 1 mill. kroner til en kampanje for HMS i landbruket.

6.5.7 Andre politikkområder

- Det foreslås å følge forslagene fra flertallet i arbeidsgruppen som har evaluert mottakplikten knyttet til markedsreguleringen i jordbruket. Det innebærer at markedsregulatoren innen de enkelte sektorene skal framlegge sine prisbetingelser rettet mot produsent for avtalepartene i forkant av jordbruksforhandlingene.
- Det foreslås å nedsette en partsammensatt arbeidsgruppe med mandat å gå igjennom frakttilskuddsordningene for korn og kraftfôr.
- Det foreslås at det gjennomføres en ekstern evaluering av tilskuddsordningene som har som formål å stimulere til beiting, med avtalepartene som referansegruppe.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Skadefondet for landbruksproduksjon

I 2010 ble skadefondet tilført totalt 50 mill. kroner med 30 mill. kroner i saldert budsjett, 10 mill. kroner omdisponerte midler i jordbruksoppjøret, samt 10 mill. kroner i nysalderingen. Utbetalingene fra skadefondet i 2010 var på 104 mill. kroner.

Egenkapitalen i fondet ble dermed redusert med 54 mill. kroner. De store utbetalingene skyldtes store overvintringsskader på eng i den nordlige landsdel, og betydelige avlingsskader særlig i Troms. Som følge av betydelige transportkostander knyttet til å kjøpe inn nødvendig grovfôr, ble partene enige om å øke erstatningssatsen på grovfôr i Troms for 2010 fra 2 kroner til 4 kroner per forenhet. Dette innebar økte utbetalinger til Troms i størrelsesorden 25 mill. kroner mer enn ved ordinær sats.

Senere ble satsen vedtatt økt med ytterligere 0,70 øre per forenhet. Dette tilsvarer en økt utbetaling i størrelsesorden 8 mill. kroner. Gjennom behandlingen av Prop. 73 S (2011 - 2012), er 8 mill. kroner overført til fondet i 2011 fra udisponerte midler på kapittel 1150, post 78. I 2011 er det bevilget 38 mill. kroner til fondet, mens SLF har prognosert utbetalinger på 53 mill. kroner. Uten ekstra tilførsler vil fondet etter dette ha en egenkapital ved utgangen av 2011 på 7 mill. kroner.

Gjøre skadefondet om til en overslagsbevilgning

På jordbruksavtalen, kapittel 1150 post 50.12 "Skadefondet for landbruksproduksjon" er det fem ordninger som har som formål å gi økonomisk kompensasjon til foretak som lider tap som følge av forhold foretakene ikke kan rå over. Det gjelder følgende ordninger:

4. Erstatning ved avlingssvikt i planteproduksjon
5. Erstatning ved tap av bifolk
6. Tilskudd til reparasjon av vinterskadd eng
7. Tilskudd ved tap i epleproduksjon forårsaket av rognebærmøll
8. Erstatning ved tap av sau på beite

Utenfor jordbruksavtalen på kap. 1143 Statens Landbruksforvaltning, ligger det 3 lignende erstatningspregede ordninger. Det er:

1. Post 72 Erstatninger, som kompenserer for ekspropriasjon av reinbeiter i Trollheimen
2. Post 73 Tilskudd til erstatning m.m. ved tiltak mot dyre- og plantesjukdommer
3. Post 75 Kompensasjon til dyreeiere som blir pålagt beitenekt

Videre ligger naturskadeordningen på kap. 1148 post 71.

Alle disse ordningene er overslagsbevilgninger der Stortinget bevilger ut fra et normalnivå, og der bevilgningsnivået justeres ved avvikende forbruk innenfor gjeldende satser.

Det foreslås å opprette en ny tilskuddspost fra 1.7 2011 med stikkordet *overslagsbevilgning på kapittel 1150, post 71.*

- Kapittel 1150 post 50 reduseres med et beløp tilsvarende bevilgningen for 2011 (30 mill. + 8 mill. kroner) fratrukket det som SLF alt måtte ha overført til fondet.
- Kapittel 1150 post 71 (nytt) kalles ”Tilskudd til erstatning ved avlingsskade mm, og foreslås bevilget med nettobeløpet ovenfor pluss restbeløpet i fondet (det tas høyde for ev. utbetalinger fram til 1.7.2011).
- Kapittel 4150 post 50 (ny) kalles ”Tilbakeføring fra skadefondet for landbruksproduksjon” og restbeløpet i fondet bevilges inn på denne posten.

Dette gir et bevilgningsmessig rom til utbetalinger på ordningene over skadefondet i 2011 på 60 mill. kroner. Dette er noe høyere enn forbruksprognosen fra SLF på 53 mill. kroner.

Det foreslås en bevilgning i 2012 i samsvar med SLF sin forbruksprognose på 40 mill. kroner.

7.2 Landbrukets utviklingsfond

Ordningene under Landbrukets utviklingsfond (LUF) omfatter virkemidler knyttet til næringsutviklings- og miljøtiltak, herunder tilskuddsordninger, tidsavgrensede programmer, samt utviklingsmidler. Landbruks- og matdepartementets strategi *Ta landet i bruk!* fra januar 2007, utgjør den nasjonale strategien for næringsutvikling, og legger rammene for satsingen på næringsutvikling med basis i landbrukets og bygdenes ressurser. Alle fylker har også utviklet egne strategier for arbeidet med næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket.

7.2.1 Økonomisk oversikt over fondet

Landbrukets utviklingsfond (LUF) hadde per 31.12.2010 en egenkapital på 2 049,2 mill. kroner. Av kapitalen var 1 208 mill. kroner inntående i Norges Bank, 19,8 mill. kroner inntående i annen bank og 821,8 mill. kroner var i form av utlån. Tabell 7.1 viser kapital situasjonen i LUF, herunder endring i egenkapital og likviditet. Fondet har også et ansvar i form av innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd.

Ansvar i 2010 var på 2 103,3 mill. kroner, og fremgår ikke av tabell 7.1. Ansvaret må sees i sammenheng med tallene for utvikling i egenkapital, ettersom ansvar i realiteten er gjeld fondet har knyttet til framtidige utbetalinger. LUF sitt totale ansvar har hatt en betydelig økning etter innføring av rentestøtteordningen. Mens de fleste tilsagn kommer til utbetaling i løpet av en 5-årsperiode, har rentestøtteordningen en planlagt utbetalingstid på 15 år. De faktiske utbetalingene er imidlertid i betydelig grad også avhengig av det generelle rentenivået.

Ordningen med investeringslån ble avvirket i 2003, og lånene betales tilbake over 15 år, jf. tabell 7.2. De siste lånene vil være tilbakebetalt i 2018. Økningen av det totale ansvaret fra 2009 til 2010 må også ses i sammenheng med at ansvaret på Bioenergi programmet, ordningen Informasjons- og utviklingstiltak miljø, Nærings- og miljøtiltak i skogbruket og Utviklingstiltak innen økologisk jordbruk, har økt på grunn av mindre utbetalinger i 2010 enn prognostisert. En del av de ekstraordinære investeringsmidlene bevilget i 2009, vil også komme til utbetaling først i 2011.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at Landbrukets utviklingsfond tilføres 138,1 mill. kroner i 2011 gjennom omdisponering av midler i 2011, jf. tabell 7.3.

Bevilgingen for 2012 foreslås økt med 60 mill. kroner. Tildelingsramme for tilskudd for 2012 foreslås til totalt 1 216 mill. kroner, ekskl. rentestøtte. I tillegg disponeres 4,0 mill. kroner av tilbakeførte reguleringsmidler.

Tabell 7.1 Framføring av kapitalsituasjonen i LUF for 2010-2012 med basis i regnskap for 2010 og prognoser over framtidige utbetalinger, mill. kroner.

	2010	2011	2012
Bevilgning ¹⁾	982,7	1 045,2	1 105,2
Engangsmidler ²⁾	98,6	138,1	
Rammeoverføring til kap. 1138, post 70 og kap. 1150, post 74.19			-6,5
Tildelt bevilgning fra kap. 1149, post 71	2,0	2,0	
Renteinntekter	29,5	28,0	33,5
Andre inntekter	15,8	12,5	6,5
Sum tilførsel	1 128,6	1 225,3	1 138,2
Utbetaling av tilskudd	1 098,5	1 220,4	1 250,8
Andre kostnader	11,5	7,2	6,2
Rentestøtte	56,5	61,8	63,0
Sum utbetalinger	1 166,5	1 289,4	1 320,0
Resultat	-37,9	-64,1	-181,8
Egenkapital LUF per 31.12	2 049,2	1 985,0	1 803,0
Innestående i Norges Bank, inkl. a konto Innovasjon Norge	1 227,8	1 227,6	1 204,5
Utestående investeringslån	821,8	706,6	598,0
Kortsiktig gjeld	0,6		
Tilførsel	1 128,6	1 225,3	1 138,2
Netto tilførsel av kapital i forbindelse med investeringslån	125,6	115,2	108,6
Disponibel likviditet	1 254,2	1 340,5	1 246,8
Utbetalinger inkl. rentestøtte	1 166,5	1 289,4	1 320,0
Endringer i likviditet	87,7	51,1	-73,2

1) 2011: Inkluderer reduksjon på 2 mill. kroner i etterkant av fremlegging av Prp. 133 S (2009-2010), samt rammeoverføringen av 32,5 mill. kroner fra Nærings- og handelsdepartementets kapittel 2421, post 70 til administrasjons- og gjennomføringskostnader i Innovasjon Norge.

2) 2011: 3 mill. kroner rammeoverføres fra sentrale BU-midler til kapittel 1138 post 70 Støtte til organisasjoner. Avsetningen til ordningen beiteareal for gås på 3,5 mill. kroner, overføres fra LUF til kapittel 1150 post 74.19 Regionale miljøprogram.

Fondets resultat i 2011 blir etter dette på -64,1 mill. kroner. Tabell 7.1 viser med dette utgangspunkt en endring i likviditeten for 2011 på 51,1 mill. kroner. Erfaringstall viser at den faktiske utviklingen kan avvike noe fra prognosene, som følge av frafall i ansvar. Kapitalsituasjonen og likviditetsutviklingen for LUF må fortsatt holdes under oppsyn.

Tabell 7.2 Framføring av utviklingen på utestående investeringslån (regnskap for 2010 og prognoser over framtidige utbetalinger), mill. kroner.

	2010	2011	2012
Inngående balanse	948,2	821,8	707,4
Avdrag på lån	-125,6	-115,2	-108,6
Tap på lån	-2,1	-2,0	-2,0
Utgående balanse	821,8	707,4	598,0

7.2.2 Innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Tabell 7.3 viser innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond i 2011 og 2012, samt endring i innvilgningsramme fra 2011-2012.

Tabell 7.3 Innvilgningsramme for LUF

	2011	2012	Endring 2011-2012
KSL Matmerk	46,0	49,0	3,0
Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket ¹⁾	26,0	26,0	-
Utviklingsprogrammet for matspesialiteter fra landbruket inkl. adm. kostnader	63,5	63,5	-
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler inkl. adm. kostnader	474,5	503	28,5
<i>bedriftsrettede midler (IN)</i>	414,5	443	28,5
<i>utviklings- og tilretteleggingsmidler (FM)</i>	60,0	60,0	-
Sentrale bygdeutviklingsmidler ²⁾	17,0	14,0	-3,0
<i>tilskuddsmidler til nasjonale prosjekt (IN)</i>	-	5,0	-
<i>omdømmemidler (LMD)</i>	-	9,0	-
Inn på tunet	9,0	10,0	1,0
Grønt reiseliv ³⁾	24,0	24,6	0,6
Skogbruk og bioenergi inkl. adm. kostnader	229,0	239,0	10,0
Helse- og utviklingstiltak sau og geit ⁴⁾	20,0	22,0	2,0
Forskning	48,0	49,0	1,0
Springing i matkjeden- ny identifikator i primærnæringen ⁵⁾	2,0	2,0	-
Sametingets midler til næringsformål og midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift ⁶⁾	3,0	3,4	0,4
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	115,0	124,5	9,5
Investeringsstøtte til organisert beitebruk	11,0	11,0	-
Informasjons- og utviklingstiltak, miljø og klima ⁷⁾	16,0	17,0	1,0
Støtte til verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap ⁸⁾	11,0	11,0	-
Spesialrådgiving energi i veksthusnæringen	-	1,0	1,0
Beiteareal for gås ⁹⁾	3,5	-	-3,5
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	44,0	46,0	2,0
SUM LUF, tilskudd	1 162,5	1 216,0	53,5
Rentestøtte	61,8	63,0	-
Sum LUF, tilskudd og rentestøtte	1 224,3	1 279,0	53,5
Tilbakeførte reguleringsmidler	5,0	4,0	-1,0
Innvilgningsramme inkl. reguleringsmidler	1 229,3	1 283,0	52,5

- 1) Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket omfatter i 2012 6 mill. kroner til Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL) og 20 mill. kroner til fylkeskommunens tilskuddsmidler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket.
- 2) For 2012 vil det bli overført 3 mill. kroner til statsbudsjettets kapittel 1138, post 70 til styrking av organisasjonsstøtte innen landbruksbasert næringsutvikling.
- 3) Satsingen innenfor Grønt reiseliv omfatter i 2012 18 mill. kroner til Utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv, 2 mill. kroner til Mat langs Nasjonale Turistveier og 4,6 mill. kroner til Utviklingsprogrammet for innlandsfisk. I tillegg blir satsingen på Frukt/bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet støttet med 2 mill. kroner over tilbakeførte reguleringsmidler.
- 4) Helse- og utviklingstiltak sau og geit omfatter i 2012 15 mill. kroner til prosjektet Friskere geiter, 5 mill. kroner til Nasjonalt beiteprosjekt, samt 2 mill. kroner til bekjempelse av fortråte hos sau og geit gjennom prosjektet Friske føtter.
- 5) Det avsettes 2 mill. kroner til finansiering av utvikling av matprodusentnummer for plante- og husdyrbruk i 2012. Finansieringen av piloter i eSporingsprosjektet blir avsluttet i 2011.
- 6) For 2012 avsettes det 2 mill. kroner til Sametingets midler til næringsformål. 1,4 mill. kroner avsettes til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift. Sistnevnte midler forvaltes av Innovasjon Norge.
- 7) Informasjons- og utviklingstiltak, miljø og klima omfatter i 2012 10 mill. kroner til informasjons- og utviklingstiltak, miljø, samt 6 mill. kroner til Nasjonalt utviklingsprogram for klimatilaktak.
- 8) I 2012 bevilges 3 mill. kroner som støtte til verdensarvområdene og 8 mill. kroner bevilges til Utvalgte kulturlandskap.
- 9) Bevilgningen til beiteareal for gås overføres i 2012 til kapittel 1150 post 74.19, Regionalt miljøprogram jf. kapittel 7.4.5

7.3 Nærings- og bygdeutvikling

7.3.1 Stiftelsen KSL Matmerk

Stiftelsen KSL Matmerk har oppgaver som er viktig for norsk matproduksjon generelt, og for økt verdiskaping på matområdet spesielt. KSL Matmerk har ansvaret for Kvalitetssystem i landbruket (KSL) og utvikling av merkeordningene *Nyt Norge*, *Beskyttede betegnelser* og *Spesialitet*. I tillegg har KSL Matmerk også ansvar for generisk markedsføring av økologisk mat, og for forvaltningen av Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL).

KSL er et viktig verktøy for å sikre en trygg og etisk forsvarlig matproduksjon, og skal sikre at forbrukerne skal kunne ha høy tillit til norskproduserte matvarer. Videreutvikling av KSL til et verktøy som dekker alle behov innenfor kvalitetssikring i landbruket, og arbeidet med å forbedre HMS i landbruket, er prioriterte områder.

Merkeordningen *Beskyttede betegnelser* eies av LMD, men KSL Matmerk har ansvaret for informasjon, rekruttering og veiledning av søkere til merkeordningen, samt søknadsbehandling. Merkeordningen *Spesialitet* eies og forvaltes av KSL Matmerk. Merkeordningen *Beskyttede betegnelser* skal bidra til å styrke konkurransekraften til norsk matproduksjon gjennom utvikling og synliggjøring av konkurransefortrinn basert på merkenavn, regionalt opphav og spesielle produktkvaliteter. Utvikling av produsentsamarbeid er også viktig. Arbeid med å gjøre merket kjent i det norske matmarkedet og rekruttering av nye merkebrukere prioriteres. Omfanget av produkter som er godkjent innenfor de to merkeordningene, har økt vesentlig de siste årene uten at bevilgningen har blitt endret tilsvarende. For å styrke markedsføringen av ordningen, foreslår Statens forhandlingsutvalg at bevilgningen for 2012 økes med 0,5 mill. kroner til 9 mill. kroner.

Nyt Norge skal synliggjøre mat med norske råvarer og skal bidra til å styrke norsk mat sin markedsposisjon i en skjerpet internasjonal konkurranse. Formidling av merkeordningen til forbruker, må prioriteres. Kostnadene til markedsføring fordeles mellom jordbruksavtalen, Omsetningsrådet, dagligvarehandelen og KSL Matmerk.

Dagligvarehandelens andel er 10 pst., og 10 pst. dekkes over KSL Matmerks budsjett. De øvrige 80 pst. dekkes over jordbruksavtalen og Omsetningsrådet med en fordeling på 50/50 på hver. Ordinær drift av ordningen dekkes som fellesfinansiering mellom merkebrukere og omsetningsavgiftsmidler. Det foreslås at bevilgningen til ordningen videreføres på samme nivå som forrige år.

Prosjektet *Markedstjenester for lokalmatprodusenter* ble tillagt KSL Matmerk fra 2011. Prosjektet er en del av Tilskuddsordning til kompetanse og regionale kompetansepunkt (kompetansenav) i det nye Utviklingsprogrammet for norske matspesialiteter. Midlene bevilges til og utbetales via Innovasjon Norge. KSL Matmerk skal rapportere direkte til LMD på bruken av midlene. Det foreslås at prosjektet videreføres på samme nivå, med 2 mill. kroner for 2012.

KSL Matmerks ansvar for generisk markedsføring av økologisk mat er omtalt under kapittel 7.5 om økologisk jordbruk

I løpet av 2010 er den nye KSL-standarden for *Inn på tunet* ferdigstilt. Det er en forutsetning at Inn på Tunet-gårdene skal revideres hvert år. For å imøtekomme dette behovet og samtidig sikre at frekvensen for ordinær KSL-revisjon ikke må reduseres, foreslås det å styrke bevilgningen til KSL-arbeidet med 2 mill. kroner til 20 mill. kroner.

Administrasjonsbevilgningen til KSL Matmerk har stått stille siden 2007. Blant annet på grunn av generell lønns- og kostnadsvekst, foreslås det å øke bevilgningen til administrasjon og kommunikasjon med 0,5 mill. kroner til 7,5 mill. kroner.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at den samlede bevilgningen til Stiftelsen KSL Matmerk økes med 3 mill. kroner til 59 mill. kroner. Bevilgningen inkluderer 2 mill. kroner til generisk markedsføring av økologisk mat. I tillegg kommer 2 mill. kroner til kompetanseprosjektet *Markedstjenester til lokalmatprodusenter*, som bevilges over Innovasjon Norges budsjett. Til markedsføringen av *Nyt Norge* forutsettes det at næringen bidrar med tilsvarende beløp fra fondene for omsetningsavgiftene.

Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL)

Stiftelsen KSL Matmerk overtok forvaltningen av KIL fra 1.1.2007. Det er viktig at aktivitetene som støttes av KIL sees i sammenheng med fylkeskommunenes rolle i arbeidet med utdanning og kompetanse på landbruksområdet. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av en ramme på 6 mill. kroner til KIL for 2012.

7.3.2 Rekruttering, likestilling og kompetanse i landbruket

For ungdom som skal overta en landbrukseiendom, har både økonomiske og sosiale virkemidler påvirkning på valget som skal tas. Av de økonomiske virkemidlene, er BU-midlene innrettet bl.a. mot investeringer i forbindelse med generasjonsskifter. I tillegg er ungdom og kvinner særlig prioritert gjennom deler av regelverket. I jordbruksoppkjøret i

2010 ble det vedtatt at personer under 35 år skal prioriteres sterkere innenfor tilskudd til investeringsstøtte, etablererstipend og tilskudd til bedriftsutvikling. Dette innebærer at BU-midlene generelt har en god innretning mot ungdom. Ved kjøp av nyetableringskvote for melk skal ungdom prioriteres. I tillegg gis det også støtte til organisasjonen Ungt entreprenørskap til etablering og drift av ungdomsbedrifter på matområdet. Prosjektet er forankret i et samarbeid mellom Ungt entreprenørskap og det regionale partnerskapet. I jordbruksoppgjøret for 2010 ble det også bevilget midler til et treårig rekrutteringsprosjekt på til sammen 4,5 mill. kroner for å styrke rekrutteringen til landbruksutdanning.

Strategi for likestilling i landbrukssektoren (Landbruks- og matdepartementet 2007) ligger til grunn for arbeid med likestilling i næringen. I de siste årene er det iverksatt en rekke tiltak på området, bl.a. i regi av Norges Bygdeungdomslag, etter finansiering over jordbruksavtalen. Gjennom å stimulere til entreprenørskap og utvikling av nye næringer, legges det videre til rette for å gjøre landbruket og bygda mer attraktiv for ungdom med høyere utdanning og for kvinner. Regjeringens Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner ble lagt fram i 2008. Planen har som mål at andelen kvinner blant nye entreprenører skal være minst 40 pst. innen 2013. Kvinner skal prioriteres som målgruppe, og det skal arbeides for en vesentlig økning i kvinneandelen innenfor aktuelle programmer og tjenester. Virkemiddelapparatet bes på egnet måte å arbeide for å øke kvinneandelen i styrer og ledelse for virksomheter som mottar støtte. Landbruks- og matdepartementet har bedt Innovasjon Norge følge opp dette.

Fylkesvise midler til rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket

Fylkeskommunene har fra 2010 fått overført ansvar og virkemidler for å styrke innsatsen innenfor området rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. Ordningen skal ses i sammenheng med fylkeskommunenes øvrige strategi- og plandokumenter på området, og forankres i regional strategi for landbruksbasert næringsutvikling. Det er et overordnet mål at midlene skal bidra til rekruttering og utdanning av næringsutøvere som kan ivareta og styrke verdiskapingen i landbruket regionalt. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer.

Prioriterte områder for ordningen er kompetansehevende tiltak innenfor tradisjonelt landbruk og nye næringer, herunder støtte til etter- og videreutdanningstilbud for yrkesutøvere i landbruket. Det gis støtte til kompetansetiltak som gir voksne med annen videregående utdanning tilbud om grunnleggende landbruksutdanning. Det gis også støtte til tiltak knyttet til rekruttering til landbruksnæringen og til de offentlige og private naturbrukslinjene i den videregående skole, samt arbeid knyttet til likestilling i landbruket. Arbeidet må ses i sammenheng med annet regionalt arbeid på kompetanseområdet, bl.a. kompetansenavene på matområdet.

Fylkeskommunene er oppfordret til å samarbeide over fylkesgrensene for en best mulig utnyttelse av midlene, og for å imøtekomme kompetansebehovene i næringen. Det skal legges til rette for et forpliktende samarbeid med næringen om innretningen av midlene og om landbrukspolitiske temaer for øvrig. Statens forhandlingsutvalg foreslår at ordningen videreføres med 20 mill. kroner i 2012. Samlet satsing på rekruttering, likestilling og

kompetanse i landbruket foreslås videreført med 26 mill. kroner. Dette inkluderer 6 mill. kroner til Kompetanseprogrammet i landbruket (KIL) jf. kapittel 7.3.1.

7.3.3 Utviklingsprogram for matspesialiteter fra norsk landbruk

Som en videreutvikling av Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon (VSP mat) ble det fra 2011 etablert et Utviklingsprogram for matspesialiteter fra norsk landbruk.

Hovedmålet for programmet er økt verdiskaping i primærproduksjonen gjennom å bidra til utvikling, produksjon, kommersialisering og salg av norske matspesialiteter. Målgruppen for utviklingsprogrammet er bønder (råvareleverandører og gardsmatprodusenter), små og mellomstore næringsmiddelbedrifter, forpliktende produsentsammenslutninger og reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. Programmet er delt inn i tre tilskuddsordninger: Lokalmatprogrammet, Tilskudd til kompetanse og regionale kompetansenav, og tilskudd til omdømmebygging.

Det er etablert en ekstern styringsgruppe for programmet. Denne ledes av Landbruks- og matdepartementet og består av representanter for Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukerlag, Fylkesmannen og fylkeskommunen. Styringsgruppen fastsetter blant annet strategisk retning for programmet, samt budsjett for hvert tilskuddsområde.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at den totale rammen til Utviklingsprogram for matspesialiteter fra norsk landbruk i 2012 videreføres med 63,5 mill. kroner.

Lokalmatprogrammet

Gjennom Lokalmatprogrammet gis det direkte støtte til bedrifter som produserer matspesialiteter. Lokalmatprogrammet omfatter støtte til bedrifter i alle utviklingsfaser, fra nyetablering av bedrifter, til økonomisk støtte til utviklingsprosesser i små og mellomstore bedrifter. Støtte til vekstbedrifter er en sentral del av programmet. Programmet skal også tilby egne virkemidler til etablering, og utvikle forpliktende produsentsammenslutninger.

I samarbeid med det regionale partnerskapet, herunder faglagene, vil det bli gjennomført en mobilisering for å informere om det nye programmet.

Tilskuddsordning til kompetanse og regionale kompetansenav

Kompetansenavene er videreført innenfor det nye utviklingsprogrammet, herunder også styringsstrukturen, der bl.a. fylkeskommunen, Fylkesmannen, Innovasjon Norge, andre regionale utviklingsaktører og næringsorganisasjonene i landbruket inngår i styringsgrupper til det enkelte kompetansenav. Det tas sikte på å viderutvikle kompetansenavene slik at de blir mer målrettet og kostnadseffektive. Det er også et mål å utvikle et sterkere regionalt eierskap innenfor dette arbeidsområdet. Arbeidet til navene må ses i sammenheng med øvrige regionale ordninger knyttet til kompetanseutvikling på landbruksområdet.

Inkubatorprogrammet i regi av SIVA videreføres slik som forutsatt. Programmet skal bidra til utvikling av nye forsknings- og/eller kunnskapsbaserte bedrifter med stort vekstpotensial.

Prosjektet markedstjenester for lokalmatprodusenter i regi av KSL Matmerk, videreføres jf. kapittel 7.3.1. Det forutsettes et godt samarbeid og en god kobling mellom dette prosjektet og arbeidet i kompetansenavene og i inkubatorprogrammet.

Tilskuddsordning for omdømmebygging

Omdømmebygging og profilering, herunder av norske matprodukter, norsk matkultur og norsk landbruk er viktig dersom man skal lykkes i arbeidet med å utvikle norske matspesialiteter. Midlene under Offentlige strategier anvendes til å profilere norsk mat og reiseliv nasjonalt og internasjonalt. Det blir bl.a. avsatt midler til deltagelse på Internasjonale Grüne Woche (IGW), hvor det er skapt et aktivt samspill mellom mat- og reiselivsnæringen. Fra 2012 vil det legges opp til en bedre samordning av midlene under Offentlige strategier med øvrige utviklings- og profileringsmidler under Landbrukets utviklingsfond. Målet er en mer med sikte på en mer enhetlig profilerings- og omdømmesatsing. Tilskuddsordningen må også ses i sammenheng med satsingene under Grønt reiseliv jf. kapittel 7.3.7.

7.3.4 Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (BU-midlene)

Formålet med BU-midlene er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskapning samt desentralisert bosetting, med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. De fylkesvise BU-midlene har et todelt formål; bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Det vises til kapittel 3.1.3 for omtale av evalueringer av de fylkesvise BU-midlene. Evalueringene og eventuelle konsekvenser for forvaltningen og innretningen av de fylkesvise BU-midlene vil bli sett i sammenheng med arbeidet med ny melding til Stortinget om landbruks- og matpolitikken. Inntil videre legges det til grunn en videreføring av hovedprinsippene i forvaltningen av dagens BU-midler, basert på den nasjonale næringsstrategien *Ta landet i bruk!*

Gode investeringsordninger er nødvendig for å kunne nå de sentrale landbrukspolitiske målene om økt matproduksjon og et landbruk over hele landet. Ordningene er også viktige for rekrutteringen til landbruket. Det er de som har tenkt å fortsette i landbruket som investerer. Dermed har midlene også en klar ungdomsprofil – delvis fordi yngre investerer i større grad enn eldre, og delvis fordi mange eldre som investerer gjør det for å legge til rette for neste generasjon. Det er fortsatt et stort behov for investeringer innenfor landbruket, både i nye driftsbygninger og i utbedringer av gamle bygg. Samtidig er det et stort potensial for videre utvikling av nye næringer med utgangspunkt i landbrukets ressurser. En satsing på nye næringer vil for landbruket som helhet, bety et mer mangfoldig landbruk med økt innslag av alternativ sysselsetting. Dette vil bidra både til å sikre primærproduksjon og bosetting i distriktene. For å få et løft i utviklingen av nye næringer, er det behov for å øke tilgangen på investeringsmidler. Det er også behov for å justere maksimalsatsen for investeringsstøtte som i dag er på 750 000 kroner (med unntak av Namdalen og de tre nordligste fylkene).

Lønnsomhetsvurdering av prosjektene skal ligge til grunn for tildeling av midler. Det understrekes at lønnsomhet ikke er ensbetydende med strukturrasjonalisering. Ulike

eierformer skal likestilles ved prioritering av søknader. Nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges.

I forbindelse med at det våren 2010 ble utarbeidet en harmonisert modell for administrasjons- og gjennomføringskostnader for alle Innovasjon Norges oppdrag fra og med 2011, ble det rammeoverført 32,5 mill. kroner fra Nærings- og handelsdepartementets kapittel 2421, post 70 til LUF. Av denne rammeoverføringen ble de fylkesvise BU-midlene som forvaltes av Innovasjon Norge, tilført 30 mill. kroner til dekking av administrasjons- og gjennomføringskostnader med ordningen. Total bevilgning til fylkesvise BU-midler for 2011 var dermed på 474,5 mill. kroner.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til fylkesvise bygdeutviklingsmidler økes i 2012 med 28,5 mill. kroner til totalt 503 mill. kroner. Økningen går i sin helhet til styrking av de bedriftsrettede midlene som Innovasjon Norge forvalter. Det foreslås en videreføring av bevilgningen til de fylkesvise BU-midlene til utrednings- og tilretteleggingstiltak. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre at maksimalsatsen for investeringsstøtte økes fra 750 000 kroner til 900 000 kroner. Det foreslås også at det etableres et investeringstilskudd for økologisk frukt dyrking finansiert gjennom BU-ordningen jf. kapittel 7.5 4.

Lån med rentestøtte

Med bakgrunn i store investeringsbehov i landbruket, foreslår Statens forhandlingsutvalg at utlånsrammen for lån med rentestøtte videreføres med en ramme på 1 000 mill. kroner også i 2012. Nivået på rentestøtten blir fastsatt årlig for alle lån som er inne i ordningen. Rentestøtten settes til 50 pst. av Risikofri rente 3 år stat (ST4X) for foregående år. Rentestøtten kan ikke overstige 4 pst.

Risikolån

Statens forhandlingsutvalg foreslår at ordningen med risikolån videreføres innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene.

7.3.5 Sentrale bygdeutviklingsmidler

De sentrale BU-midlene har gått til prosjekter av landsomfattende og fylkesovergripende karakter med innovasjon og næringsutvikling som siktemål. Midlene har også finansiert nødvendig utredningsarbeid og profileringsaktiviteter for å styrke arbeidet med landbrukspolitikken, samt støtte til enkelte organisasjoner innenfor næringsutvikling. Om lag halvparten av midlene har blitt disponert i samråd med avtalepartene, mens den andre halvdel av midlene har blitt disponert av LMD.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avvikle ordningen i sin nåværende form fra 2012. Målet for endringene er en mer ensrettet forvaltning av midlene. Det er også nødvendig å lette klagebehandlingen på midlene som tildeles som prosjektstøtte. Med bakgrunn i dette foreslår Statens forhandlingsutvalg å fordele en ramme på 17. mill. kroner på følgende vis i 2012:

- Tilskuddsmidler til prosjekter og satsinger av overordnet nasjonal karakter: Innovasjon Norge får ansvar for tilskuddsmidler som skal gå til prosjekter av nasjonal og

fylkesovergripende karakter. For 2012 avsettes det 5 mill. kroner til slike tiltak. Videre forvaltning av midlene vil klargjøres i Landbruks- og matdepartementets oppdragsbrev til Innovasjon Norge. Det øremerkes midler til allerede igangsatte prosjekter med flerårige tilsagn over denne potten.

- Organisasjonsstøtte: Med utgangspunkt i tidligere bevilgninger til ulike organisasjoner over de sentrale BU-midlene, foreslås det å bevilge 3 mill. kroner på kapittel 1138, post 70 Støtte til organisasjoner, mot tilsvarende reduksjon av de sentrale BU-midlene.
- Omdømmemidler: For 2012 avsettes det 9 mill. kroner til diverse prosjekt, satsinger, utredninger og evalueringer. Midlene disponeres av Landbruks- og matdepartementet, og ses i sammenheng med Tilskuddsordningen for omdømmebygging under Utviklingsprogrammet for matspesialiteter fra landbruket, jf. kapittel 7.3.3.

7.3.6 Inn på tunet

Inn på tunet (IPT) tilbyr tilrettelagte tjenester på gårdsbruk til utdannings-, oppvekst-, helse- og omsorgssektoren. I dag er det om lag 850 Inn på tunet-tilbydere og potensialet for vekst i næringen anses som betydelig. Handlingsplanen for Inn på tunet (2007) har lagt et viktig grunnlag for et systematisk arbeid med utvikling og kvalitetssikring av tilbudene. Den 3-årige satsingen Inn på tunet-løftet ble innført i 2010, for bl.a. å bidra til at Inn på tunet etableres som en naturlig del av tjenestetilbudet i kommunene. Etter to søknadsrunder er det tildelt prosjektmidler til 46 prosjekter som 64 kommuner står bak.

I regjeringsplattformen ligger en klar ambisjon om økt innovasjon og tjenesteproduksjon gjennom Inn på tunet. Landbruks- og matdepartementet har sammen med Kommunal- og regionaldepartementet derfor igangsatt arbeidet med en Nasjonal strategi for Inn på tunet som skal ferdigstilles i 2011. Strategien skal bidra til utvikling av tverrsektorielle mål for tjenesteutviklingen og forankring av Inn på tunet i andre fagsektorer og forvaltning.

Med bakgrunn i den store interessen for satsingen og den store søknadspågangen innenfor Inn på tunet-løftet, foreslår Statens forhandlingsutvalg at kommunesatsingen i Inn på tunet-løftet økes med 1 mill. kroner til 6 mill. kroner for 2012. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre å avsette 4 mill. kroner til nasjonale og regionale utviklingsprosjekter, herunder oppfølging av nasjonal strategi for Inn på tunet og utredning av en godkjenningsordning for Inn på tunet-tilbydere. Det foreslås at den totale avsetningen over jordbruksavtalen til Inn på tunet blir 10 mill. kroner for 2012.

7.3.7 Grønt reiseliv

Grønt reiseliv er landbrukets bidrag til oppfølging av Regjeringens reiselivsstrategi. Satsingen skal legge til rette for økt verdiskaping, lønnsomhet, og utvikling av Norge til et bærekraftig reisemål. Grønt reiseliv er nå et etablert og positivt begrep, og omfatter en rekke reiselivsrelaterte aktiviteter innenfor mat- og landbruksområdet. For å synliggjøre satsingen omtales disse under hovedsatsingen Grønt reiseliv.

Landbruks- og matdepartementet har flere reiselivsrelaterte satsinger, som Utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv, Mat langs Nasjonale turistveger, Utviklingsprogram for innlandsfiske og satsingen på frukt og bær/kulturlandskap/ reiseliv

på Vestlandet. I tillegg er Norges stand på Internationale Grüne Woche (IGW), støtten til utvikling av verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap viktige bidrag til en reiselivsrelatert satsing på mat- og landbruksområdet. Tabell 7.4 gir en oversikt over sentrale satsinger innenfor Grønt reiseliv.

Tabell 7.4 Satsinger innenfor Grønt reiseliv, mill. kroner

Tiltak	2010	2011	2012
Utviklingsprogram Grønt reiseliv	18,0	18,0	18,0
Mat langs Nasjonale Turistveier	2,0	2,0	2,0
Utviklingsprogram for innlandsfisk	4,0	4,0	4,6
Frukt/bær/kulturlandskap/reiseliv på Vestlandet ¹⁾	2,0	2,0	2,0
Seterprosjekt ²⁾	2,0		
SUM	31,0	29,0	26,6

1) Finansieres av tilbakeførte reguleringsmidler, jf. kapittel 7.3.13.

2) Avsluttet 2010.

Utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv

Satsingen er et viktig bidrag for å utvikle det bygdebaserte reiselivet og Norge som reisemål, både for innenlandske og utenlandske reisende. De prioriterte arbeidsområdene er markedsføring (Bygdeturistkampanjen og Norgeskampanjen), temasatsinger og støtte til utviklingsprosjekter med vekt på produktutvikling, kompetanseheving og samarbeid. Ordningen Håndplukket som var rettet mot kurs- og konferansemarkedet, utgår fra og med 2011.

Etter innspill fra avtalepartene, har Utviklingsprogrammet styrket oppmerksomheten på opplevelser og aktiviteter i naturen og et bærekraftig reiseliv. Norge skal tydeliggjøres som reisemål for turister med spesielle interesser for aktive opplevelser i naturen, som vandring, sykling og fiske. Sentralt i utviklingen av disse produktene er det norske, bygdebaserte reiselivet, bruken av lokal mat og levende bygder. Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til utviklingsprogrammet for Grønt reiseliv videreføres med 18 mill. kroner i 2012.

Mat langs Nasjonale turistveger

Det treårige prosjektet Mat langs Nasjonale turistveger, skal bidra til å øke landbruksbasert næringsutvikling innen mat, reiseliv og opplevelser langs fire turistveger i samarbeid med andre aktører i verdikjedene for mat og reiseliv. Fylkesmannen i Oppland har ansvaret for koordinering og økonomiforvaltning, og det er opprettet en regional styringsgruppe for arbeidet. Det tas sikte på å utvikle en arbeidsmodell med overføringsverdi til andre turistveger. Statens forhandlingsutvalg foreslår at satsingen videreføres med en ramme på 2 mill. kroner for 2012.

Utviklingsprogram for innlandsfiske

Utviklingsprogrammet for innlandsfiske startet i 2008. Det har sin bakgrunn i Landbruks- og matdepartementets handlingsplan for innlandsfiske fra 2006. Programmet tar sikte på å utvikle en samlet, offentlig politikk på innlandsfiskeområdet. Midlene er konsentrert om næringsfiske, innlandsfiskeoppdrett og fisketurisme, og skal bidra til verdiskaping og å utvikle lønnsomhet på disse områdene. Statens forhandlingsutvalg foreslår en videreføring av programmet med 4 mill. kroner i 2012, samt en ekstra avsetning på 0,6 mill. kroner til

evaluering av programmet i 2012. Evalueringen skal gi grunnlag for en videre vurdering av dette innsatsområdet.

Frukt og bær/kulturlandskap og reiseliv på Vestlandet

Satsingen på frukt og bær/kulturlandskap og reiseliv på Vestlandet ble startet opp i 2008, og skal gå over fem år. 2012 er siste prosjektår. Hovedmålet er å utvikle eller videreutvikle salgbare produkter og tjenester, særlig knyttet til reiseliv, med utgangspunkt i profesjonell frukt- og bærproduksjon. I tillegg til midler over jordbruksavtalen, har Landbruks- og matdepartementet satt krav om 50 pst. medfinansiering regionalt. Det settes av 2 mill. kroner til prosjektet i 2012. Satsingen finansieres av tilbakeførte reguleringsmidler jf. kapittel 7.3.13.

7.3.8 Skogbruk og bioenergi

Skogens rolle i klimasammenheng følges opp i tråd med Stortingets behandling av St.meld. nr. 39 (2008-2009) *Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen* og prp. 1 S (2009-2010). Stortingsmeldingen underbygger klimapolitikken for skog i St.meld. nr. 34 (2006-2007) *Norsk klimapolitikk*, og bekrefter at norsk skogbruk har et betydelig potensial for å øke skogens karbonlager parallelt med økt uttak av tømmer og biobrensel. De viktigste tiltakene for dette er mer skogplanting, gjødsling av eldre produksjonsskog og intensivt planteforedling. En intensiv planteforedling vil dessuten sikre klimatilpasset forynging.

Beregningene i St.meld. nr. 39 viser at klimatiltak i skog er billige og kostnadseffektive i et samfunnsøkonomisk perspektiv. For skogeierne er imidlertid slike klimamotiverte tiltak ikke nødvendigvis privatøkonomisk lønnsomme. En styrking av eksisterende eller nye virkemidler vil derfor være nødvendig for å gi skogeierne insentiver til å drive et skogbruk som gir de ønskede klimagevinstene. Dette vil samtidig bidra til å styrke grunnlaget for næringsutvikling og verdiskaping fra skogressursene for landbruket og distriktene. Klimatiltak i skog vil også bli omtalt i den kommende klimameldingen.

Regjeringen ønsker å stimulere til økt aktivitet i skog- og trenæringen og sikre bærekraftig forvaltning av skogressursene. Økt aktivitet vil i kombinasjon med aktive skogkulturtiltak, gi økt opptak av CO₂ i skog på lang sikt. Skogkulturaktiviteten har de siste årene ligget på et historisk lavt nivå. Det ble i 2010 innledet et arbeid for å heve oppmerksomheten om håndheving og kontroll av foryngelsesbestemmelsene i bærekraftforskriften. Dette arbeidet, sammen med at regionale prosjekter gir tilrådinger om økt plantetetthet, vil ventelig snu trenden for kommende sesong. Planteskolene melder allerede om oppgang i plantebestillinger, noe som vil gi behov for økte tilskudds- utbetalinger.

Et viktig virkemiddel i skogpolitikken er investeringer i infrastruktur slik at tilgjengeligheten til skogressursene bedres. St.meld. nr. 39 slår fast at klimatiltakene i skog skal ha ”*positiv eller akseptabel effekt for bevaring av biologisk mangfold og andre viktige miljøverdier*”. Om lag halvparten av artene på Norsk rødliste for arter 2010 er knyttet til skog, og skogbruk er antatt å være en viktig påvirkningsfaktor for 1406 truede og nær truede arter. Det er derfor viktig å sikre tilstrekkelige rammer til å foreta

miljøregistreringer i skogbruksplanleggingen, samt til tiltak for å sikre styrkede miljøhensyn i skogbruket, jf St.meld nr 39 (2008-2009) kapittel 1.2.

En annen utfordring for skogbruket er forholdet mellom nybygging av skogsveier og bevaring av inngrepsfrie naturområder i Norge (INON). Skogsveibygging kan også påvirke miljøverdier. Landbruks- og matdepartementet vil, i samarbeid med Miljøverndepartementet, gjennomføre de prosesser som er omtalt i St. meld. Nr. 39 (2008-2009) når det gjelder forholdet mellom skogsveibygging og miljøverdier. Rapporten *Skogsveibygging og hensynet til inngrepsfrie naturområder i Norge (INON)* skal følges opp, blant annet gjennom å revidere forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveier i løpet av 2011.

Kystskogfylkene har betydelige skogressurser og høy tilvekst. Samtidig har disse fylkene liten skogbruksvirksomhet og særskilte utfordringer, bl.a. som følge av dårlig infrastruktur. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at den særskilte bevilgningen til kystskogbruket videreføres i 2012.

Økt produksjon av biobrensel og leveranser av biovarme fra landbruket gir økt verdiskaping og bidrar til å nå regjeringens mål i klima- og energipolitikken. Landbruket har en viktig rolle i å sikre råstoff i takt med veksten i utbyggingen av bioenergi. Støtten over statsbudsjettet til produksjon av skogsflis, som ble innført fra 2009, har bidratt til å utløse flere større bioenergi prosjekter de to siste årene. Det er også et mål å få økt bruken av fornybar energi internt i landbruket. Aktiviteten under Bioenergi programmet er stadig økende. Fra 2010 ble regelverket for investeringsstøtte til gårdsanlegg med betydelig energibehov i næring endret, slik at det ble mulig å inkludere varmeløst til våningshus på bruket. Dette har ført til en dobling av antall gårdsvarmeanlegg til næringsvirksomhet fra 2009 til 2010. I sum ble det i 2010 brukt nesten like store beløp til varmeprosjekter internt i landbruket, som til anlegg for varmesalg og brenselproduksjon. Dette vil bidra til raskere konvertering til fornybar energi internt i landbruket. Statens forhandlingsutvalg mener imidlertid at det er viktig å holde oppe en høy andel av prosjekter for varmesalg, for å ivareta målet om bioenergi som et område for næringsutvikling og økt verdiskaping.

Det er fortsatt behov for betydelig teknologiutvikling og kompetansebygging når det gjelder biogassanlegg. Investeringsstøtte til pilotanlegg for biogass prioriteres derfor innenfor Bioenergi programmet. Denne støtten blir samordnet med utviklingsprosjekter innen samme tema under Utviklingsprogrammet for klimatiltak.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at den totale bevilgningen til skogbruk og bioenergi økes med 10 mill. kroner. fra 229 mill. kroner til 239 mill. kroner i 2012. Fordelingen av midlene til skogbruk og bioenergi vil skje på bakgrunn av et eget drøftingsmøte mellom avtalepartene slik det er blitt gjort de siste årene, i tråd med føringene omtalt ovenfor.

7.3.9 Helse- og utviklingstiltak sau og geit

Flere ordninger under Landbrukets utviklingsfond har som mål å legge til rette for bedre forhold i sau- og geitenæringen, jf. tabell 7.5. Sau- og geitenæringen har utfordringer med

smittsomme sjukdommer, snyltere mm. og behov for tilpasning av organisasjons- og samarbeidsformer for mest mulig rasjonell utnytting av beiteressursene. I mange tilfeller vil aktuelle tiltak være avhengig av finansiering og gjennomføring på nasjonalt plan.

Tabell 7.5 Helse- og utviklingstiltak sau og geit, bevilgning i mill. kroner

Tiltak	2010	2011	2012
Utviklingstiltak for geit/Friskere geiter	15,0	15,0	15,0
Nasjonalt beiteprosjekt	6,5	5,0	5,0
Fotråte- prosjekt friske føtter			2,0
Sum	21,5	20,0	22,0

Utviklingstiltak for geit – Friskere geiter

Målet med prosjektet er å få kontroll med sjukdommene CAE, byllesjuka og paratuberkulose hos geit, og dermed sikre friske dyr, bedre dyrevelferd og bedre produkter.

Det anses ikke realistisk at alle geitehold som gjenstår vil melde seg på til sanering med en videreføring av opprinnelig regime. Utelating av sanering har til nå ikke medført negative konsekvenser for den enkelte besetning, ut over sjukdomsbefengte dyr. Det har derfor vært et ønske om forvaltningstiltak som prioriterer bevaring av sunnheten i friske besetninger. Avtalepartene har også stilt krav til næringen om tiltak som reduserer mulighet for resmitte av sanerte besetninger kombinert med negative konsekvenser ved ikke å sanere. TINE har derfor vedtatt differensiering av prisen på melk fra friskmeldte og ikke friskmeldte besetninger, og Mattilsynet arbeider med å endre regelverket for CAE i besetninger. Det er fremdeles behov for at næringen følger opp med tiltak for en raskere framdrift og avslutning på prosjektet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til prosjektet videreføres for 2012 med 15 mill. kroner.

Nasjonalt beiteprosjekt

Beitebruken er preget av økende tap av dyr på utmarksbeite. Rovvilt er hovedgrunnen til tap i mange områder, mens alveld og flåttbårne sykdommer er hovedgrunnen i andre områder. I tillegg er det en forholdsvis stor andel ukjente årsaker. Forskning på flåttbåren sykdom er finansiert med forskningsmidler over jordbruksavtalen (Matfondavtalen) med ca 9 mill. kroner over fire år (2011-2014) av totalbudsjett på 10,3 mill. kroner.

Målet med prosjektet er å få til et bedre sauehold med mindre tap av dyr på beite. Det er utfordringer med å tilpasse organisering og samarbeidsformer til behovene som følge av utvikling innen husdyrholdet og samfunnet generelt. Tap av sau og lam på beite ligger generelt på et for høyt nivå. Dokumentasjon om tap og andre forhold knyttet til utmarksbeiteperioden må bli bedre.

De fleste prosjektaktivitetene som er initiert og driftes innenfor det nasjonale beiteprosjektet er krevende å gjennomføre. Spesielt gjelder dette prosjekter som innebærer planlegging og organisering, og som krever samordning mellom mange beitelag, brukere og samfunnet for øvrig. Styringsgruppen vil understreke at de prosjektene som er igangsatt i mange tilfelle ser ut til å medføre økt engasjement og ny interesse for

beitebruk. Styringsgruppen mener derfor det nasjonale beiteprosjektet bør fortsette ut 2012, med rapportering i 2013.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til prosjektet videreføres i 2012 som siste prosjektår med 5 mill. kroner. Dette må kombineres med systematisk innsamling av erfaringsdata fra fylkene, samt effektiv kunnskapsutveksling.

Fotråte – prosjekt friske føtter

Målet med prosjektet er å bekjempe sjukdommen fotråte hos sau og geit i Norge. Begrenset spredning av alvorlig fotråte i Norge gir stor sannsynlighet for at sjukdommen kan bekjempes. Forutsetningen er en styrking av det generelle smittevernet i sauenæringen, samtidig som forebyggende tiltak iverksettes.

Av avsatt ramme på 2 mill. kroner for 2009 og 2 mill. kroner for 2010 er det ikke foretatt utbetaling. Ut fra antall påmeldte besetninger og påbegynte saneringer, til sammen 55 besetninger, stipulerer prosjektet med utbetaling av 3,5 mill. kroner i 2011. med bakgrunn i dette foreslår Statens forhandlingsutvalg at det avsettes 2 mill. kroner i 2012 til prosjektet.

7.3.10 Forskning

Landbrukssektoren har et omfattende kunnskapsbehov som FoU-midler over jordbruksavtalen skal bidra til å løse. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til forskning med 1 mill. kroner til 49 mill. kroner for 2012. I et langsiktig perspektiv skal midlene bidra til kunnskap som øker den norske matproduksjonen, om klimatilpasninger, økt innovasjon og konkurransevne i landbruks- og matsektoren og kunnskapsutvikling for forvaltningen. For 2012 skal særlig forskning som bidrar til økt matproduksjon prioriteres.

Disponering av midlene må ses i sammenheng med Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter og programmene i Norges forskningsråd med sikte på en effektiv ressursutnyttelse samlet sett.

7.3.11 Sporing i matkjeden- ny identifikator i primærnæringen

Sporing i matkjeden er et prioritert matpolitisk satsingsområde jf. omtale av eSporingsprosjektet i kapittel 3.2.5.13 og kapittel 4.5.1. For å sikre god sporing er det viktig at aktørene i matkjeden så langt det er mulig, bruker felles grunndata, eller kan relatere ulike grunndata til hverandre på en god måte. PrimærIdent-prosjektet er et delprosjekt under grunndataprojektet, som avga sin innstilling i mars 2009. Prosjektet har lagt frem forslag til hvordan arbeidet med innføringen av felles identifikatorer for primærproduksjon kan gjennomføres og forvaltes.

Landbruks- og matdepartementet planlegger i 2011 å sende på høring et forslag om å opprette et nytt og mer generelt matprodusentnummer for plante- og husdyrbruk til erstatning for dagens produsentnummer, da dette ikke gir en unik identifisering av det enkelte bruk.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 2 mill. kroner til finansiering av utvikling av matprodusentnummer for plante- og husdyrbruk i 2012.

7.3.12 Sametingets midler til næringsformål og midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Avsetningen av midler omfatter både midler til jordbruksformål forvaltet av Sametinget, samt midler til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift, forvaltet av Innovasjon Norge. Statens forhandlingsutvalg foreslår at overføringen til Sametingets midler til næringsformål i 2012 videreføres med 2 mill. kroner. Det forutsettes at samarbeidet og koordineringen mellom Sametingets midler til næringsformål, Innovasjon Norge og fylkesmennene i Finnmark og Troms videreutvikles for å få best mulig effekt av midlene til næringsutvikling i disse fylkene. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre at det avsettes 1,4 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2012. Dette beløpet er i samsvar med tilsvarende avsetning over reindriftsavtalen til denne ordningen.

7.3.13 Tilbakeførte reguleringsmidler

I jordbruksoppkjørene 2007 og 2008 ble det enighet om å tilføre LUF til sammen 56,5 mill. kroner av tilbakebetalte investeringsmidler gitt til reguleringsanlegg som ikke lenger benyttes til formålet. Med dette som bakgrunn ble det etablert et utviklingsprogram for frukt og grønt under den ordinære innvilgningsrammen for LUF.

Det disponeres 4 mill. kroner av de tilbakebetalte reguleringsmidlene i 2012, i tråd med satsingsområder lagt i jordbruksoppkjøret 2007, jf. tabell 7.6.

Tabell 7.6 Tilbakeførte reguleringsmidler disponert i 2011 og 2012, mill. kroner.

Tiltak	2011	2012
Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	2,0	2,0
Utviklingsprogram for frukt og grønt	2,0	2,0
Energi i veksthusnæringen	1,0	
SUM	5,0	4,0

Ut fra denne innvilgningsrammen vil de tilbakebetalte reguleringsmidlene være disponert i sin helhet i 2012. Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap omtales i kapittel 7.4.6.

7.4 Miljø

7.4.1 Miljømål i jordbruket

I lys av jordbrukets sektoransvar på miljøområdet, har Landbruks- og matdepartementet laget en egen miljøstrategi for perioden 2008-2015 som synliggjør mål, strategier og tiltak. Strategien omfatter mål og strategier for jordbrukets kulturlandskap, for et bærekraftig skogbruk, for god plante- og dyrehelse med mer. Strategien skisserer planlagte tiltak og virkemidler for å nå målsettingene.

7.4.2 Miljøsatsing i jordbruksavtalen

Ordningene som er gjengitt i tabell 7.7, angir virkemidlene på jordbruksavtalen på miljøområdet. Areal- og kulturlandskapstilskudd og beitetilskuddene er generelle brede ordninger som danner grunnlaget for å opprettholde et variert og levende kulturlandskap i hele landet. De øvrige ordningene er innrettet for å møte spesielle miljøutfordringer, med til dels sterk målretting. Teksten videre i dette kapitlet omhandler ordninger der miljø er hovedformålet. Det er vanskelig å måle effekter av tiltak i naturen siden det er mange faktorer som virker inn. Det er behov for å utvikle indikatorer og gode rapporteringssystemer, slik at resultatene av tiltak og virkemidler bedre kan måles og synliggjøres. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det nedsettes en partssammensatt gruppe som skal foreslå en felles rapporteringsstruktur for miljømål, virkemiddelbruk og indikatorer for miljøoppnåelse.

Tabell 7.7 Oversikt over miljøsatsingen i jordbruksavtalen, mill. kroner.

Post	Virkemiddel	Endring mill. kr	Bevilgning 2012 mill. kr
Nasjonalt miljøprogram			
Post 74.14	Tilskudd til bevaringsverdige storferaser	-	3,3
Post 74.16	Tilskudd til dyr på beite	38,6	737,2
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	112,8	3 245,8
Post 74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	0,2	135,7
Post 77.15	Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler ¹⁾	1,0	10,0
Sum nasjonalt miljøprogram		152,6	4 132,0
Regionale miljøprogram (RMP)			
Post 74.19 ²⁾	Regionale miljøprogram	11,0	421,0
Post 74.22	Tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel	-	14,0
Sum regionale miljøprogram		11,0	435,0
Miljømidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)			
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	9,5	124,5
Post 50	Investeringsstøtte til organisert beitebruk	-	11,0
Post 50 ³⁾	Informasjons- og utviklingstiltak, miljø	1,0	11,0
Post 50	Nasjonalt utviklingsprogram for klimatilak i jordbruket	-	6,0
Post 50	Utvalgte kulturlandskap	-	8,0
Post 50	Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	-	2,0
Post 50	Verdensarvområdene	-	3,0
Post 50	Energirådgeving veksthus	-	1,0
Post 50 ²⁾	Beiteareal for gås	-3,5	0,0
Post 50 ³⁾	Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	2,0	46,0
Sum miljømidler over LUF		9,0	212,5
Sum miljømidler over jordbruksavtalen		172,6	4 779,5

1) Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler inngår ikke i nasjonalt miljøprogram, men er en tilsvarende nasjonal satsing. Innenfor bevilgningen kan det brukes inntil 2,0 mill. kroner til utprøving av plantevernmidler i småkulturer.

2) Ordningen beiteareal for gås flyttes til Regionale miljøprogram

3) Poster under LUF som inngår i Nasjonalt miljøprogram.

7.4.3 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram ble opprettet i 2004 for å styrke miljøarbeidet i jordbruket, og for å synliggjøre jordbrukets miljøinnsats. Hovedmålene for nasjonalt miljøprogram er å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap. Det skal videre sikre at et bredt utvalg av landskapstyper, særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer, ivaretas og skjøttes. Programmet skal bidra til at jordbruksproduksjonen medfører minst mulig forurensning og tap av næringsstoffer. Det nasjonale programmet inneholder en virkemiddelpakke bestående av areal- og kulturlandskapstilskuddet (AK-tilskuddet), tilskudd til økologisk produksjon, tilskudd til dyr på utmarksbeite, tilskudd til dyr på beite, tilskudd til bevaringsverdige storferaser, informasjons- og utviklingstiltaksmidler samt miljøplankrav.

Genetiske ressurser

Bevaring av genetiske ressurser er en del av nasjonalt miljøprogram. Landbruket har ansvar for bevaring av genetisk variasjon hos husdyr som en del av ansvaret med å opprettholde biologisk mangfold. Antallet gårder med bevaringsverdige storferaser og antallet dyr har økt jevnt siden 1990, med sterkere økning etter år 2000 da tilskuddet ble innført. Imidlertid regnes rasene fortsatt som truet etter FAOs definisjon (færre enn 1 000 hunddyr i avl). Det er viktig å satse videre på dette arbeidet for å sikre at dyretallet holder seg oppe. Satsen på 1300 kroner per dyr videreføres, noe som gir en samlet utbetaling på omlag 3,25 mill. kroner på ordningen.

7.4.4 Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2010-2014).

Målsetningene i Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2010-2014) er todelt: avhengigheten av kjemiske plantevernmidler skal reduseres og risikoen for helse og miljø ved bruk av slike midler skal reduseres.

Forventede klimaendringer vil trolig føre til større problemer med skadegjørere. Det er i dag problemer med resistensutvikling innen noen kulturer, og det er derfor viktig å styrke innsatsen for å finne alternativer til kjemiske plantevernmidler og andre tiltak som bidrar til å redusere bruken av slike midler. Den partssammensatte arbeidsgruppen som følger opp Handlingsplanen viser til at flere av tiltakene det er bevilget midler til i 2011 er av langsiktig karakter, og er avhengig av en videreføring. Videre har gruppen gjennomgått status for gjennomføring av alle tiltak i Handlingsplanen. Det er flere tiltak som ikke er fulgt opp. I 2012 blir det viktig å få igangsatt aktiviteter som følger opp disse. Det er på bakgrunn av ovennevnte behov for en styrket innsats.

I tillegg til utfordringene ved å redusere bruk og risiko ved bruk av plantevernmidler, er det en utfordring for næringen at det i enkelte små kulturer er liten tilgang på plantevernmidler. Utover tiltak som skal fremme målsettingene i handlingsplanen, er det derfor behov for å styrke datagrunnlaget for plantevernmidler som kan være aktuelle å benytte i småkulturer.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 10 mill. kroner på post 77.15. Innenfor bevilgningen kan det brukes inntil 2,0 mill. kroner til utprøving av plantevernmidler i

småkulturer. Den partsammensatte arbeidsgruppen som følger opp Handlingsplanen foreslår fordeling av midlene.

7.4.5 Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) ble innført med virkning fra 2005. De regionale miljøprogrammene med tilliggende tilskuddsordninger, skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom nasjonale ordninger. Det er egne program i hvert fylke som dekker en lang rekke miljøområder. Kulturlandskap, kulturminner, biologisk mangfold, redusert plantevernmiddelbruk, reduksjon av næringsstoffavrenning og erosjon er hovedområdene i programmene. Tilskuddene betales ut direkte til bønder som oppfyller vilkårene for de ulike ordningene på samme måte som for produksjonstilskudd. Hovedvekten av ordningene utbetales per areal eller per beitedyr.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Jordbruket har behov for økt tiltaksgjennomføring for å oppfylle målene for vannmiljø, spesielt knyttet til de utvalgte vassdragene i første planperiode (jf. Vannforskriften). Gjennom en styrking av tiltak under regionale miljøprogram, legges det til rette for målrettet innsats for å redusere erosjon og avrenning, og derigjennom bedre vannkvaliteten. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til RMP med 7,5 mill. kroner til fylker med spesielle vannmiljøutfordringer, jf. tabell 7.8.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å overføre ordningen beiteareal for gås fra Landbrukets utviklingsfond til regionale miljøprogram, for de to fylkene som er inne i ordningen (Nord-Trøndelag og Nordland). Midlene fordeles med 2,8 mill. kroner til Nord-Trøndelag og 2,7 mill. kroner til Nordland. Fordeling av rammen for RMP framgår av tabell 7.8.

Tabell 7.8 Fylkesvis fordeling av midler til regionale miljøprogram for 2011 med utbetaling 2012.

Fylker	Endring	Mill. kr	Fylker	Endring	Mill. kr
Østfold	3,0	42,0	Rogaland	0,5	24,5
Akershus	2,0	52,0	Hordaland		19,4
Hedmark	0,5	42,5	Sogn og Fjordane		24,0
Oppland		53,3	Møre og Romsdal		17,7
Buskerud	0,5	22,4	Sør-Trøndelag	0,2	24,2
Vestfold	0,5	17,4	Nord-Trøndelag	0,3	28,5 ¹⁾
Telemark		11,6	Nordland		19,4 ¹⁾
Aust-Agder		3,7	Troms		9,3
Vest-Agder		6,0	Finnmark		3,1
			Sum post 74.19		421,0

1) Ordningen beiteareal for gås avsluttes som egen ordning over post 50 Landbrukets utviklingsfond og 3,5 mill. kroner flyttes til post 74.19 Regionale miljøprogram (Nord-Trøndelag og Nordland).

Evaluering av Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram er organisert som 4-årige programmer. Nåværende programperiode går ut 2012, og reviderte miljøprogram skal tre i kraft med virkning fra 2013. Det legges opp til en avgrenset evaluering av programmet med fokus på:

- Nytte og kostnader knyttet til virkemidlene for å redusere erosjon og næringsstoffavrenning til vann.
- Plan for bedre resultatrapportering av tiltak i prioriterte kulturlandskap og kulturmiljøer, samt tiltak for biologisk mangfold, eksempelvis kystlynghei og slåtteeeng/ slåttemyr.

SLF får ansvar for evalueringen. Kostnader ved kjøp av faglig evalueringskompetanse i forbindelse med arbeidet dekkes av midler til informasjons- og utviklingstiltak. Frist for evalueringen er 15. februar 2012. Beiterelaterte ordninger i Regionale miljøprogram vil bli evaluert i den helhetlige beiteevalueringen, jf. kapittel 7.9.5.

Nytt elektronisk søknadssystem for regionale miljøprogram

I jordbruksforhandlingene 2010 ble avtalepartene enige om å igangsette et prosjekt for en ny elektronisk løsning for RMP. Rammen for prosjektet er 17,5 mill. kroner og er tenkt ferdigstilt i 2013. Statens landbruksforvaltning gis fullmakt til å belaste 4,5 mill. kroner av post 74 for 2012. Med det gjenstår 4,5 mill. kroner for 2013.

Nasjonalt pilotprosjekt for mer miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel

Nitrogen i husdyrgjødsel utgjør ca. 25 pst. av alt nitrogenet som blir brukt i jordbruket. Gjennom vanlig bredspredning forsvinner mye av nitrogenet i form av ammoniakk (NH₃). Tradisjonell spredemåte av husdyrgjødsel bidrar også til lokal luftforurensning. Videre fører også ammoniakktapene indirekte til utslipp av lystgass som er en drivhusgass.

Det er nødvendig å få til en omlegging til mer ressurseffektiv og miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel. I 2008 ble det startet opp en pilotordning for mer miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel.

Tiltak som reduserer tapet av ammoniakk har i tillegg til å redusere de negative effektene ved ammoniakktutlippene, også positiv effekt for jordbruket gjennom at det reduserer behovet for nitrogen gjødsling fra mineralgjødsel.

I fjorårets jordbruksavtale bestilte avtalepartene en evaluering av pilotordningen, som nå er gjennomført. Imidlertid gjenstår nødvendige økonomiske vurderinger av nytte og kostnader ved tiltakene. I tillegg pågår en revidering av forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav, hvor husdyrgjødselhåndtering er regulert. En revidering av Gøteborgprotokollen under konvensjonen om langtransporterte luftforurensninger er også startet opp, og kan få betydning for nivået på tiltak som må iverksettes i Norge for å redusere ammoniakktutlipp. På bakgrunn av dette foreslår Statens forhandlingsutvalg å videreføre pilotordningen ett år til, slik at beslutningsgrunnlaget blir bedre, og at en eventuell tilskuddsordning kan sees i sammenheng med forskriftsarbeidet og de internasjonale prosessene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å følge opp fjorårets jordbruksavtale gjennom å bevilge 14 mill. kroner til pilotprosjektet for utbetaling i 2012.

Statens forhandlingsutvalg anbefaler videre at pilotordningen også gjelder våren 2012, slik at den ikke opphører før beslutning om videreføring eller avvikling er tatt. Det innebærer at det i jordbruksoppgjøret 2012 må avsettes midler for aktivitetsåret 2012 med utbetaling i 2013. Det legges opp til justeringer av forskriften for aktivitetsåret 2012 med

bakgrunn i erfaringene i prosjektet. Landbruks- og matdepartementet fastsetter ny forskrift etter samråd med Norges Bondelag og Norsk bonde- og småbrukarlag i god tid før neste spredsesong.

7.4.6 Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL)

Det er gjennom SMIL-ordningen mulighet til å gi støtte til skjøtsel av spesielle natur- og kulturminneverdier. Eksempler på dette kan være støtte til biologisk verdifulle areal, både gjennom istandsetting/rydding og i form av flerårige skjøtelsavtaler. I tillegg kan det gis støtte til ivaretagelse av verneverdige bygninger og andre kulturminner, til bygging av fangdammer og hydrotekniske anlegg som reduserer forurensning av vassdrag. Ordningen åpner også for andre søkere enn foretak som søker produksjonstilskudd. Om lag 75 pst. av de som mottar SMIL-midler er berettiget produksjonstilskudd. En betydelig andel av de resterende midlene går til grupper av bønder som søker om tiltak i fellesskap.

Evalueringen av SMIL-ordningen fra 2009 viste at ordningen i hovedsak har gitt gode resultater, og at organiseringen virker etter hensikten.

Kommunene har et stort ansvar for å prioritere tilskuddene til de viktigste miljøutfordringene. Herunder bør kommunene arbeide for å koble aktive jordbruksforetak og eiere av viktige miljøverdier hvor driften har opphørt, slik at også verdifulle kulturmiljøer og naturtyper kan bli skjøttet. Ordningen har en betydelig andel overførte midler. Kommunene har ansvar for å avslutte tidligere innvilgende prosjekter som ikke blir gjennomført innenfor tidsfristen, slik at midlene kan aktiveres på nye tiltak.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til SMIL-ordningen med 9,5 mill. kroner til 124,5 mill. kroner for 2012. Kommuner med store vannmiljøutfordringer bør vektlegge tiltak til dette.

Investeringsstøtte til organisert beitebruk

Investeringsstøtte til organisert beitebruk ble fra 2010 en egen ordning som forvaltes av fylkesmannen. Midlene kan, i tillegg til tradisjonelle fellestiltak i beitelagene, gå til støtte til innkjøp av radiobjeller for beitelag med store rovvilttap. Disse beitelagene må i tillegg ha en helhetlig strategi for å redusere tap til rovvilt. På grunn av lang leveringstid på radiobjeller er det en del ubrukte midler fra 2010 på denne ordningen.

Innvilgningsrammen holdes uendret på 11 mill. kroner for 2012, i tillegg til overførte midler øremerket elektronisk overvåkingsutstyr.

Informasjons- og utviklingstiltak, miljø

Det er store forvaltningsutfordringer med å få best mulig samsvar mellom de miljømessig mest verdifulle arealene, og de som faktisk skjottes og beites. Fylkesmannen har en viktig oppgave i å informere kommuner, grunneiere og aktive jordbruksforetak om hvor disse miljøverdiene er, og hvordan miljøverdiene kan ivaretas. Alle som driver jordbruksforetak må aktivt bidra til å gjøre nødvendige miljøtiltak.

Det er nødvendig å bidra til at kunnskap fra forskning, bl.a. relatert til erosjon og næringsstoffavrenning, blir fulgt opp gjennom informasjons- og utviklingstiltak, slik at

kunnskapen når bøndene. Det er også behov for styrket kunnskap rundt problematikken med mykotoksiner i korn som følge av redusert jordarbeiding, og mer kunnskap om effekter av jordarbeidingstiltak på lave erosjonsklasser.

Husdyrgjødsel er en ressurs, men samtidig et forurensingsproblem dersom det ikke blir håndtert på en god måte. Det er viktig med kunnskap om nytte og kostnader ved miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel, og at denne informasjonen når ut til aktive jordbruksforetak.

Det er spesielle utfordringer med bevaring og bruk innen små husdyrpopulasjoner (raser) og av plantemateriale som ikke er oppført på offisiell sortsliste. Det er også behov for kunnskap om driftsmåter og produksjon som bidrar til å sikre den genetiske basen.

Bevilgningen til Informasjons- og utviklingstiltak økes med 1 mill. kroner til 11 mill. kroner.

Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak i jordbruket

Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak ble startet opp i 2008, og har i 2011 en bevilgning på 6 mill. kroner. Jordbruket er en del av naturens naturlige kretsløp, samtidig som et høyproduktivt jordbruk også bidrar til klimagassutslipp. Temaområdet er stort og komplekst. Det er behov for utredninger blant annet knyttet til lagring og bruk av husdyrgjødsel, energieffektivitet i jordbruket og til lagring av karbon i jord. Det er videre behov for formidling av kunnskap fra forskningsmiljøer og sentral forvaltning til lokal forvaltning, veiledningsapparat og næringsutøvere. Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen videreføres med 6 mill. kroner for 2012. Prosjekter for formidling skal vektlegges.

Verdensarvområdene

I markedsføringen av Norge som reisemål blir kulturlandskapet i verdensarvområdene aktivt profilert. Landbrukets skjøtsel og ivaretagelse av landbrukets kulturlandskap bidrar til viktige verdier i verdensarvområdene Vegaøyene og Geirangerfjorden/Nærøyfjorden. Det er et mål å stimulere til drift og utvikling av områdene slik at det levende kulturlandskapet blir ivaretatt for fremtiden. Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen på 3 mill. kroner. Miljøverndepartementet bidrar i tillegg med 3 mill. kroner.

Utvalgte kulturlandskap

Det er pekt ut 22 utvalgte kulturlandskap i jordbruket med omfattende kulturhistoriske og biologiske verdier. Bevilgningen er til sammen 14 mill. kroner i 2011, hvorav 8 mill. kroner fra jordbruksavtalen. Landskapene er kilder til kunnskap og opplevelse knyttet til vår felles natur og kultur, og grunneiere og kommuner er nøkkelspillere i synliggjøring og verdiskaping. Det er behov for midler til både istandsetting og skjøtsel i de utvalgte områdene. Bevilgningen foreslås videreført med 8 mill. kroner. Disse midlene ses i sammenheng med midler over Miljøverndepartementets budsjett.

Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap

Avtalepartene ble i jordbruksoppgjøret 2007 enige om at det er behov for kunnskap om utforming og bruk av nye og gamle landbruksbygg for å sikre at kulturlandskapsverdiene blir ivaretatt.

Programmet er 5-årig og har siste driftsår i 2012. Programmet arrangerer konferanse om temaet høsten 2011. Det avsettes 2 mill. kroner til programmet i 2012.

Energirådgiving i veksthus

Jordbrukets forhandlingsutvalg går inn for å forlenge prosjektet ”Energirådgiving i veksthus” med ett år med en finansiering på 1 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg ser at dette prosjektet har bidratt til viktige energieffektiviseringstiltak, og at det fortsatt er potensial for videre overgang fra fossil til fornybar energi. Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 1 mill. kroner til prosjektet i 2012.

Beiteareal for gås

Ordningen med tilskudd for tilrettelegging for beitearealer for gås (kortnebbgås og kvitkinngås) har nå fungert i 5 år. Det rapporteres at ordningen har hatt en positiv effekt. Miljøverndepartementet støtter opp om ordningen gjennom overvåking og tilrettelegging av kunnskap. Det er igangsatt et overvåkningsprogram som gjennomføres i samarbeid med blant annet Danmark, hvor trekkruiter og hekkeplasser registreres. Overvåkingen gir grunnlag for å målrette jordbrukstiltakene. Ordningen foreslås plassert inn i Regionale miljøprogram (kap.1150.74.19) for å forenkle forvaltningen av ordningen. Det vil også gi mulighet til å prioritere og målrette tilskuddet på regionalt nivå. Dette innebærer at bevilgningen til RMP økes med 3,5 mill. kroner. Det er kun Nord-Trøndelag og Nordland som er omfattet av ordningen. Miljøverndepartementet vil følge opp behovet for en evaluering av arbeidet relatert til denne ordningen i løpet av 2011.

7.5 Økologisk produksjon og forbruk

Regjeringens mål er at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2020, jf. Regjeringens politiske plattform.

Markedsutvikling

Etter flere års vekst var det en nedgang i verdien av den økologiske omsetningen i 2010. Dette gjelder de fleste varegruppene. Også andelen økologisk av den totale matomsetningen viser en svak nedgang. Den norske økologiske produksjonen har økt mer enn avsetningen i markedet. Det medfører at økologiske produkter blir solgt som konvensjonell vare.

Handlingsplanen for å nå 15 pst.-målet, *Økonomisk, agronomisk – økologisk!*, legger vekt på at svingninger i markedet ikke skal underminere de langsiktige målsetningene. Det skal derfor arbeides parallelt med strategier innenfor produksjon og forbruk, men der vektingen må avveies i forhold til hva som er den mest dominerende utfordringen til enhver tid.

Et bedre utbud av økologiske produkter er avhengig av et fungerende samarbeid mellom de ulike leddene i verdikjeden. Erfaringene fra de to siste årene tyder på at økt innsats i siste leddet av verdikjeden er nødvendig for å motvirke en ytterligere ubalanse mellom økologisk produksjon og omsetning.

Areal og husdyr

Arealer i økologisk drift utgjør 5,7 pst. av det økologiske arealet i Norge, hvorav 4,7 pst. er godkjent omlagt areal og 1 pst. er under omlegging (karens). Det økologiske kornarealet økte med 10 pst. i 2010, og utgjør dermed 2,2 pst. av det totale kornarealet. Fra 2009 til 2010 var det en økning i antall dyr for alle dyreslag. Det er forventet at både omlagt areal og dyretall øker i 2012.

Økonomien i økologisk produksjon

NILF sine driftsgranskninger viser at økonomien for de ulike økologiske produksjonene er relativt god sammenlignet med tilsvarende konvensjonell produksjon. Økonomien for enkelte økologiske produksjoner er imidlertid blitt mindre gunstig i 2010 på grunn av reduksjon i merprisen for flere økologiske råvarer. For å sikre opprettholdelse av primærprodusenter med økologisk drift, er det viktig å sikre stabilitet og forutsigbarhet i priser og tilskuddsordninger.

For å stimulere til en bedre balanse mellom økologisk grovfôrareal og produksjon av melk og kjøtt, foreslår Statens forhandlingsutvalg å redusere tilskudd til økologisk grovfôrareal fra 75 kroner til 50 kroner. Midlene omdisponeres til dyretilskudd, jf. tabell 7.9. I tillegg kommer avsetninger for den økologiske kornkampanjen. Samlet avsetning til økologisk produksjon for 2012 er på 135,7 mill. kroner (se tabell 7.9). Videre er anslått beløp til prisnedskrivning for økologisk korn på 9,5 mill. kroner for kornåret 2011-2012.

7.5.1 Økologisk kornproduksjon

Tilgangen og prisen på økologisk kraftfôr er en av de største utfordringene for den videre utviklingen av den økologiske sektoren. Høye priser på råvarer på verdensmarkedet er også en vesentlig årsak til at prisene på økologisk kraftfôr blir høye. En økning av norsk økologisk kornproduksjon vil bidra til å imøtekomme etterspørselen etter økologisk fôrkorn og matkorn.

I jordbruksforhandlingene i 2008 ble det besluttet å etablere en tidsavgrenset kampanje for å stimulere ytterligere til rask omlegging og økning i produksjonen av økologisk korn. Kampanjen består av veilednings- og informasjonsinnsats, og et økonomisk insitament for 2011 og 2012 (dvs. utbetales 2012 og 2013) på inntil 100 kroner ekstra utbetalt per daa for ferdig omlagt økologisk kornareal. Motivasjonsprosjektet for økologisk kornproduksjon styrkes ved at det også settes av midler til dette arbeidet fra utviklingsmidlene. Tilskuddet på 100 kr per daa omlagt kornareal ble ved en inkurie utbetalt allerede fra vekstsesongen 2010. Dette utgjorde ca 7,5 mill. kroner. Dette vil ikke ha konsekvenser for planlagte utbetalinger i 2011 og 2012. Det antas at kampanjen totalt sett vil holde seg innenfor den estimerte rammen for prosjektet.

7.5.2 Premieringsordningen for økologisk kjøtt

I 2002 ble ”Premieringsordning for økologisk kjøtt” etablert for å stimulere til bearbeiding og videreforedling slik at en større andel av det økologiske kjøttet skulle nå forbruker som økologisk vare. Bedrifter i ordningen kan motta støtte i inntil tre år for hvert enkelt kjøttslag. Salgspremien er 4 kroner per kg ved salg av stykket, skåret og foredlet vare.

Utbetalingen til salgspremie økte kraftig i perioden 2006 til 2008, men ble halvert fra 2009 til 2010 og ytterligere halvert fra 2010 til 2011. Siden det er en tidsavgrensning på tre år per kjøttslag og aktør for å motta premie, vil store aktører gå ut av ordningen i 2011. Ordningen har ikke gitt tilstrekkelig måloppnåelse de senere år, og den forvaltningsmessige oppfølging er forholdsvis krevende. Ordningen foreslås derfor avvirket ved at det ikke blir anledning til å søke om tilskudd for nye bedrifter/nye kjøttslag f.o.m. 2012. De bedrifter som er tilknyttet ordningen i 2011 vil motta premiering påfølgende år iht. regelverket.

7.5.3 Generisk markedsføring av økologiske produkter

Ansvar for generisk markedsføring for økologisk mat er lagt til KSL Matmerk. KSL Matmerk skal ha en koordinerende og supplerende rolle i forhold til øvrig markedsaktivitet på økologisk mat. KSL Matmerk skal løse sine oppgaver i dialog med SLF, som forvalter utviklingsmidlene.

I en periode med usikkerhet rundt utviklingen i etterspørsel av økologisk mat, er det viktig å målrette aktiviteten for forbrukerrettet informasjonsvirksomhet. Det avsettes 2 mill. kroner over KSL Matmerks bevilgning over LUF til arbeidet med generisk markedsføring i 2012. Medfinansiering fra Omsetningsrådet og egen aktivitet fra markedsaktørene legges til grunn for det markedsrettede arbeidet.

7.5.4 Utviklingsmidler

Økologisk landbruk skal bidra til å fremme arbeidet med miljø og dyrevelferd i hele landbruket. For å sikre en slik funksjon er det avgjørende med kompetansebygging om økologisk drift i landbruket generelt, samtidig som kompetansen innen de ulike økologiske produksjoner styrkes og systematiseres. Dette skal det legges vekt på i veilednings- og informasjonstiltak rettet mot produsenter. Dette fordrer et godt samarbeid mellom ulike produsentmiljøer og rådgivningstjenesten, og mellom ulike forvaltnings- og forskningsmiljøer. Det er blant annet en målsetning at det regionale arbeidet med økologiske foregangsfylker bidrar til økt kompetansebygging.

Økologisk landbruk er i en utviklingsfase som preges av ubalanse mellom produksjon og etterspørsel. Særlig gjelder det husdyrprodukter hvor større andeler av det som nå produseres av økologisk melk og kjøtt ikke omsettes som økologisk vare. Det er nå nødvendig å rette mye av innsatsen mot markedet.

For å målrette utviklingsarbeidet er det etablert økologiske foregangsfylker. De har et særskilt ansvar for utviklingen innen egne innsatsområder av økologisk produksjon og forbruk. Foregangsfylkene skal fremskaffe og formidle kunnskap om sitt innsatsområde, slik at den kan overføres til resten av landet.

Økt markedsaktivitet og samarbeid i verdikjeden prioriteres

Det er en utfordring at ikke alt som produseres som økologisk blir omsatt som økologisk vare og at andelen går ned. Utviklingen i markedet i 2010 og Matkjedeutvalgets rapport ”Mat, makt og avmakt – om styrkeforholdene i verdikjeden for mat” tyder på at

samarbeidet mellom de ulike ledd i verdikjeden ikke fungerer godt nok. I denne sammenheng har helkjedeavtaler tidligere vist seg å være et godt virkemiddel. Bruk av utviklingsmidlene skal i 2012 rettes inn mot å gjøre økologisk kjøtt og melk mer tilgjengelig, og en ekstra innsats rettet mot storhusholdningene. KSL Matmerk, markedsaktørene og aktuelle organisasjoner må inkluderes i dette arbeidet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at SLF og KSL Matmerk i samarbeid gis et særskilt ansvar med å sikre at utviklingsmidlene i 2012 prioriteres til prosjekter rettet mot salgsleddet i verdikjeden. Blant suksesskriteriene skal være økt markedsadgang for økologiske produkter i dagligvarehandelen og storhusholdninger.

Utredning storskalaforsøk

I flere sammenhenger viser forskning til positive miljø- og klimaeffekter av økologisk landbruk. Resultatene er ofte basert på undersøkelser fra avgrensede feltforsøk og undersøkelser av ulike enkeltfaktorer. En helhetlig undersøkelse med utgangspunkt i gjennomført økologisk kretsløpsjordbruk i større målestokk har ikke vært gjennomført i Norge. Et område med dominerende økologisk drift vil i større grad gi grunnlag for å bedømme effekter av tiltak for naturmangfold, avrenningsproblematikk, samarbeidsmodeller mellom ulike typer bruk mm. For å vurdere mulighet for å etablere et storskalaforsøk hvor effekter av økologisk landbruk sees i sammenheng med utfordringer knyttet til miljø, klima og ressursforvaltning, foreslår Statens forhandlingsutvalg at det settes ned en faggruppe. Utredningen skal ferdigstilles innen 15.02.2012 og utgifter til arbeidet dekkes av midler til utviklingstiltak. SLF får i oppdrag å lede arbeidet samt å ha sekretariatsansvaret.

Plantetilskudd til økologisk frukt dyrking

Styrking av norsk økologisk fruktproduksjon er et viktig tiltak i sammenheng med målsettingene både innen produksjon og forbruk. Regelverket for økologisk frukt dyrking tillater ikke parallellproduksjon mellom konvensjonell og økologisk produksjon. Hele produksjoner må derfor legges om under ett og nyplanting av frukt med sorter egnet for økologisk dyrking krever store investeringer i etableringsfasen. De økonomiske forutsetningene er derfor vanskelige i omleggingsperioden. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det etableres et investeringstilskudd for økologisk frukt dyrking finansiert gjennom BU-ordningen. Det kan gis tilskudd til inntil 50 pst. av kostnadsoverslag for nyplanting.

Bevilgning til utviklingstiltak

Midlene til utviklingstiltak foreslås økt med 2 mill. kroner til 46 mill. kroner. Midlene prioriteres i 2012 til å stimulere markedsutviklingen. Midlene skal for øvrig gå til ordningen med krav til driftsbeskrivelse før 1. gangs inspeksjon, utredning av muligheter for storskalaforsøk og veilednings- og informasjonsarbeid om økologisk produksjon generelt.

Tabell 7.9 Tilskudd for å øke økologisk produksjon og forbruk, mill. kroner.

	Budsjett 2011	Prognose 2011	Budsjett 2012
Omleggingstilskudd	36,0	24,9	25,0
Arealtilskudd	62,0	61,4	59,4 ¹⁾
Husdyrtilskudd	39,0	38,5	51,3
Totalt direkte tilskudd	137,0	124,8	135,7
Premieringsordningen for økologisk kjøtt	2,5	2,0	1,0
Markedsføring og informasjonstilskudd i KSL Matmerk	2,0	2,0	2,0
Utviklingstiltak	44,0	-	46,0
Sum	185,5		184,7

1) Omfatter økologisk kornkampanje med et anslått økologisk kornareal på 75 000 daa som tilsvarer 7,5 mill. + øvrige arealtilskudd.

Samlet avsetning til økologisk jordbruk for 2012 blir dermed på 184,7 mill. kroner. Midler avsatt til prisnedskrivning for økologisk korn og tilskudd til frakt av økologisk korn kommer i tillegg.

7.6 Korn

7.6.1 Markedssituasjonen

Kornavlingene i sesongen 2009-2010 var de laveste på 15 år, på ca. 1 006 000 tonn. Prognosen for tilgang på norsk korn i sesongen 2010-2011 er på 1 129 000 tonn, som er 3 pst. lavere enn gjennomsnittet for femårsperioden 2005-2009.

Prognosen for tilgangen på hvete i sesongen 2010-2011 ligger 17 pst. lavere enn siste fem års gjennomsnitt for hvete. Hovedårsaken til dette er en ytterligere reduksjon i hvetearealene på 12 pst. Matandelen i hveten er prognosert til 60 pst., som er om lag på gjennomsnittet for de siste fem årene. Tilgangen på bygg og havre er prognosert til å bli bedre enn den har vært i gjennomsnitt de siste fem årene. Det har også i inneværende kornsesong vært problemer med kvalitetsforringelse av kornet, i første rekke havre, som følge av mykotoksiner (soppgifter). Problemene er mindre enn i sesongen 2009-2010.

7.6.2 Opplegget for kornsesongen 2011-2012

Statens forhandlingsutvalg foreslår en moderat prisøkning på korn og oljefrø for sesongen 2011-2012, som følge av økte gjødselpriser og for å bedre incentivet til økt produksjonsvolum og forbedret kvalitet. For å stimulere til økt matkorn dyrking, foreslås en noe større prisøkning på matkorn enn fôrkorn.

Mykotoksiner er fortsatt et problem i norsk kornproduksjon, særlig ved dyrking av havre. Men kornprodusentene og den øvrige kornbransjen har tatt tak i utfordringene. Bransjen har de siste par årene arbeidet med utvikling, rådgiving og praktisk anvendelse av tilgjengelige metoder for å redusere problemet. Statens forhandlingsutvalg mener dette arbeidet må intensiveres. Det er kornprodusentene og den øvrige kornbransje som i første rekke må finne løsninger på problemene med mykotoksiner i korn.

Utfordringene med mykotoksiner de tre siste sesongene har gitt en betydelig reduksjon i etterspørselen etter havre fra fôrindustrien. På kort sikt er det derfor nødvendig å dreie produksjonen over på andre kornarter. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at målprisen på bygg økes med 3 øre per kg mer enn prisen på havre.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en videreføring av satsene for prisnedskrivningstilskudd korn og for matkornstilskuddet. Forhandlingsutvalget viser til at prisutviklingen internasjonalt på kornområdet har forbedret konkurransesituasjonen for norsk melbasert næringsmiddelindustri. Når det gjelder husdyrproducentenes inntektsutvikling, jf. jordbrukets krav, mener forhandlingsutvalget at denne kan sikres ved bruk av mer målrettede virkemidler enn gjennom økning av prisnedskrivningstilskudd korn, jf. omtalen av husdyrproduksjonene.

Frakttilskuddsordningene til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel for å bidra til å utjevne regionale prisforskjeller i kraftfôrpris. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det nedsettes en partssammensatt arbeidsgruppe med mandat å gå gjennom frakttilskuddsordningene for korn og kraftfôr, bl.a. for vurdering av dekningsgraden.

7.7 Melk

7.7.1 Prioritering av melkeproduksjonen

Statens forhandlingsutvalg mener at det er behov for å styrke økonomien i melkeproduksjonen. Dette har blant annet bakgrunn i det store behovet for investeringer i driftsbygninger som følge av nye krav til dyrevelferd, modernisering i forbindelse med rekruttering til næringen og nye driftsformer. Statens forhandlingsutvalg foreslår å styrke tilskuddsordningene knyttet til melkeproduksjonen, og øke målprisen for melk med 10 øre per liter.

Det vises til fordelingsskjemaet for mer informasjon om satsendringene for de ulike tilskuddsordningene.

7.7.2 Kvoteordningen for melk

LMD har hatt forslag til endringer i kvotereguleringen på høring. Departementet har i møte med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag blitt enige om at endringer i kvoteforskriften skal avklares utenfor jordbruksforhandlingene.

7.7.3 RÅK-ordningen

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det innføres prisnedskrivningstilskudd for RÅK-varer under kapittel 04.03, samt for smakssatt, søt melk under kapittel 22. Statens forhandlingsutvalg vil vise til at vareomfanget for prisnedskrivning av RÅK-varer er en del av den årlige gjennomgangen av RÅK-bevilgningen med forslag til nye satser. Denne gjennomgangen foregår med egen høring høsten 2011.

7.7.4 Prisutjevningensordningen for melk – høring av satser

SLF har sendt forslag til satser i prisutjevningensordningen for melk for kommende avtaleperiode på høring. Effekten av høringsforslaget er at råvarekostnaden går ned med 5 øre i alle prisgrupper unntatt to. I disse to prisgruppene (for søte, smakstilsatte flytende produkter i dagligvaremarkedet (3) og merkevareeksport av ost (12)), går råvarekostnaden ned med 2 øre. Råvarekostnaden i biproduktgruppene er ikke foreslått endret. SLF har også foreslått ny sats for spesiell kapitalgodtgjørelse, ny produksjonsfløteverdi, og ny sats for prognosert tilvirkningsverdi på smør.

Satsene i prisutjevningensordningen fastsettes av SLF etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppgjøret kan gi føringer. Statens forhandlingsutvalg har ikke merknader til høringsforslaget.

7.8 Frukt, grønt og poteter

7.8.1 Endringer i målpris

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke målprisene for frukt, bær og grønnsaker med 2,1 pst., jf. fordelingsskjema.

7.8.2 Avsetningstiltak

Statens forhandlingsutvalg viser til at posten for kollektiv dekning av omsetningsavgift til hagebruk har stått uendret noen år. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke denne posten med 2 mill. kroner, og vil bruke disse midlene til opplysningsvirksomhet for frukt og grønt.

7.8.1 Prisnedskrivning av potetstivelse

Fra 1. januar 2011 er det innført et pristilskudd for salg av potetstivelse til industrien med 2,50 kroner per kg. Tilskuddet utbetales til produsent av potetstivelse. Tilskuddet gjelder også for salg av glukose til industrien.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke tilskuddet med 1,50 til 4,00 kroner per kg potetstivelse. For glukosekvantumet foreslås det at prisnedskrivning over post 70.12 reduseres med samme beløp per kg.

Statens forhandlingsutvalg viser til at det over flere år er satt i verk virkemidler for å sikre avsetning av avrenspoteter, gjennom innføring av ny avrensordning i 2009 og innføring av nytt pristilskudd for potetstivelse, samt andre tiltak fra 2010/2011. Dette har vært viktig ut fra blant annet fytosanitære årsaker og for å utnytte potetproduksjonen bedre.

Norsk potetstivelse sliter fortsatt med manglende konkurransekraft i forhold til importerte substitutter som tapioka med en svært lav tollsats på bare 13 øre per kg. Det kan være grunner til å øke pristilskuddet for potetstivelse, men kun dersom dette sikrer en mer stabil avsetningssituasjon for potetstivelse over flere år. Uten et slikt flerårig perspektiv er det fare for at norsk produksjon av potetstivelse relativt raskt vil falle bort.

Statens forhandlingsutvalg vil på bakgrunn av vurderingen over, ikke foreslå en økning av pristilskudd for potetstivelse til industri.

7.8.2 Konserverordningen og pristilskudd til epler til industriell bearbeiding

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det innføres en ny DK-tilskuddsats for produksjon av epler til press med 1,60 kroner per kg.

Spørsmålet om å stimulere produksjon av epler til press har vært vurdert i en intern arbeidsgruppe mellom LMD og SLF. I rapporten "Dyrking av epler til industriformål" datert 3. mars 2011, foreslås det å innføre en egen tilskuddsats for epler og pærer til press med 1,45 kroner per kg i alle soner. Den nye tilskuddsatsen er foreslått å gjelde uten øvre avgrensning på 50 tonn per foretak. Forslaget vil gi en ryddigere tilskuddsforvaltning mellom epler/pærer til konsum klasse 1, og epler/pærer til press.

Bakgrunnen for forslaget er at ferskpresset eplejuice er et produkt med økende etterspørsel i markedet. For å fremme det voksende markedet for ferskpresset eplejuice er det nødvendig å gi en økonomisk stimulans som kan føre til økt produksjon av eplejuice.

Dette er samtidig en produksjon med mange lokale gårdspresserier som også bør kunne være en del av den nye ordningen. Det foreslås derfor at lokale gårdspresserier blir godkjent som omsetningsledd i forhold til DK-tilskuddet til epler/pærer til press, men ikke for øvrig, gitt at de oppfyller minstekrav i gjeldende forskrift.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det innføres en ny DK-tilskuddsats for epler/pærer til press. Satsen foreslås satt til 1,45 kroner per kg, men kan i tillegg bli økt tilsvarende den generelle økningen i satsene for DK-tilskudd, jf at dagens tilskuddsats for epler klasse 1 i sone 1 er på 1,45 kroner. Nødvendig bevilgning med sats på 1,45 kroner per kg er anslått til 5,5 mill. kroner.

7.9 Produksjonstilskudd

7.9.1 Bunnfradrag

I Jordbrukets krav er det foreslått å fjerne bunnfradraget på 3 000 kroner per foretak og år. Det vises til at det ikke er behov for bunnfradraget pga. grunnvilkåret om samlet omsetning på minimum 20 000 kroner siste tolv måneder for at et jordbruksforetak skal være berettiget produksjonstilskudd. Det gjennomføres maskinell kontroll av om jordbruksforetak som har søkt om produksjonstilskudd, er registrert i merverdiavgiftsregisteret, og dermed oppfyller bestemmelsene om grunnvilkår i forskriftens § 3. Registrering i merverdiavgiftsregisteret kan imidlertid være knyttet til inntekt fra annen næring enn jordbruk, og omsetningskravet kan derfor ikke erstatte bunnfradragets funksjon som avgrensning av hva som er næringsvirksomhet innen jordbruket. Av denne årsak, og fordi man innenfor en begrenset ramme bør prioritere andre tiltak, kan ikke Statens forhandlingsutvalg slutte seg til Jordbrukets forslag. Bunnfradraget opprettholdes uendret.

7.9.2 Satsing på grovfôrbasert husdyrhold - toppavgrensing husdyrtilskudd

Statens forhandlingsutvalg er enig i Jordbrukets prioritering av økte inntektsmuligheter for de grovfôrbaserte produksjonene. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor betydelige satsøkninger i tilskuddsordninger rettet mot grovfôrbasert husdyrhold, jf. fordelings-skjemaet. Dette gjelder bl.a. satsene for driftstilskuddene til hhv. melkeproduksjon og spesialisert kjøttproduksjon.

Statens forhandlingsutvalg foreslår videre satsøkninger for tilskudd husdyr. Det er spesielt vektlagt å øke nivået på satsene for grovfôrbasert husdyrhold gjennom økning av satsene for melkekyr, ammekyr, annet storfe og sau over 1 år. Satsøkningen gir behov for å endre toppavgrensningen for tilskudd husdyr fra 250 000 til 275 000 kroner per foretak.

Statens forhandlingsutvalg foreslår også å øke satsene for både utmarksbeitetilskuddet og beitetilskuddet for alle grupper. Videre foreslår Statens forhandlingsutvalg en økning av arealtilskuddet for grovfôrproduksjon i sone 3-7. Forslaget om økte satser og maksimalbeløp for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid, jf. kapittel 7.10, bidrar også til styrking av rammevilkårene for grovfôrbasert husdyrhold.

7.9.3 Tilskudd til lammeslakt

Tilskudd til lammeslakt differensieres etter slaktekvalitet med 179 kroner per dyr for kvalitet O og bedre, 63 kroner per dyr for kvalitet O-, mens slakt av dårligere kvalitet ikke gir grunnlag for tilskudd. Tidligere ble det gitt tilskudd for klassifiseringen P+, men etter forslag fra Jordbrukets forhandlingsutvalg ved jordbruksoppkjøret 2007, ble det fastsatt at denne kvaliteten ikke skulle omfattes av tilskuddet. Det kan videre vises til at over 92 pst. av slaktene i 2010 hadde kvalitet O og bedre, og kun 3,8 pst. var av kvalitet O-.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en forenkling av dagens ordning ved at det ikke lenger gis tilskudd til lammeslakt av kvalitet O-. En endring som foreslått vil bidra til en fortsatt viktig kvalitetsutvikling av lammeslaktene. På årsbasis gir denne endringen isolert sett en provenyeffekt på 2,5 mill. kroner i mindre forbruk over ordningen. Statens forhandlingsutvalg foreslår at innsparingen nyttes til å øke satsen for kvalitet O og bedre.

Tilsvarende endring i kvalitetsgrunnlaget må gjøres for ekstratilletget for økologiske lam, slik at det også kun omfatter kvalitet O og bedre.

Tilskudd til lam – små slakterier uten klassifisør

Tilskudd til lam gis ut fra en kvalitetsgradering av slaktene. Det er derfor krav til klassifisør ved slakteriene for at slaktet skal være tilskuddsberettiget. Det er likevel unntak fra dette kravet for små slakterier med mindre enn 1 200 sau/lam til slakt per år. Statens forhandlingsutvalg er enig i Jordbrukets forslag om å øke denne grensen til 2 000 sau/lam per år som et bidrag til lokal verdiskaping og kortreist mat.

7.9.4 Pilot for bruk av husdyrregisteret ved utmåling av produksjonstilskudd

Ved jordbruksforhandlingene i 2008 ble det, etter forslag fra SLF og Mattilsynet, fastsatt en tidsplan for hvordan Husdyrregisteret for storfe skal tas i bruk til utmåling av produksjonstilskudd. Som en oppfølging av planen ble det ved jordbruksoppkjørene i 2009 og

2010 vedtatt å gjennomføre delprosjekt ved de påfølgende søknadsomgangene for begrensede geografiske områder. Prosjektene har hatt som formål å identifisere årsaker til avvik i dyretall for storfe mellom registreringer knyttet til produksjonstilskudd og Husdyrregisteret, og å redusere denne differansen.

Etter tidligere fastsatt tidsplan skulle det ved jordbruksoppgjøret i 2010 vedtas en utvidelse av delprosjektet til å bli en nasjonal ordning. På bakgrunn av erfaringene fra delprosjektene, med store utfordringer knyttet til retting av feil i Husdyrregisteret, er Mattilsynet og SLF enige om at det fortsatt vil være uforsvarlig å iverksette en nasjonal ordning for avtaleåret 2011-2012. For avtaleåret 2011-2012 anbefaler Mattilsynet og SLF at delprosjektet utvides til også å omfatte kommunene som dekkes av Mattilsynets Distriktskontorer for Nord-Østerdal, Øst-Hedmark, Hedmarken, Gudbrandsdal, Romerike, Vest-Agder, Sunnfjord og Ytre Sogn, Hallingdal, Hadeland og Ringerike, Innherred, Sør-Innherred, Gauldal, Trondheim og Orkdal, Romsdal og Midt-Troms.

Det vil ikke være behov for noen særskilt bevilgning til dette arbeidet over jordbruksavtalen for 2011-2012. Statens forhandlingsutvalg støtter forslaget fra SLF og Mattilsynet.

7.9.5 Evaluering av tilskudd til beiting

Stimulans til økt beiting og til å utnytte utmarksressursene har blitt høyt prioritert i de seneste jordbruksoppgjørene. Vi har i dag flere tilskuddsordninger rettet mot beiting eller beitende dyr som er delvis overlappende eller tilgrensende:

- Tilskudd til dyr på beite
- Utmarksbeitetilskudd
- Areal- og kulturlandskapstilskudd til innmarksbeite
- Beitetilskudd under de regionale miljøprogrammene

Statens forhandlingsutvalg foreslår en ekstern evaluering av beiteordningene med følgende mandat:

Det foretas en gjennomgang av alle tilskuddsordninger med sikte på å stimulere beiting. Evalueringen skal særlig vurdere måloppnåelse, ressursinnsats, og forvaltning.

Evalueringen skal også vurdere utforming av ordningene med sikte på økt målretting og enklere forvaltning, samt vurdere ansvarsfordeling mellom nasjonalt og regionalt nivå.

Avtalepartene oppnevner en referansegruppe til prosjektet.

7.10 Velferdsordninger

7.10.1 Tilskudd til avløsning ferie og fritid

Partene er enige i at det er viktig å ha gode velferdsordninger, bl.a. for å bidra til rekrutteringen til landbruket. For at avløserlag og jordbruksforetak skal kunne oppnå bedre mulighet til å bruke arbeidskraft med god kompetanse og erfaring, økes satsene for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid med 4 pst. Maksimalbeløpet for tilskuddsordningen økes tilsvarende med 2 600 kroner til 66 600 kroner per foretak.

Endringene av satser og maksimalbeløp gjøres gjeldende for avløsergrunnlaget allerede i 2011, slik at økningene får effekt på utbetalingene av tilskuddet i 2012.

Antall utbetalinger av tilskuddet per år

Ved jordbruksoppgjøret 2010 ble det i Sluttprotokollen fastsatt at ”Partene er enige om å gjennomgå juridiske og forvaltningsmessige sider med sikte på delt utbetaling av avløser-tilskudd ferie og fritid.” Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at teksten fra Sluttprotokollen ikke innebærer et krav til etablering av en ekstra utbetaling per år av tilskuddet, men at dette kun skal gjennomføres dersom juridiske og forvaltningsmessige forhold tilsier det.

Statens landbruksforvaltning (SLF) har utredet ulike alternativer for gjennomføring av en ekstra utbetaling av avløsertilskuddet i samsvar med forutsetningene fra Sluttprotokollen 2010. SLFs anbefaling er at det ikke settes i verk en ekstra utbetaling fordi dette vil medføre kostnader og betydelig merarbeid for forvaltningen, og som har liten effekt på tidspunkt for kjøp av avløsertjenester gjennom året. SLF vurderer at det å øke fra én til to utbetalingsomganger per år, ikke vil endre fordelingen av gjennomført avløsning gjennom året, og viser til at også da det tidligere var fire utbetalinger per år, var det en betydelig sesongvariasjon i utlønningen.

SLF peker i sin rapport på at delt utbetaling eventuelt kan gjennomføres for medlemmer i avløserlag, men at dette vil være vesentlig mer komplisert å gjennomføre for produsenter med egen avløser / som deltar i avløsering. Sistnevnte gruppe utgjorde hele 55,3 pst. av antall foretak som mottok avløsertilskudd i 2010. Dersom utbetalingsrutinene for avløsertilskuddet skulle endres, måtte man vektlegge en lik løsning for alle jordbruksforetak.

Statens forhandlingsutvalg støtter SLFs anbefaling. Et av hovedargumentene for endring av nåværende ordning med én utbetaling, er en positiv likviditetseffekt overfor jordbruksforetakene, slik at deres bruk av avløser skal endres. Når det gjelder likviditetssituasjonen for jordbruksforetakene i forhold til avløsertilskuddet, kan det vises til at da man vedtok å redusere antall utbetalinger fra 4 til 2 per år, slo man sammen 2 AK-utbetalinger per år til én utbetaling i februar måned. Likviditetseffekten av endringene for AK overstiger langt effekten av færre utbetalinger av avløsertilskuddet.

Det kan også vises til at samlet utbetaling av produksjonstilskudd i februar måned i vesentlig grad overstiger utbetalingen av produksjonstilskudd / avløsertilskudd ferie og fritid i juni, med hhv. 61 og 39 pst. av totalutbetalingen vurdert ut fra de to siste utbetalingsomgangene. Utbetalingene i februar måned bidrar til en positiv likviditet for jordbruksforetakene, og bør gi grunnlag for mulighet til avlønning av avløser i første halvår.

Jordbruksforetak vil normalt ha mange inn- og utbetalinger gjennom året, og den isolerte likviditetseffekten av en delt utbetaling av avløsertilskudd vil dermed være vanskelig å måle. Det at staten ved de siste jordbruksoppgjørene har bedret de økonomiske rammevilkårene for næringen, inkl. økning av satsene og maksimalbeløp for

avløsertilskuddet, bør derfor anses som det viktigste tiltaket med hensyn på å gi mulighet for avlønning av avløsere.

Oppstart av jordbruksforetak vil normalt skje etter et eierskifte for en landbruks eiendom. Statens forhandlingsutvalg mener at tidligere og ny eier ved eierskifter særskilt bør hensynta utbetalingene av tilskuddsmidler. Dersom tidligere eier blir mottaker av både avløsertilskudd og produksjonstilskuddene for husdyr og planteproduksjon etter eierskiftet, vil det være rimelig at ny eier får en kompensasjon for dette. Det kan også vises til at ny eier kan bruke tidligere eiers produksjonsomfang i året før overtakelse, som basis for fastsetting av sitt avløsergrunnlag.

Kravet om innføring av én ekstra utbetalingsomgang er knyttet til at bøndene ikke bruker avløsere jamnt gjennom året, men har større bruk av avløserne mot slutten av året. Statens forhandlingsutvalg mener det må være bøndenes eget valg når de vil bruke avløsere i løpet av året, og at dette ikke bør reguleres gjennom flere utbetalingsomganger. Bønder er selvstendige næringsdrivende, og en må legge til grunn at de selv må kunne velge sin tilpasning.

SLF viser til at en endring til delt utbetaling ikke vil være et effektivt virkemiddel for å endre bruken av avløsning gjennom året. Innføring av delt utbetaling av tilskuddet vil ikke være i samsvar med målsettingen om forenkling av virkemiddelsystemet. Statens forhandlingsutvalg kan derfor ikke gi tilslutning til at det etableres en ny delutbetaling av avløsertilskudd ferie og fritid.

7.10.2 Tilskudd til avløsning ved sykdom

Det er viktig med gode velferdsordninger og at produsentene har sikkerhet ved sykdom, svangerskap/fødsel, syke barn og dødsfall. Statens forhandlingsutvalg er derfor enig i Jordbrukets forslag om å heve maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. fra 1 250 til 1 300 kroner. Endringen vil også styrke landbruksvikarordningen.

Avkorting ved inntekt utenom bruket

I Jordbrukets Krav er det i pkt. 7.6.2 foreslått at bønder som også arbeider utenfor gården, ikke skal få redusert utbetalingen av tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. Tilskuddet blir etter dagens regelverk avkortet med sykepenger, andre trygdeytelser, pensjon og med inntekt fra arbeid utenom foretaket. Dette betyr at heltidsbrukere i de fleste tilfeller får utbetalt tilskuddet uavkortet i karenperioden. For de som har arbeid utenom foretaket blir sykepenger både fra næring og annet yrke trukket.

Statens forhandlingsutvalg vil vise til at forslaget fra jordbruket i relativt betydelig grad kan øke behovet for midler til ordningen. I Jordbrukets forslag er det lagt til grunn et beløp på 20 mill. kroner. SLF oppgir at tilgjengelig statistikk ikke gir grunnlag for å anslå et beløp for hvor mye kostnadene ved ordningen vil stige om avkorting avvikles. Det foreligger ikke data over hvor store beløp som samlet er trukket gjennom avkorting, og det er ukjent hvor mange foretak som ikke har søkt om tilskuddet pga. gjeldende beregningsregler. For eventuelt å oppnå et bedre vurderingsgrunnlag, må omfanget av arbeid utenom foretaket kartlegges.

Det kan stilles spørsmål ved om det er en riktig prioritering av begrensede rammer over Jordbruksavtalen å gi full ytelse over sykeavløsningsordningen til personer som i mindre grad har arbeid innenfor landbruket, og som mottar større trygdeytelser, lønn o.a. knyttet til annet arbeid. Statens forhandlingsutvalg kan derfor ikke slutte seg til forslaget om en utvidelse av tilskuddsordningen for avløsning ved sykdom m.v.

Tidskonto ved foreldrepermisjon

Jordbruket foreslår at regelverket ved tilskudd til avløsning skal samordnes med NAVs regler for bruk av tidskonto ved foreldrepermisjon. NAVs ordning gir foreldrene mulighet til å ta ut fastsatt antall uker permisjon fordelt over barnets 3 første leveår. Etter gjeldende bestemmelser for tilskudd til avløsning må permisjonstida tas sammenhengende som 80 eller 100 pst. foreldrepermisjon.

Mulighet til fordeling av permisjonen over flere år vil være krevende å gjennomføre i forhold til avløsertilskudd sykdom, bl.a. ut fra kontrollhensyn. En slik endring vil medføre kostnader til utredning, opplæring og tilpasning av fagsystemer. En eventuell endring av bestemmelsene for harmonisering med NAVs regelverk må derfor utredes nærmere. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at SLF utreder dette spørsmålet til neste jordbruksoppgjør.

Arbeidsavklaringspenger

Jordbruket viser til NAVs ordning med arbeidsavklaringspenger og at ordningen ikke fungerer tilfredsstillende for bønder. På dette grunnlag foreslås det en begrenset utvidelse av sykeavløsningsordningen.

Etter forskriften for avløsertilskudd opphører retten til tilskuddet etter sykmelding i til sammen 365 dager innenfor en tre-års periode. Når en som er syk går over på arbeidsavklaringspenger, har personen allerede vært sykemeldt i ett år. Personen vil ha hatt rett til avløsertilskudd i dette året, men ved videre sykmelding faller retten til tilskuddet bort.

Dersom det skal gis tilskudd utover perioden med sykepenger (ett år), er det nødvendig med dispensasjon. Dette kan gis for en begrenset periode i særlige tilfeller. Statens forhandlingsutvalg mener at det ikke kan legges til grunn at tilskuddsordninger over Jordbruksavtalen skal avhjelpe problemer knyttet til andre forvaltningssektorer.

7.10.3 Tilskudd til landbruksvikarordningen

Statens forhandlingsutvalg vil vise til at økningen av maksimal dagsats for tilskudd til avløsning ved sykdom m.v. fra 1 250 til 1 300 kroner også vil styrke landbruksvikarordningen.

7.10.4 HMS i landbruket

I jordbruksoppgjøret 2010 ble partene enige om å følge opp forslagene i arbeidsgrupperapporten *Helse, miljø og sikkerhet i landbruket -organisering og arbeidsformer*. Arbeidet videreføres i 2012 bl.a. i regi av Landbrukets HMS-tjeneste, som tilbyr rådgiving i form av medlemskap, kurs, krisebistand og tilleggstjenester.

Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbrukets HMS-tjeneste, Norsk landbruksrådgiving, Norske landbrukstjenester, Gjensidige og KSL Matmerk arbeider for å organisere et nytt landbrukets verneutvalg. De samme aktørene er også i ferd med å utarbeide en kampanje for HMS i landbruket.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å bevilge 14 mill. kroner til Landbrukets HMS-tjeneste i 2012. Videre foreslås det å bevilge 1 mill. kroner til en kampanje for HMS i landbruket. Kampanjen skal godkjennes av avtalepartene. Det forutsettes at private aktører vil kunne bidra med tilsvarende beløp.

7.11 Andre politikkområder

7.11.1 Mottaksplikt

Et partssammensatt utvalg har i rapport avgitt 17.3.11 evaluert mottaksplikten knyttet til markedsreguleringen i jordbruket. Statens forhandlingsutvalg er enig i forslagene fra flertallet i arbeidsgruppen, om at markedsregulator innen de enkelte sektorene (Tine, Nortura og Norske Felleskjøp) skal framlegge sine prisbetingelser rettet mot produsent for avtalepartene i forkant av jordbruksforhandlingene.

7.11.2 Norsk landbruksrådgiving

Norsk landbruksrådgiving (NLR) driver faglig utvikling og uavhengig rådgiving i landbruket gjennom 41 lokale rådgivingsenheter. Rådgivingsenhetene er faglig bindeledd mellom landbruksforskningen og landbruket. Rådgiving gis i planteproduksjon, teknikk, næringsutvikling, foretaksøkonomi og miljøtiltak. Statens forhandlingsutvalg foreslår å bevilge 40 mill. kroner i grunntilskudd til dette arbeidet i 2012.

NLR overtok fra 01.01.2010 ansvaret for byggteknisk rådgiving og planlegging i landbruket i hele landet. Dette ansvaret lå tidligere hos Fylkesmannen. En gruppe bestående av avtalepartene og NLR har sett på framtidig behov for offentlig støtte til tjenesten. Gruppen foreslår at det gis 7 mill. kroner i støtte i 2012 og at støtten reduseres årlig med 0,5 mill. kroner de etterfølgende år. For å finansiere NLRs arbeid på dette området, foreslår Statens forhandlingsutvalg å avsette 7 mill. kroner for 2012.

NLR fikk i jordbruksoppjøret 2010 1,5 mill. kroner til å starte med regional rådgiving i maskinteknikk fra 2011. Bevilgningen foreslås videreført i 2012.

Total bevilgning til Norsk landbruksrådgiving blir etter dette 48,5 mill. kroner for 2012.

Tabell 7.10 Fordeling av bevilgning til Norsk landbruksrådgiving 2011 og 2012.

	Budsjett 2011 mill. kr	Forslag 2012 mill. kr
Grunntilskudd til rådgivingsaktivitet	39,0	40,0
Teknisk planlegging	7,0	7,0
Maskinteknisk rådgiving	1,5	1,5
SUM tilskudd NLR	47,5	48,5

7.11.3 Utvikling av plantemateriale

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at det gis tilskudd til prosjekter innenfor planteforedling og oppformering over statsbudsjettet (kapittel 1143, post 74), og foreslår å flytte disse midlene (15 mill. kroner) til jordbruksavtalen samt styrke tilskuddet med 2 mill. kroner. Midlene over kapittel 1143, post 74 tildeles normalt i sin helhet Graminor AS, som har ansvar for å sikre tilgang til klimatilpasset og sjukdomsfritt sortsmateriale i norsk jord- og hagebruk gjennom egen foredling eller gjennom tilgang til utenlandsk sortsmateriale av korn, engfrø, potet, frukt og bær. Statens forhandlingsutvalg foreslår at midlene på kapittel 1143, post 74 flyttes til jordbruksavtalen (kapittel 1150, post 77, underpost 77.15 Tilskott til kvalitetstiltak). Det foreslås en bevilgning i 2012 på 17,3 mill. kroner, som er en økning på 1 mill. kroner i forhold til årets bevilgning på kapittel 1143, post 74. Økningen finansieres innenfor rammen av jordbruksavtalen.

Bevilgningen inkluderer 1,2 mill. kroner i støtte til nordisk privat-offentlig partnerskap for før-foredling (Nordic Public-Private Partnership for Pre-breeding). Målet er å styrke samarbeid mellom nordiske institusjoner om utvikling av plantemateriale under nordiske vekstforhold for å dekke langsiktige behov innen jord- og hagebruksnæringen.

7.11.4 Informasjonskampanje om GMO

Det vises til jordbruksforhandlingene 2010 hvor det ble avsatt 1 mill. kroner til en kampanje om GMO. Det forutsettes at Norges Bygdekvinne lag får ansvar for å følge opp kampanjen.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold kapittel 1150

8.1.1 Innledning

Det forhandles om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2012. Videre kan partene for å tilpasse bevilgningene til det faktiske behov, foreta endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett i 2011. Partene kan også omdisponere tidligere bevilgede, men ikke disponerte beløp (overførte beløp), som engangsbevilgninger i inneværende budsjettår. Videre kan partene omdisponere tidligere bevilgede midler til reguleringsanlegg, som tilbakebetales fordi anleggene ikke lenger benyttes til formålet.

8.1.2 Overførte beløp fra 2010 og omdisponering av bevilgninger i 2011

Overførte beløp fra 2010 til 2011

Regnskapet for 2010 viser følgende tall sammenlignet med budsjett for kap. 1150:

Tabell 8.1 Overførte beløp 2010-2011, mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
70	Markedsregulering	3,823
74	Direkte tilskudd	19,388
77	Utviklingstiltak	5,529
78	Velferdsordninger	32,523
	Sum overførte bevilgninger	61,262

Prognoser for forbruk i 2011

Det vises til forbruksprognoser fra Statens landbruksforvaltning for alle poster på kap. 1150 og kap. 4150. Videre er det gjennom behandlingen av Prop. 73 S (2011-2012) vedtatt å omdisponere 8 mill. kroner fra post 78 til post 50 i forbindelse med å styrke egenkapitalen i skadefondet som følge av økte utbetalinger.

Forbruksprognosene på de overførbare postene med gjeldende satser i 2011, viser etter dette et underforbruk på 76,8 mill. kroner.

Tabell 8.2 Mulig omdisponerte bevilgninger kap. 1150 i 2011. Mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett – prognose
70	Markedsregulering,	15,200
74	Direkte tilskudd	-3,500
77	Utviklingstiltak	-0,800
78	Velferdsordninger	65,900
	Sum overførte bevilgninger	76,800

I forhold til de beløp som utbetales, er innsparingen klart innenfor en normal prognoseusikkerhet og det sikkerhetsnivå mot overforbruk som er nødvendig.

Tilbakebetalte tilskudd til reguleringsanlegg i 2011

I 2011 forventer SLF at det blir tilbakebetalt 2,025 mill. kroner av tilskudd gitt til Nortura sitt reguleringsanlegg i Mosjøen. Denne tilbakebetalingen kom noe senere enn forventet,

og er en forsinket innbetaling av det beløp som ble budsjettert på posten i 2010. Midlene ble derfor omdisponert i forbindelse med jordbruksoppkjøret i 2010.

Omdisponeringer i 2011

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det omdisponeres 138,1 mill. kroner av overførte og ledige midler i 2011 som økte bevilgning til Landbrukets utviklingsfond, kapittel 1150 post 50.11.

8.1.3 Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2011	Endring	Budsjett 2012
50.11	Tilskudd til LUF ¹⁾	1045,153	60,000	1105,153
50.12	Tilskudd til skadefondet for jordbruksprod.	38,000	2,000	40,000
	Sum	1083,153	62,000	1145,153

8.1.4 Post 70 Markedsregulering (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2011	Endring	Budsjett 2012
	<i>Avsetningstiltak hagebruk</i>	3,900		
	<i>Kollektiv dekn. Oms. avg. hagebruk</i>	10,000	2,000	
	<i>Tilskudd til kadaverhandtering</i>	5,000		
70.11	Avsetningstiltak	18,900	2,000	20,900
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevning	179,000	-12,000	167,000
	Sum	197,900	-10,000	187,900

8.1.5 Post 73 Pristilskudd (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2011	Endring	Budsjett 2012
73.11	Tilskudd til norsk ull	138,000		138,000
	<i>Grunntilskudd melk</i>	65,000	0,000	
	<i>Distriktstilskudd melk</i>	499,000	0,000	
73.13	Pristilskudd melk	564,000	0,000	564,000
	<i>Grunntilskudd kjøtt</i>	87,700		
	<i>Distriktstilskudd kjøtt</i>	566,100		
	<i>Distriktstilskudd fjørfekjøtt</i>	0,700		
73.15	Pristilskudd kjøtt	654,500	0,000	654,500
73.16	Distriktstilskudd egg	8,500	-5,400	3,100
	<i>Distriktstilskudd potet Nord Norge</i>	4,400		
	<i>DK-tilskudd frukt, bær og grønt</i>	69,900	9,700	
73.17	Distr.- og kval.tilskudd frukt, bær og gr.sak	74,300	9,700	84,000
	<i>Fraktilskudd kjøtt</i>	130,200		
	<i>Fraktilskudd egg</i>	9,200		
	<i>Stedfrakt kraftfôr</i>	76,000		
	<i>Mellomfraktilskudd korn</i>	98,800		
73.18	Fraktilskudd	314,200	0,000	314,200

73.19	Prisnedskrivning korn	407,700		407,700
73.20	Tilskudd til matkorn	86,300		
73.21	Tilskudd til nedskrivning av potetsprit	36,000		
	Sum	2283,500	4,300	2287,800

8.1.6 Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2011	Endring	Budsjett 2012
	<i>Driftstilskudd melk</i>	1067,900	111,200	
	<i>Driftstilskudd kjøttfeproduksjon</i>	120,400	28,700	
74.11	Driftstilskudd	1188,300	139,900	1328,200
	<i>Tilskudd til husdyr</i>	2226,350	144,100	
	<i>Tilskudd bevaringsverdige storferaser</i>	3,250		
74.14	Tilskudd til husdyr	2229,600	144,100	2373,700
	<i>Tilskudd til dyr på utmarksbeite</i>	310,000	31,100	
	<i>Tilskudd til beitende dyr</i>	388,600	7,500	
74.16	Beitetilskudd	698,600	38,600	737,200
	<i>Kulturlandskapstilskudd</i>	1785,000	-12,500	
	<i>Arealtilskudd</i>	1343,454	125,300	
	<i>Digitale markslagskart, IKT</i>	4,565		
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3133,019	112,800	3245,819
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	410,000	7,500	417,500
	<i>Omlaggingstilskudd økologisk landbruk</i>	36,000	-11,000	
	<i>Husdyrtilskudd økologisk landbr.</i>	39,000	12,300	
	<i>Arealtilskudd økologisk landbr.</i>	62,000	-2,600	
74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	137,000	-1,300	135,700
74.22	Tilskudd til miljøv. spredemåter, husd.gjødsel	11,000		11,000
	Sum	7807,519	441,600	8249,119

8.1.7 Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2011	Endring	udsjett 2012
	<i>Tilskudd til semin</i>	30,000		
	<i>Tilskudd til veterinærreiser</i>	44,000		
	<i>Tilskudd til organisasjoner</i>	13,270		
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	87,270	0,000	87,270
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	7,520	0,000	7,520
77.13	Tilskudd til forsøksringer og tekn. rådgivning	47,500	0,000	47,500
	<i>Frakttilskudd pelsdyrfôr</i>	17,800		
	<i>Tilskudd til pelsdyrfôr (refusjon)</i>	5,400		
77.14	Tilskudd til pelsdyrfôr	23,200	0,000	23,200
	<i>Utvikling av plantemateriale</i>	10,000	2,000	

	<i>Opplysningsvirksomhet frukt, grønt og potet</i>	7,500		
	<i>Kvalitetstiltak settepotetavl</i>	6,540		
	<i>Tilskudd til produsentsammenslutninger</i>	0,200		
	<i>Tilskud til premieringsordning økologisk kjøtt</i>	2,500	-1,500	
	<i>Handlingsplan plantevernmidler</i>	9,000	1,000	
77.15	Tilskudd til kvalitets og salgsfremmende tiltak	35,740	1,500	37,240
77.17	Tilskudd til fruktlager	10,000		10,000
	Sum	211,230	1,500	212,730

8.1.8 Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner)

Under post	Ordning	Budsjett 2011	Endring	Budsjett 2012
78.11	Tilskudd til avløsning ferie og fritid	1173,569	-14,300	1159,269
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom	186,300	-9,400	176,900
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	130,800	-130,800	0,000
78.14	Tilskudd sykepengeordning jordbruket	88,000	0,000	88,000
	<i>Tilskudd til avløserlag (landbruksvikar)</i>	<i>65,000</i>	<i>-10,000</i>	<i>55,000</i>
	<i>Tilskudd landbrukets HMS-tjeneste</i>	<i>14,000</i>		<i>14,000</i>
78.15	Andre velferdstiltak	79,000	-10,000	69,000
78.16	Tidligpensjonsordningen	102,035	-7,000	95,035
	Sum	1759,704	-171,500	1588,204

8.2 Budsjettmessige forhold kapittel 4150

Kapittel 4150 Markedsordningen for korn (mill. kroner)

Underpost	Ordning	Budsjett 2011	Endring	Budsjett 2012
70	Tilbakebetalt tilskudd reguleringsanlegg		2,025	2,025
80	Markedsordningen for korn	10,000	12,800	22,800
	Sum	10,000	14,825	24,825

Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	328
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	13
= Nettoeffekt av tilskudd	315
+ Avtalepriser fra 1.7.2011	535
= Sum avtalepriser og tilskudd 2011/12	850
Omdisponering overførte midler fra 2010	
+ til 2011	60
= Sum til fordeling	910
+ Økt inntektsverdi jordbruksfradrag	90
= " Ramme for oppgjøret"	1 000

Målpriser	Kvantum Mill. l/kg/kr	Målpris Kr / kg	Målprisendring	
			Fra 1.7.2011 Kr/1 / kg	Endring fra 1.7.2011 mill. kr
Melk , ku og geit	1520,1	4,54	0,10	152,0
Gris	129,3	29,51	1,20	155,2
Sau/lam	24,4	59,15	1,50	36,6
Egg	61,2	17,24	1,30	79,6
Poteter	204,9	3,31	0,25	51,2
Grønnsaker	1528,0		2,1%	31,6
Frukt	155,6		2,1%	3,2
Norsk matmel	256,0	0,10	0,10	25,6
Sum markedsprisutslag				535,0

Endringer på kap. 1150 og 4150

Post		Endring mill. kr	Budsjett 2011 mill. kr
50	Fondsavsetninger	62,000	1 083,153
70	Markedsregulering	-10,000	197,900
73	Pristilskudd	4,300	2 283,500
74	Direkte tilskudd	441,550	7 810,119
77	Utviklingstiltak	1,500	211,230
78	Velferdsordninger	-171,521	1 751,704
SUM KAP. 1150		327,829	13 337,606
KAP. 4150 Post 80		12,800	79,200

Kapittel 1150 Jordbruksavtalen:

Post	Benevning	Endring mill. kr	Budsjett 2011 mill. kr
50.11	Tilskudd til LUF	60,000	1 045,153
50.12	Tilskudd til skadefondet for landbruksproduksjon	2,000	38,000
50	Fondsavsetninger	62,000	1 083,153
70.11	Avsetningstiltak	2,000	18,900
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	-12,000	179,000
70	Markedsregulering, kan overføres	-10,000	197,900
73.11	Tilskudd til norsk ull	0,000	138,000
73.13	Pristilskudd melk	0,000	564,000
73.15	Pristilskudd kjøtt	0,000	654,500
73.16	Distriktstilskudd egg	-5,400	8,500
73.17	Distrikts- og kvalitetstilskudd på frukt, bær og gr.sak.	9,700	74,300
73.18	Frakttilskudd	0,000	314,200
73.19	Tilskudd til prisnedskrivning korn	0,000	407,700
73.20	Tilskudd til matkorn	0,000	86,300
73.21	Tilskudd til potetsprit og potetstivelse		36,000
73	Pristilskudd (overslagsbevilgning)	4,300	2 283,500
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon	139,900	1 188,300
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	144,100	2 229,200
74.16	Beitetilskudd	38,600	698,600
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	112,750	3 133,019
74.19	Regionale miljøprogram	7,500	410,000
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	-1,300	137,000
74.22	Tilskudd til miljøvennlige spredemåter husdyrgjødsel		14,000
74	Direkte tilskudd, kan overføres	441,550	7 810,119
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer		87,270
77.12	Tilskudd til frøavl med mer		7,520
77.13	Tilskudd til forsøksringer og teknisk planlegging ⁴⁾		47,500
77.14	Tilskudd til pelsdyr		23,200
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	1,500	35,740
77.17	Tilskudd til fruktlager		10,000
77	Utviklingstiltak, kan overføres	1,500	211,230
78.11	Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	-14,321	1 165,569
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom mv	-9,400	186,300
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	-130,800	130,800
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket		88,000
78.15	Tilskudd til øvrige velferdstiltak	-10,000	79,000
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	-7,000	102,035
78	Velferdsordninger, kan overføres	-171,521	1 751,704
SUM KAP. 1150		327,829	13 337,606

Prisendringer norsk korn	Kvantum 1.000 tonn	Målpris Kr / kg	Endring Kr / kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	286,0	2,48	0,10	28,6
Rug, matkorn	26,8	2,32	0,10	2,7
Bygg	476,0	2,14	0,06	28,6
Havre	254,7	1,95	0,03	7,6
Förhvetet og förrug	100,6		0,06	6,0
Erter til modning	10,0		0,06	0,6
Såkkorn	58,0		0,06	3,5
Sum norsk korn	1212,2		0,06	77,6
Oljevekster	9,0	4,67	0,12	1,1
Sum korn og oljevekster	1221,2		0,06	78,7

Kap. 4150 Markedsordningen for korn

Post 80	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Sildemel	12,0	0,00		0,0
Soyamel	160,0	0,10	0,08	12,8
Andre förstoffer	10,0	0,10		0,0
Sum kap 4150.80	182,0			12,8
Utslag kraftförpris norsk korn	841,3		0,05	42,8
Anslag endring i kraftförpris, inkl korn og protein, øre/kg				0,05

Post 73.11 Tilskudd til norsk ull

	Kvantum Mill. kg	Sats Kr / kg	Sats- endring Kr / kg	Total endring mill. kr
Ull	4,891	31,00		0,0

Post 73.13 Pristilskudd, melk

	Kvantum Mill. l.	Gjeld. sats Kr / l	Sats- endring Kr / l	Total endring mill. kr
Grunntilskudd geitmelk	20,9	3,11		0,0
Distriktstilskudd				
Sone A og 0	194,4	0,00		0,0
Sone B	323,4	0,11		0,0
Sone C	236,1	0,28		0,0
Sone D	514,2	0,39		0,0
Sone E	119,4	0,49		0,0
Sone F	51,9	0,62		0,0
Sone G	55,9	0,87		0,0
Sone H	3,7	1,08		0,0
Sone I	13,4	1,66		0,0
Sone J	11,3	1,75		0,0
Sum distriktstilskudd, melk	1 523,7		0,00	0,0
Sum post 73.13 Pristilskudd, melk				0,0

<u>Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt</u>		Gjeld.	Sats-	Total
	Kvantum	sats	endring	endring
	Mill. kg	Kr / kg	Kr / kg	mill. kr
<u>Grunntilskudd, kjøtt</u>				
Sau	23,9	3,81		0,0
Geit	0,3	5,15		0,0
Sum grunntilskudd, kjøtt	24,2			0,0
<u>Distriktstilskudd, kjøtt</u>				
Sone 1	21,2	0,00		0,0
Sone 2	52,3	4,55		0,0
Sone 3	18,3	7,05		0,0
Sone 4	7,5	11,00		0,0
Sone 5	0,9	11,60		0,0
Sau, sone 4	3,3	13,00		0,0
Sau, sone 5	0,6	13,50		0,0
Gris Vestlandet og Agder ¹	8,2	1,10		0,0
Gris, sone 4 og 5	7,5	5,00		0,0
Kylling og kalk., Agd./Vestl. ¹	6,5	0,40		0,0
Sum distriktstilskudd, kjøtt	126,3			0,0
Sum pristilskudd kjøtt				0,0

1) Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal + Agderfylkene

<u>Post 73.16 Distriktstilskudd egg</u>		Gjeld.	Sats-	Total
	Kvantum	sats	endring	endring
	Mill. kg	Kr / kg	Kr / kg	mill. kr
-				
Vestl.	2,9	0,45		0,0
Trøndelag	12,0	0,45	-0,45	-5,4
Nord Norge	2,0	1,05		0,0
Sum distriktstilskudd egg				-5,4

<u>Post 73.18 Fraktilskudd</u>	Endring
	Mill. kr
Innfrakt korn	
Mellomfrakt korn	
Stedsfrakt kraftfôr	
Fraktilskudd slakt	
Fraktilskudd egg	
Sum	0,0

Post 73.19 Prisnedskrivning norsk korn

	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Korn	1235,5	0,308		0,0
Økologisk korn	10,0	0,90		
Oljevekster, lupiner og bønner	9,5	1,69		0,0
Økologiske oljevekster, lupin, bønner		2,60		0,0
Førerter	6,9	0,72		0,0
Økologiske førerter	0,2	1,20		0,0
Sum	1262,1			0,0

Post 73.20 Tilskudd til matkorn

	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Tilskudd matkorn	344,0	0,232		0,0

Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og ammeku

		Antall	Sats kr/bruk/dyr	Sats- endring	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring mill. kr
Kumelk Jæren	Antall bruk:	791	88 000	15 000	103 000	11,9
	Antall dyr:	4	17 600	3 000	20 600	0,0
Kumelk Nord-Norge	Antall bruk:	1201	99 000	15 000	114 000	18,0
	Antall dyr:	31	19 800	3 000	22 800	0,1
Kumelk rest Sør- Norge	Antall bruk:	8846	93 000	15 000	108 000	132,7
	Antall dyr:	263	18 600	3 000	21 600	0,8
Geitemelk	Antall bruk:	366	99 000	15 000	114 000	5,5
	Antall dyr:	168	3 667	556	4 222	0,1
<i>Ammekyr</i>						
6-49 kyr	Antall bruk	3777				
6-49 kyr	Antall dyr	58306	1 980	300	2 280	17,5
50 og flere kyr	Antall bruk	108	99 000	15 000	114 000	1,6
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-48,3
Sum driftstilskudd, melk og ammeku		15 555				139,9

Post. 74.16 Tilskudd til dyr på beite

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Nye satser kr/dyr	Endring mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	236 917	330	30	360	7,1
	Sau, lam, geit	2 004 824	115	10	125	20,0
Beitetilskudd						
Sone 1-4	Småfe m.m.	439 110	60	0	60	0,0
Sone 5-7	Småfe m.m.	1 898 945	60	0	60	0,0
Sone 1-4	Storfe m.m.	219 305	400	15	415	3,3
Sone 5-7	Storfe m.m.	387 608	400	15	415	5,8
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						2,4
Sum beitetilskudd		5 186 709				38,6

Post 74.14 Tilskudd til husdyr

	Intervall		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
	Fra	Til					
Bunnfradrag 35 pst ¹⁾			45 186	3 000		3 000	0,0
Mjølkeku	1	16	156 753	3 700	268	3 968	42,1
	17	25	40 475	1 744	268	2 012	10,8
	26	50	32 864	556	100	656	3,3
	Sum		230 091				56,2
Storfe	1	250	560 249	787	13	800	7,3
Mjølkegeit	1	125	33 305	1120	200	1 320	6,7
	126	250	2 568	412	100	512	0,3
	Sum		35 873				7,0
Ammekyr	1	25	58 145	3 810	250	4 060	14,5
	26	50	7 835	1 450	200	1 650	1,6
	51	75	1 131	0	500	500	0,6
	Sum		67 111				16,1
Sau over 1 år pr 1.jan	1	50	495 292	1 010	82	1 092	40,6
	51	100	169 106	799	82	881	13,9
og ammegeiter	101	200	60 531	270	60	330	3,6
	200	300	6 835	133	60	193	0,4
Utegangersau (alle)	1	300	32 786	180		180	0,0
	Sum		764 550				58,5
Lammeslakt	kval. O og bedre		919 618	179	6	185	5,5
	kval. O-		40 401	63	-63	0	-2,5
	Kval P+ og dårligere		37 649	0		0	0,0
	Små slakterier u. klassifisør		4 064	168		168	0,0
	Kjeslakt over 3,5 kg		10 614	80		80	0,0
Tillegg:	Økologiske lammeslakt		33 484	34	6	40	0,2
	Sum		1 045 830				3,2
Avlsgris Sør-Norge 1)	1	35	29 180	765		765	0,0
Avlsgris Jæren	1	35	4 965	615		615	0,0
Avlsgris Nord-Norge	1	35	2 285	1 052		1 052	0,0
	Sum		36 430				0,0
Slaktegris 1)	1	1400	1 087 658	20		20	0,0
Slaktegris Jæren	1	1400	102 342	16		16	0,0
-	Sum		1 190 000				0,0
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	648 443	10		10	0,0
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	27 224	24		24	0,0
Verpehøner, landet	1001	5 000	2 059 386	10		10	0,0
	Sum		2 735 053				0,0
Unghester < 3 år			5 820	1000		1 000	0,0
Bikuber			31 229	300		300	0,0
Beløpsavgrensing				250 000	25 000	275 000	1,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-5,2
Sum produksjonstilskudd, husdyr							144,1

1) Unntatt Jæren

Post. 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd				Sats	Endring	Ny sats	Endring	
				kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr	
				Ant.				
Kulturlandskapstilskudd alt areal				9 348 825	191	191	0,0	
Bunnfradrag, 65 pst				45 186	3 000	3 000	0,0	
Arealtilskudd, grovfôr				5 979 172			132,6	
Arealtilskudd, korn				3 134 770			0,0	
Arealtilskudd, potet				131 855			0,0	
Arealtilskudd, grønnsaker				59 594			0,0	
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal				43 434			5,2	
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-25,0	
Sum, AK-tilskudd				9 348 825			112,8	
<u>Arealtilskudd, grovfôr</u>					Sats	Endring	Ny sats	Endring
				Ant. daa	kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1	0 - 250	dekar	287 033	75		75	0,0	
	over 250	dekar	78 415	50		50	0,0	
Sum			365 449				0,0	
Sone 2	0 - 250	dekar	231 531	0		0	0,0	
	over 250	dekar	77 707	0		0	0,0	
Sum			309 238				0,0	
Sone 3	0 - 250	dekar	464 482	99	25	124	11,6	
	over 250	dekar	108 968	50	25	75	2,7	
Sum			573 450				14,3	
Sone 4	0 - 250	dekar	376 188	99	25	124	9,4	
	over 250	dekar	96 131	50	25	75	2,4	
Sum			472 320				11,8	
Sone 5	0 - 250	dekar	2 982 213	208	25	233	74,6	
	over 250	dekar	431 230	50	25	75	10,8	
Sum			3 413 443				85,4	
Sone 6	0 - 250	dekar	572 461	236	25	261	14,3	
	over 250	dekar	151 960	50	25	75	3,8	
Sum			724 421				18,1	
Sone 7	alt areal	dekar	120 852	266	25	291	3,0	
Sum			120 852				3,0	
Sum grovfôr alle soner				5 979 172			132,6	
<u>Arealtilskudd, korn</u>					Sats	Endring	Ny sats	Endring
				Ant. daa	kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1	0-800	dekar	1246449	113		113	0,0	
	801-	dekar	90549	102		102	0,0	
Sone 2	0-800	dekar	34807	165		165	0,0	
	801-	dekar	0	152		152	0,0	
Sone 3	0-800	dekar	1091247	165		165	0,0	
	801-	dekar	52229	152		152	0,0	
Sone 4	0-800	dekar	427410	236		236	0,0	
	801-	dekar	2829	221		221	0,0	
Sone 5	0-800	dekar	182401	236		236	0,0	
	801-	dekar	2209	221		221	0,0	
Sone 6	0-800	dekar	4329	236		236	0,0	
	801-	dekar	0	221		221	0,0	
Sone 7	0-800	dekar	311	236		236	0,0	
	801-	dekar	0	221		221	0,0	
Sum korn, alle soner				3 134 770		0,0	0,0	

Arealtilskudd, potet

	Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	33055	65		65	0,0
Sone 2	8744	65		65	0,0
Sone 3	55512	65		65	0,0
Sone 4	12647	65		65	0,0
Sone 5	15941	65		65	0,0
Sone 6	5686	915		915	0,0
Sone 7	270	915		915	0,0
Sum poteter, alle soner	131 855				0,0

Arealtilskudd, grønnsaker

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0 - 80	dekar	15172	450		450	0,0
	over 80	dekar	17071	0		0	0,0
	Sum		32 243				0,0
Sone 2	0 - 80	dekar	3439	450		450	0,0
	over 80	dekar	3963	0		0	0,0
	Sum		7 402				0,0
Sone 3	0 - 80	dekar	5043	450		450	0,0
	over 80	dekar	5983	0		0	0,0
	Sum		11 026				0,0
Sone 4	0 - 80	dekar	3867	450		450	0,0
	over 80	dekar	1286	0		0	0,0
	Sum		5 153				0,0
Sone 5	0 - 80	dekar	3024	450		450	0,0
	over 80	dekar	454	0		0	0,0
	Sum		3 478				0,0
Sone 6	0 - 80	dekar	284	1 550		1550	0,0
	over 80	dekar	0	0		0	0,0
	Sum		284				0,0
Sone 7	0 - 80	dekar	8	1 550		1550	0,0
	over 80	dekar	0	0		0	0,0
	Sum		8				0,0
Sum grønnsaker, alle soner			59 594				0,0

Arealtilskudd, frukt og bær

			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0 - 40	dekar	7 300	650	150	800	1,1
	over 40	dekar	5 920	0		0	0,0
	Sum		13 220				1,1
Sone 2	0 - 40	dekar	405	650	150	800	0,1
	over 40	dekar	179	0		0	0,0
	Sum		584				0,1
Sone 3	0 - 40	dekar	4 715	650	150	800	0,7
	over 40	dekar	3 221	0		0	0,0
	Sum		7 936				0,7
Sone 4	0 - 40	dekar	892	650	150	800	0,1
	over 40	dekar	482	0		0	0,0
	Sum		1 374				0,1
Sone 5	0 - 40	dekar	17 261	1 100	150	1250	2,6
	over 40	dekar	2 720	0		0	0,0
	Sum		19 981				2,6
Sone 6	0 - 40	dekar	329	1 150	100	1250	0,0
	over 40	dekar	0	0		0	0,0
	Sum		329				0,0
Sone 7	0 - 40	dekar	12	1 150	100	1250	0,0
	over 40	dekar	0	0		0	0,0
	Sum		10				0,0
1) Frukt og bær deles i 2 separate vekstgrupper med uendrede satser							0,6
Sum frukt og bær, alle soner			43 434				5,2

Post. 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
Melkekyr	AK-sone 1-4	5 149	1 550	450	2000	2,3
	AK-sone 5-7	3 721	1 802	450	2252	1,7
Ammekyr	AK-sone 1-4	2 258	995	270	1265	0,6
	AK-sone 5-7	1 640	1 370	270	1640	0,4
Andre storfe	AK-sone 1-4	10 066	300	35	335	0,4
	AK-sone 5-7	7 224	435	35	470	0,3
Sau over 1 år	AK-sone 1-4	9 593	220	65	285	0,6
	AK-sone 5-7	27 302	280	65	345	1,8
Melkegeit og ammegeit	AK-sone 1-4	63	70	65	135	0,0
	AK-sone 5-7	810	90	65	155	0,1
Avlsgris	Landet	255	300	35	335	0,0
Slaktegris	Landet	6 778	200	17	217	0,1
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon						8,3

Økologisk arealtilskudd	Ant. daa	kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Korn til modning	71 668	300		300	0,0
Kornkampanje 2011 og 2012	71 668	100		100	0,0
Grønnsaker, frukt og bær	3 617	1 000		1000	0,0
Poteter	1 510	500		500	0,0
Grønngjødsling	11 222	500		500	0,0
Innmarksbeite	45 207	75	-25	50	-1,1
Annet økologisk areal	278 618	75	-25	50	-7,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	411 842				-8,1
Omleggingstilskudd					
Alt karensareal minus innmarksbeite	102 877	250		250	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-1,5
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					-1,3

Post 78.11 Tilskudd for avløsning til ferie og fritid

	Intervall dyr	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Nye satser kr/dyr	Økt sats 4,00%	Endring mill. kr
Mjølkeku (bruk med melkeprod)	1 - 8	87 457	3 555	142	3 697	4,0%	
	over 8	150 209	2 413	97	2 510	4,0%	
	Sum	237 666					
Ammekyr	alle	67 547	750	30	780	4,0%	
Andre storfe	alle	563 228	489		489	4,0%	
Melkegeit og melkesau (bruk med melkeprod)	1 - 40	15 634	805	32	837	4,0%	
	over 40	21 371	538	22	560	4,0%	
	Sum	37 005					
Sau, ammegeit	alle	731 764	425	17	442	4,0%	
Avlsgris	alle	56 284	968	39	1 007	4,0%	
Slaktegris	alle	1 539 835	34	1	35	4,0%	
Verpehøner, ender, kalkuner, gjess	alle	4 035 593	8,5	0,34	8,8	4,0%	
Hester	alle	31 231	968	39	1 007	4,0%	
Avlskaniner	alle	1 685	241	10	251	4,0%	
Gjess, kalkuner	alle	1 069 161	2,97	0,12	3,09	4,0%	
Ender, livkylling	alle	2 712 809	2,97	0,12	3,09	4,0%	
Slaktekylling	alle	59 609 233	0,36	0,01	0,37	4,0%	
Økologisk slaktekylling	alle	41 427	1,42	0,06	1,48	4,0%	
Revetisper	alle	45 901	266	11	277	4,0%	
Mink- og ildertisper	alle	102 297	78	3	81	4,0%	
Hjort	alle	5 308	329	13	342	4,0%	
Sum effekt av satsendringer							23,4
Avkorting		antall foretak m. maks. utbetaling	Makssats kr/foretak	Endring kr/foretak	Nye satser kr/foretak		Endring mill. kr
Sum effekt av maksimalsatsen		8 045	64 000	2 600	66 600		20,9
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-58,6
Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid							-14,3